عشرت کدۂ آفاق

الحمد للہ کہ این نسخۂ تریاق گنجینۂ اخلاق من تصنیف عالیجناب

معلی القاب راجہ راجایان مہاراجہ چندولعل بہادر شادان مغفور

وزیر اعظم دولت آصفیہ

حسب الحکم

وزارت پناہ فتوت دستگاہ راجہ راجایان مہاراجہ سرکشن پرشاد بہادر شاد

یمین السلطنت پیشکار و وزیر اعظم دولت آصفیہ دام اقبالہ

در محبوب پریس حیدرآباد دکن جلوۂ ظہور نمود

۱۳۲۵ھ

عشرت کدۂ آفاق

الحمد للہ کہ این نسخۂ تریاق گنجینۂ اخلاق من تالیف عالیجناب

معلی القاب راجہ راجایان مہاراجہ چندو لعل بہادر شادان مغفور

وزیر اعظم دولت آصفیہ

حسب الحکم

وزارت پناہ فتوت دستگاہ راجہ راجایان مہاراجہ سر کشن پرشاد بہادر شاد

یمین السلطنت پیشکار و وزیر اعظم دولت آصفیہ دام اقبالہ

در محبوب پریس حیدرآباد دکن جلوۂ ظہور نمود

سنہ ۱۳۲۵ھ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حمد و ثنا مر اورا واست که قرص خورشید را منور گردانیده
و شکر و سپاس حضرتش را سزاست که گردهٔ ماه را ضیا بخشیده
فکر بدست آوردنِ گوهر معنی بدریای تحیر غوطه خورده سر از جیب بر
نیاورده و اندیشه بهدست کردنِ جوهر مقصود بکانِ کوه سر زده رنگ
خون یاقوت نیافته زهره برقاصی بزمش در فلک و در تماشا و نظاره
اش چشم براه حور و ملک آسمان بچتر برداریش سایه افگن بر عالم
و زمین بچرخ برداریش فرشِ زیر قدم عطارد بمنشی گریش

مستمند و آپروین به نثارش چون سپند عقل کل شهید معرفتش را
نگسے و خرد پیر دریاے دانشش را خسے کریمی که از ریزش نیسانِ
کرم بحر را پرُ دُر گردانیده و رحیمی که از تابشِ آفتاب رحم در بطنِ
سنگ لعلِ رخشان آفریده قهاریکه مغزِ نمرود را به نیشِ پشه خراش
کرده و جباریکه قارون را سنگبار خزائن بر سینه نهاده در قعرِ زمین
فرو برده خالقی که جان آفریده و نان بخشیده رازقیکه پیشتر از آنکه
طفل بزاید غذاے شیر از پستانِ مادرش جاری نماید سبحان الله
انس و جان بدریافتِ کنهِ ذاتش چون خسِ شعله زده خاموش
و آبرو بحرِ غرقِ گردابِ تحیر هواے پریشانی بر دوش زہے ذوالجلالی
که نورش از ماه تا ماهی هویدا و خهی ذوالاکرامی که ضیایش از زمین
تا آسمان پیدا هوا در هوا داریش با اهتزاز و اشجار انبار انبار بجلاوت
بخشیش ممتاز کمتر خوانِ نعمتش بوستانِ جهان از میوه رنگارنگ
فراوان انگور از سبز بختی چون خوشهٔ پروین سبزگون و انار رنگی از خوش
رنگی گلگون و انار دهن دریده در طلبِ ذائقه بخشیش دندانِ طمع
برآورده و آنچه نباتیست خام که از باغبانی تربیتش رو به پختگی کرده خربزه

بذریوزگیِ لطافت درپے لطفش بسر دویده وبهی بامیدِ بهی چون
عاشقان رنگش زرد گردیده انجیر بشگفتگی پر از نبات وفالسه
بسبتگی مملو از آبِ حیات ونیشکر علمِ رنجانیت بر قد افراخته وموز
بتفوق از نبات پیراهن پاره ساخته حنا بدستیاریش سرخرو وفندق
بپا داریش درتنک وُدو بادام از خوش نصیبی پُر مغز وپسته بستر داغی
سرسبز گل بخندیدگی در هوایش بال وپر کشاده بے سر وسامان گردیده
وغنچه باین عقده کشائی هنوز پیرهن ندریده که رنگش پریده گلِ سرخ
بتماشائیِ رنگش عرقِ گلاب ودل از صفای لعلِ میگونش خراب
لاله از تماشای بوقلمونیِ رنگهایش داغ بدل ونافرمان بفرمان برداریش
دست بقچهٔ ارغوانی در بغل سنبل از مرغولهٔ زلفش پُر پیچ وتاب و
سوسن بزبان دانیش شاداب سبزه به تشریفِ احسانش سبزپوش
وگلِ مهدی بعطیهٔ رنگارنگش حلقه بگوش گلِ شبّو بدوادویِ جلوس
نیزه بدست وگلِ قدوس بپا داریِ سپرداریش سرمست ونسرین
ونسترن بپا اندازیِ قدومِ میمنت لزومش فرش شده بنفشه
ورياحين بآبیاریِ چشمهٔ فیضش سر از جیب برآورده همین

گل بہ بویش چاک پیرہن و غنچہ بر در ایش مُہر بر دہن و سرو بہ بندگیش بر سرِ یکپا ایستادہ و نرگس بانتظارش چشم کشادہ بلکہ چمن در ہوایش بہار بہار و بلبل در فضایش خوش گفتار و قمری بہ پرستاریش طوق در گردن و طوطی بہ ثنا خوانیش شکر در دہن و شمع بتماشای ضیایش در خود گداختن و پروانہ بسوزشِ عشق پر وبالش در سوختن لمصنفہ

عشقے دارم کہ در بیانش	پروانہ ہزار سوز دارد
عرضے دارم من از جنابش	دستی ز کرم بسر گذارد

زاغ و زغن بہوائے بلا گردانیش در ہوا سرگرم پریدن و وحوش و غزال بامیدِ شکارش صحرا نورد و از خود رمیدن و باز بر سر دستِ قبولش بر سائرِ طائران چنگل زن و چرغ بدیہہ خوانِ نعمتش شکار کن و ہما از پرتو سایہ اش ظل افگن بر شاہان و عنقا بعطای رتبہ افزایش در نظرِ خلایق پنہان آفتاب بہ تجسسِ ذاتش از مشرق تا بمغرب سرگردان و ماہ بدریافتِ ناہیتش با مشعلِ ضیای عنایت در شبِ تار حیران فیلِ فلک بجز فتار کجاسب اطاعتش

بسر نهاده و شمشیر زمانه ناهنجار رقبه بطوقِ رقیتش داده دُر لعبطای آبداری بموجِ خود غلطان و لعلِ بدخشان از سرِ خرد می برخود نازان

مناجات بدرگاهِ قاضی الحاجات

کرا مجال که بجز عفوِ جرائم خواهد و کجا مقال که بغیر معذرت زبان بمغفرتِ گناهان کشاید اگر حرفِ بخشایش آرم کجا بضاعت و اگر لفظِ صبر رانم کجا قناعت پس چگوییم به که نگوییم راهی که نمودی بپوییم و بجوییم تخمی نه کاشته ام که امیدِ درو ثمرِ نیکی دارم و شاخی ببار نیاورده ام که قدم بسایه اش گذارم المصنفه

دل می طپید ز شوقت انصاف ده خدارا		ریشِ جگر که دارم مرهم بنه دوا را

دلم در هوایت آویخته جانش ده و سرم سرفراز کرده دستی بروی نه

خدایا همه تویی من کیستم و چون همه تویی پس از من چه میخواهی ز من جستم خدایا مورِ ضعیفم و راه بس دور چسان رسم بمنزلِ مقصود مکن مهجور خدایا کجات جوییم که همه جا تویی و چسان رانم بر زبان حدیثِ دوئی خدایا سری ده که براهت سایم و جانی ده که بشارت سازم

در نعت حضرت محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

و درودِ نامعدود بر سرورِ کائنات کہ لولاک لما خلقت الافلاک
در شانِ او وصلوٰۃ زاکیات بر خلاصۂ موجودات کہ خاتم المرسلین
وخاتمۂ کتابِ مستطابِ رسالت بنام ونشان اوست ہر قدر
ثنایش خوانم بجاست وہر گونہ صفاتش بر زبان رانم سزاست
زبان قاصر وقلم کوتاہ بر تر از آن ذاتِ باری تعالیٰ اللہ وبر آل واصحابش
اجمعین کہ طیبین طاہرین اند۔

امّا بعد چنین گوید نیازکیشِ درگاہِ ذوالجلال راجہ
چند ولعل کہ ملوث و آغشتہ بحشمتِ دنیاے بے اعتبار ونعمتِ
جہانِ ناپایدار است کہ دنیا بمثابۂ سرابیست در طلبِ آبش تشنہ
کاسیم وخواب یا خیالی است کہ از دردِ غفلتش مدہوشِ بدامیم مصنف

چو بینا پنبہ در گوشیم ومدہوش	ز مستی راہ گم کردہ فراموش

ثباتش از رمِ چشمِ غزالان وحشت انگیز تر وثباتش از آواے
دراے کاروان متصور حقیقتش بے حقیقی باشد ہر کہ گوید

حقیقتش واند بآن ماند که هیچ نداند اگر بچشمِ بصیرت نگری
آسایشِ دراو خواب یا خیالی باشد که کسی حکایت در وی راند۔ لمصنفہ
راهی است دراز و باربر دوشش   درخوابم و از خودی فراموش
لهذا اکثر اوقات بسماعتِ احوالِ بزرگان و بیانِ معانیِ اشعار
برگزیدگان مصروف گشته با علما و شعرا و حکمای اطراف و اکنافِ
عالم که وابستهٔ و دل بستهٔ دیگر منصب دارانِ که صاحب درک رسا
و حاوی فطرت و ذکا، شریکِ بزم بودند نشسته از هر در سخنی و بهر جا
حکایتی رانده همگی بالاتفاق مُصر برینکه نبذی از احوالِ خود با چند
غزلیات و حکایات بقلم آرم اگرچه اینقدر استعداد نبود بلکه بی بضاعت
محض بودم اما بمضمونِ ردالسوال ممنوع مسئول میر امجد علیخان
و مردان علیخان و ابو محمد خان و شرف الدین خان و حکیم شفائیخان
و حکیم میر سلامت علیخان و حکیم باقر علیخان و حکیم مرتضے خان و حکیم
عباس علیخان و حکیم یادگار علیخان و حکیم میر باقر و حکیم عافیت طلب
خان ـ و حکیم لطف حسین خان و حکیم اکبر حسین خان و حکیم محمد تقی خان
و شیخ محمد حفیظ ـ و جامع للمعقول و منقول مولوی ابو تراب و مولوی

محمد حسین و مولوی غلام حسین خان و مولوی ملا محمد فایض و حاجی ملا محمد علی ساغر و میرزا محمد طاہر المتخلص بہ نیری و حسین علیخان ہما و حافظ تاج الدین مشتاق و ذوالفقار علیخان صفا و میر عنایت علی و خواجہ ہمت علیخان ہمت و مرزا عابد بیگخان ظہور و غلام ضامن اکرم و میر مفتون وغیرہ باجابت مقرون ساختہ بحریر این رسالہ پرداختہ مسمی بعشرتکدۂ آفاق گردانیدم لمصنفہ

عشرتے کہ در زمانہ صد گونہ لطف دارد	تصنیف را مسمی عشرتکدہ نمودم

و این رسالہ مرتب بسہ فصل کردم۔

فصل اول۔ در احوال خاندان آصفیہ اید اللہ دولتہ الی قیام القیام و ابد اللہ حشمتہ فی تمادی الایام و نبذی از احوال آبا و اجداد کرام خود۔

فصل دوم۔ در ذکر غزلیات و رباعیات و افرادی کہ بمشیت و فکر سرزد خامۂ شوق ختامہ گردیدہ

فصل سوم۔ در ذکر حکایات عجیبہ و نکات غریبہ و للہ التوفیق و الیہ المستعان۔

فصل اوّل در بیان احوال قدر قدرت قضا انتظام بندگان جم احتشام سکندر جاه بہادر و در ضمن آن ذکر این نیاز کیش نخست مسکن مالوف و موطن معروف ابا و اجداد که از قوم کھتری مہره اند در دار السلطنت لاہور و دران شہر بمناصب بلند و مراتب ارجمند مشہور بودند تا در عہد حضرت عرش آشیانی جلال الدین محمد اکبر بادشاه طاب مثواه وزیر اعظم فرمان ده معظم راجہ ٹوڈرمل بہادر که قوم کھتری ٹنڈن بود برابطۂ قرابت سببی عرض نموده احکام شرف صدور یافته در پایۂ سریر سلطنت طلب فرموده ہمگی نسلاً بعد نسلٍ در شاہجہان آباد صانہ عن الفساد در درگاه سلاطین کامگار و خواقین عالی مقدار بخدمات شایستہ کمر اطاعت بر میان بسته و در زمان خیریت توامان فردوس آرامگاه محمد شاه انار الله برہانه جد امجد راے مول چند برکاب سعادت انتساب بهره مند و کامیاب بودند ہنگامے که عضد الدولہ الباہره رکن السلطنة القاہره ماحی و مراسم بدع و ضلال و محی و مراسم حشمت و اجلال صائب فکر راسخ تدبیر آسمان مرتبت آفتاب

ضمیر سلیمان دستگاه فتح جنگ نظام الملک نظام الدوله آصف جاه
نور الله مرقده که شعشعهٔ عظمت از ناصیهٔ اقبالش بر سریر سلطنت
می تابید و فروغ بارقهٔ ابهت از دوحهٔ برومند احوالش در چار
چمن خلافت بهم میرسید روانه بجانب دکن میگردیدند بعرض
واقفان حضور لامع النور رسانیدند که راے مول چند جهت
تمشیت امور همراه و از زمرهٔ دولتخواه باشند مسئول شان باجابت
مقرون گشت راے مذکور همراهش بدکن روانه گردیدند و
برسیدن فرخنده بنیاد حیدرآباد از خلعت تعلقه کروڑگیری سرفراز
تا حین حیات بین الاماثل ممتاز بعد ازان جد کرام راے لچھمی رام
به تعلقه داری تعلقهٔ موروثی مخلع گردیدند بهمان پایه رسیدند در
میانه همگنان مباهی و مفتخر و با ناصر جنگ شهید همسفر و در عهد
امیر الدوله امیر الممالک آصف الدوله ظفر جنگ مشهور بصلابت
جنگ بهمین عهده معمور و در شیوهٔ راستی و درستی مشهور تا زمان
نواب غفران مآب معلی القاب شوکت انتساب قمر رکاب فلک
جناب نظام الدوله نظام الملک آصف جاه ثانی میر نظام علیخان

بهادر نور الله مرقده که سپهرِ بلند پایه پیش پایهٔ بلندش کمتر پایه و آفتاب
جهانتاب از پرتوِ ماهِ عارضش احقر سایه دیدهٔ روزگار همچنان عدالت
پرور و فضل گستر و عطا کوش و خطا پوش ندیده و گوشِ زمانه مانند
اوصافِ حمیده و اخلاقِ پسندیده و اطوارِ سنجیده و افعالِ برگزیده
اش نشنیده هر قدر زبان به ثنایش بر کشایم از عهدهٔ اندک
ازان بر نیایم عدلش دستِ ظلم را بسته بود و بذلش دامانِ فقر را
پُر گوهر میفرمود هر که رویش دید روے خود را نتوانست برگردانید
زهے خوش طالعی که طالع از طلیعهٔ طالعش منور و خهی صاحبِ
اقبالی که اقبال از قبلِ اقبالش بهره ور نازم بطالعِ خود که جبینِ عجز
بر قدمش سائیدم سرِ مباهات بگردون رسانیدم و بمراتبِ نامی
رسیدم نخستین بخدمتِ موروثی سرفراز گردیدم تفصیلِ این اجمال
اینکه جدِ کرام رای لچھمی رام که احوالش مذکور گردیده مدتی باین شغل
اشتغال میورزید مگر چندے از ناموافقی راجه بهادر که بدیوانی
سرکارِ عظمت مدار میپرداخت شیوهٔ کنارگیری را شعارِ خود ساخت
و هنگامی که رکن الدوله مرحوم بخدمتِ دیوانی سرفرازی میداشت

باستصواب شمشیر جنگ بہادر مرحوم کہ با نواب غفرانمآب بخصوصیت خاصی ممتاز بودند بھمایشش بسیار تعلقہ موروثی را بایشان واگذاشتند تا وقتیکہ از نیرنگی زمانۂ بوقلمونی بحکم کارگذاران قضا مرحلہ پیمای عالم فنا گشتہ بمرض اسہال ازین عالم درگذشت پنج فرزند ارجمند یادگار زمانہ گذاشت۔ اول راے نانک رام دوم والد ماجد این نیازمند درگاہ الٰہ راے نارائن داس سوم راے رگھناتھ داس چہارم راے بھوانی داس پنجم راے موہن لعل کہ ہمگی حامل درک رسا وحاوی فطرت ونڈکا بلکہ در ہمہ علوم کما ینبغی لیاقت تام واستعداد تمام داشتند و راے نانک رام کہ از ہمہ بحسب سن بزرگ تر و براے مستقیم وذہن سلیم وعلم وہنر بے نظیر وصایب فکر وبا تدبیر بودہ بتعلقہ موروثی سرفراز گردیدہ تا ہیجدہ سال تمام کامل الایام بہمین کار اشتغال میورزیدند وروزگار بعیشن وکامرانی می گذرانیدند روزے نبود کہ جشن عیش تازہ برپا نمی نمود وشبی نگذشت کہ در محفلش سامان عشرت بے اندازہ مہیا نگشت خصوص ہنگام

عرس مولائی مشکلکشا علیه التحیة والثنا چون قاعدهٔ اهل دکن
آنست که هر سال بتاریخ هفدهم ماه رجب اصناف انام از
نزدیک و دور گمنام و مشهور فقیر و امیر و صغیر و کبیر و مسلمان و هنود
با تجمل بسیار از اهل بلده مع توابع تا شصت گروهی و مسافران
هر شهر و دیار از همه گروهی زیاده از ده لک فراهم می آیند چنانچه
از کوه مقدس تا شهر که مسافت شش کروهی باشد بقدر یک
شبر زمین خالی نمی ماند بلکه اطراف کوه شریف تا سه کروه چون مور و
ملخ بر سر یکدیگر از کثرت ازدحام افتاده هیچکس راه آمد و شد
را برضا و رغبت بدیگر نداد دران ایام فرحت انجام تا چهار روز دران
کوه با جمیع رفقا از همه گروه بعیش و عشرت گذرانیده بکام
دل روزها شب و شبها بروز رسانیده و در همه اوقات در خدمتگذاری
فقرا و مساکین هنود و مسلمان علی الخصوص جنگم و گوسائین و بیراگی
واوداسی و جوگی و بهمن وغیره نمی آرمید و خیرات مبرات در
معابد هنود یعنی جگناتهه و بالاجی و بنارس و اود و بندرابن و پراگ
و گیا سدا برت آن که بفارسی عبارت از خرچ صادر و وارد است

تا الحال جاری داشته و راه ممر اخراجاتش آنست که مبلغ
سیجده لک روپیه نزد ساهوکاران تا منافعش باین مصارف
آید گذاشته اگرچه این بے بضاعت هم دران اماکن مذکوره سدا
برت ها سپارد اما مدارش هر ماه بنقدی میگذارد و اکثر بمصاحبت
علما و فضلا میگذراند در روز و شب بشنیدن تذکرة الاولیا و
نفحات الانس بسر میرسانید ند و بارها نیاز مند درگاه الله و راجه
گوبند بخش بهادر را مخاطب می ساختند و بارشادات نکات توحید
می نواختند بلکه آنچه دارم از آنجناب و این پرتو از همان آفتاب است
اینقدر التفات مینمودند که بر پسر خود راے لکپت راے که بعد انتقال
آن بزرگوار و یکنتھ باشی در مدت هفت سال بتعلقهٔ موروثی سرفراز
بوده بمرضِ اسهال ودیعتِ حیاتِ مستعار گفته نمی فرمودند
و بفضله همگی صاحبانِ اولاد خلف و احفاد ذی شرف بودند چنانچه
از عموی کرام راے نانک رام یک پسر سابق الذکر و از والدِ ماجدِ
این نیاز مندِ درگاهِ الله و راجه گوبند بخش که الحال به صوبه داری برار
خجسته بنیاد و اورنگ آباد از حضورِ فیض گنجور شرفِ مباهات

یافته وازرای رگهناتهه داس دو پسر بوجود آمده یکی رام جی نام
که انتقال نموده ودوم رای سیتل داس که بتعلقه داری ایلگندل با
جمعیت چهار هزار سوار و بار تنبیه مفسدان اندیار شتافته وازرای
بهوانی داس یک فرزند مسمی برای بالکشن که الحال بکار پردازی
شمس الامرا بهادر که جاگیر دارسی و دو لک روپیه هستند
وجمعیت هفت هزار از سرکار عظمت مدار وارند ممتاز وازرای موهن
لعل قادر متعال یک فرزند بوجود آورده انتقال کرد واین نیاز مند
درگاه الیسن ده ساله بود که والد ماجد از دنیا انتقال نموده راه
دیگنتهه پیمودند عموی بزرگوار یعنی رای نانک رام پرورش
می فرمودند تا اوانیکه بندگان قدر قدرت قضا انتساب غفرانمآب
از مهم ٹیپو سلطان بفتح و فیروزی بفرخنده بنیاد مراجعت فرمودند
از آنجا بر دنق افزائی بیدر لوائی جهان کشائی را فلک فرسا نمودند
این نیاز کیش نیز در رکاب والا بود تا آنکه موکب اجلال اراده تسخیر
نمود وهمراه ناظم جنگ بهادر که نیابت صوبه داری فرخنده بنیاد
بنام نامی واسم گرامی بهادر معزز گردیده فرمان ترخصی رسید با انتظام

محالاتِ تیماپیٹھ واونچہ وغیرہ می پرداختم و بعد ساختۂ مرہٹا
کہ حضورِ پرنور رونق بخشِ مستقر الخلافہ بودند جہتِ استقبال سیر قدم
ساختم و چون ارسطوجاہ بہادر کہ ارسطوے زمانہ بودند جہتِ بعضے
وجوہات کہ بمقتضاے فدویت و دولتخواہی است در بیدہ اقامت
نمودند ہر کسے خواست کہ خود را بعرصہ آورد و گوے سربلندی از
ہمگنان ببرد غافل ازین کہ چیزے کہ خدا نخواست پیشرفت مردم
کجاست عالی جاہ بہادر کہ از ہمہ فرزندانِ جناب نوابِ غفران مآب
بزرگ تر بودند باغواے بعضی اوباش مثل سداشیو ریڈی کہ
مراتبِ زمینداری ادنیٰ داشتہ علمِ بغی و فساد افراشتہ وقت
شب کہ ہمہ ارکانِ دولت و اعیانِ مملکت از غدر و مکرِ شان
در خوابِ غفلت خروج نمودند بندگانِ والا از جنبشِ این بادِ فتنہ
انگیز از جانہ جنبیدہ میر عالم مرحوم را کہ علامۂ زمان و دانائی دوران بودند
جہتِ مشورت طلبیدہ از آنجا کہ راے بہادر موصوف نزدِ خداوند
نعمت سنجیدہ و پسندیدہ بود با جمعیتِ کثیر بہ تنبیہ باغیان مامور نمودند
ہنگامے کہ قلعۂ بیدر بدستِ تصرفِ باغیان رفتہ بود کوب چون

اجبل معلق بر سر شان شتافته قلعه را گرفته مفسدان ننگ هزیمت
را پیش نهاد خاطر ساخته شتابان خود را بضلع خجسته بنیاد انداختند
میر موصوف بپاداری و مردانگی عالیجاه بهادر را همدست
نموده راه فرخنده بنیاد پیمودند در عرض راه عالیجاه بهادر خود را مسموم
کرد و میر موصوف بفتح و فیروزی بحیدرآباد رو آورده بحضور اقدس
رسیده قدمبوس گردیدند و قلعهٔ بیدر که بقبضهٔ سیدی امام خان
بود از سبب بی خبری بقبضهٔ باغیان آمده قلعدار مذکور ماخوذ و معاتب
شده دران ایام شمشیر جنگ بهادر که از همگنان زیاده بخصوصیت
خاص مختص گردیده از تشریف نظامت بلده و کروڑگیری سر
مباهات بر فلک می سائیدند این نیاز کیش را از حضور ساطع النور
بکارپردازی تعلقهٔ موروثی سرفراز گردانیدند و از عجائبات
زمانه اینکه آن آوان گرانی غله بسر حد انتها بود فضل الهی شامل
احوال این نیاز کیش شد اگرچه از دست این بیدست و پا
درین خصوص هیچ بر نمی آید اما دست عنایت جناب باری یاری
و دستگیری نموده روز بروز افزونی غله می افزود و باین سبب

عنایت خداوندی بیشتر از بیشتر گردیده هردم مجدداً تلطف
و نوازش از حضرتش بظهور میرسید و بآوازهٔ کیفیت ارزانی
غله که باطراف و اکناف پیچید ارسطوجاه بهادر که در پونه می بود
زیاده از حسنِ تردد داشت باین نیازمند مراسم مهربانی میورزید
اتفاقاً احوالاتِ راو پنڈت پردهان دگرگون گردید انقلاب
جدید و رنگِ تازه از زمانه پدید آمد بهادرِ موصوف طرحِ برآمدنِ خود
که مکنونِ خاطرِ شریفش بود چیده از آنجا که عزل و نصب تعلقهٔ داران
در خاطرش مضمر بود مظفر الملک را معزول فرمود سندِ تعلقاتِ
مکتل و دیول قدره و کویل کنڈه و مغل گڈه و امیر آباد کودل
وغیره که بطول مساحتش از کنارِ کشنا تا فرخ نگر است بنامِ
این نیازمندِ درگاه اله کرده فرستاد فی الفور بحضورِ لامع النور
کیفیتِ اسنادی طلب و درخواست از بهادرِ موصوف
معروض داشتیم که در بابِ دخل و عمل هرچه ارشاد فرمودند
بزبانِ الهام ترجمان که مبارک باد آدابِ شکریه بجای آورده
نائب ها برای ضبطی و تشخیص روانه کردم و در زمانی معدود

بہادرِ موصوف بانیلِ مقصود کہ گذاشت چو تھہ صوبۂ محمدآباد بیدر
وغیـــرہ از راو پنڈت پردہان است بآسمان آستانۂ خداوند
نعمت جبینِ سجدۂ شکرگزاری سودند الحق عہدِ سلطنت آن قضا
نظم قدر قدرت ہر روز روزِ عید وہر شب شبِ برات بود و مزاج
وہاجِ کثیر الابتہاجش بادنیٰ تقریبی توجہ عیش وعشرت میفرمود
و ہر بار جشن ہائے عظیم بپامی کرد کہ خروش و ولولۂ شادی
و زمزمۂ مبارک بادی از افلاک می گذشت وہمہ سرداران و
اُمرایان وارکانِ دولت واعیانِ مملکت را بمنصب وخطاب
خانی وجنگی ودولئی وملکی واُمرائی کامیاب نمودند بلکہ انجاح
مرامِ جمیع طوائفِ انام فرمودند رقاصان دامانِ گلہائے
مراد چیدند و قوالان بجوش آہنگی خلاعِ فاخرہ پوشیدند وعلما
وفضلا بسببِ قدردانی وجوہر شناسی مستفیض گردیدند وشعراو
نثارین بصلحاتِ لایقہ سرمباہات بر فلک سائیدند وغربا ومساکین
از زرپاشی از پریشانی بمقام بے نیازی رسیدند چشمِ اہلِ
زمانہ مانندِ آن نورچشمِ زمان گاہے ندیدہ وگوشِ خلقِ جہان

مثل خلق آنجانِ جهان شنیده کیفیت اطوار برگزیده و افعالِ
پسندیده و ظهور کارهاے نمایان و متین و تیاری جشن هاے
زیبا و رنگین از تاریخ شاه تجلی فی الجمله لائح منجلی است و چون در آن
روزها منظفر الملک دست تطاول بتعلقجات کرپه کشوده راه وادی
بغی و فساد می پیمود نیاز مند درگاه اله ابن عم کرام رای لکپت راے
جنت مادی فرزند راے نانک رام را بعهدهٔ کروڑگیری از حضور
پر نور سرفراز و خود بعنایت خداوندی ممالک کرپه و جمعیت
چهار هزار سوار و بار ممتاز انچه از نزد ذات نمایان بظهور رسانیده
بر هیچکس پوشیده نیست بلکه ذکرش فضولی است چنانچه همه
سرکشانِ آن ضلع را مثل راجه چتول که جمعیت ده هزار پیاده
و سوار داشت و غیر آن همگی مخذول و منکوب شده ملک شان
بتصرف اولیاے دولت ابد مدت آمد و از اتفاقات بلا منتهاے
سرکار عظمت مدار کمپنی انگریز بهادر بسررشته جدید جاری گردید
ارسطو جاه بهادر جهت رسانیدن اخراجات آنها که لابد افتاد
علامی فهامی مینا عالم بهادر که داناے زمانه بودند و گوے سبقت

از همه دانشوران می بودند بطرفِ گتی بلهاری فرستادند تا بندوبست
آن ضلع نماید و بداخل آن را بمصارف و مخارج پلاٹن مذکور رساند
درستیِ آنجا را به نیازمندِ درگاه الٰه که رسوخیت تمام بمیر موصوف
داشت واگذاشتند تا زمانیکه گذاشتِ تعلقیاتِ مذکور خاطر
دریا ذخائرِ والاگشته از ادونی تا سرحد کرپه وغیره که براے اخراجات
پلٹن مقرر بود همه را گذاشته حسب الطلب بخدمت سراسر سعادت
شتافته شرفِ قدمبوسی و ملازمت دریافتم و براے لکپت راے
جنت مادی چون ودیعتِ حیات کرده خداوندِ نعمت تعلقه کرورگیری
را مجدداً به نیازکیش سپردند بعد ران آوان جشنِ شادی مرشدزاده
آفاق سکندر جاه بهادر ایده الله حشمته وابد الله دولته در کمالِ
تجمل و زیبائی بپا کردند زمزمهٔ شادی بفلکِ هفتم رسید و دبدبهٔ
کور که بلند آوازه گردیده هر طرف پری پیکرانِ سیمین بر برامش
گری و هر جانب خورشید طلعتانِ مه پیکر در دلبری درین شور و سرور
جانِ جهانیان مسرور گردید از بس عیش و عشرت بود بر دلهاے
اهلِ عالم عالم عالم فرحت رسید چندان نعمت هاے گوناگون گسترانیده

که همه که و مه از مائده اش فائده ها بر داشتند و آن قدر خوانها بخانها
فرستاده که از بسیاریش مردم انبارها انباشتند و جمیع عساکر
و انصار از ملازم و سردار و اُمرا و منصب دار بلکه همه جیره خوار سرکار
عظمت مدار بافزایشِ ماهوار و جاگیر و خطاب بهره مند و کامیاب
گردیدند و بمناصبِ بلند و مراتبِ ارجمند رسیدند و در بدر دروازهٔ
عشرت کشودند و خانه بخانه جشنِ عیش برپا نمودند ارسطو جاه بهادر را
از افتخار و عزت بخشی سرِ افتخار باوجِ عزت رسانیدند و در جلدوی
این عطیات جان مع مال تصدقِ فرقِ مبارک گردانیدند اگرچه
جشن هاے عالی مثلِ جشنِ شادی عالیجاه بهادر که جشنِ عظیم
و باهتمامِ ضرب المثل خلائق در جشن هاے اکابرِ سلف و خلف
بالتمام بوده و دیگر جشن هاے دامادی اولاد و احفاد و آلِ امجاد
که حضور ساطع النور برپا نمودند و اعتبار بر اعتبار هر یک افزودند
باین جشن نمی رسید بلکه در جنبِ این جشن همه جشن هاے بے رونق
گردیدند و همچنین هر سال جشنِ سالگره مبارک با کمال تجمل و زیبائی
بپا می فرمودند و همه مشاهیر را که باین تقریب عقده کشائی قسمت

خود ناکردہ بہرہ مند میبودند از آنجا کہ زمانہ نا ہنجار ہمیشہ بریک
و تیرہ نمی ماند و ہر خوشنودی را عاقبت مبدل بغم واندوہ میگرداند
در مزاج وہاج کثیر الابتہاج حضور عارضہ رو نمودہ روز
بروز از جادۂ اعتدال بدر رفتہ مرض در اشتداد می بود تا بتاریخ
ہفدہم سال ربیع الثانی سنہ ہزار و دو صد و ہیجدہ داعیِ حق را
لبیک اجابت گفتند و ازین جہان فانی بہ بہشت جاودانی رفتند

المصنفہ

کرد از جہان چو مہر رئیس دکن غروب	آفاق سر بسر شدہ تاریک در نظر

محامدِ آنجناب از حیطۂ ضبط افزون و از حد و حصر بیرون است مثل
آنکہ بزورِ بازوے مردانگی ممالک دکن را بہ یگانگی بدست
آوردہ بعد حادثۂ ناصر جنگ شہید چندی کہ امیر الممالک امیر الدولہ
سید محمد خان ظفر جنگ مشہور بہ صلابت جنگ انتظام امور ریاست
میدادند لیکن چنانچہ باید از عہدۂ آن بر نیامدہ از سر بزمین
نہادند تزلزل در ارکانِ سلطنت افتادہ آن قدر قدرت
بنفسِ نفیس تمشیت امورِ سلطنت کردہ ریاست را رونق

تازه و آبروے بے اندازہ بخشیدہ جان نوی در جسم مملکت
دمیدند مقارنِ آن مہم ٹیپو سلطان بود کہ آنرا از آئینِ بہین باتفاق
اہالی سرکارِ عظمت مدار کمپنی انگریز بہادر با تمام رسانیدند و از مراتب
دُور اندیشی کہ منظورِ نظرِ کیمیا اثرِ قوام دولتِ ابد مدت و دوام
سلطنت است با اہالیِ کمپنی انگریز بہادر موافقت اہم و مرافقت
اتم فرمودند و عہدنامہاے مشتمل بر قطعِ بیگانگی و دوامِ یگانگی تحریر
نمودند و از ابتداے جلوسِ میمنت مانوس بر چار بالشِ ریاست
تا ایامِ وفات صدہا شکست بر غنیم دادند و ہزاران ابوابِ فتح
و فیروزی کشادند اگر کیفیتِ این بقلم آید کتابی مبسوط می باید
چنانچہ میر عالم بہادر قدرے ازان احوال خیریت مآل بتحریر آوردہ
اند نیاز کیش کہ دست گرفتۂ جناب والاست اگر ہمہ عمر زبان
بشکریہ کشاییم از عہدۂ یک از ہزار و اندک از بسیار بر نیاییم
بعد این حادثۂ جانکاہ عنایتِ یزدانی شاملِ حال برایا گردیدہ
زمزمۂ شادی و ولولۂ مبارکبادی از ثری بہ ثریا رسید یعنی ارسطو
جاہ بمصلحت و ہدایتِ اعاظم سرکارِ عظمت مدار کمپنی انگریز بہادر نواب

ثابت جنگ که بعهدهٔ سوال وجواب مامور بودند بندگانِ کیوان رفعت
مریخ صولت برجیس خصلت عطارد فطرت فلک قدرت جمشید
حشمت دارا سے زمان ورستم دوران فلاطونِ وہر وارسطوی
عصر که رفعتش رفعت از آسمان برده وسعتش خوانِ وسعتی
گسترده که وضیع وشریف خورده تمکینش کوه را کاه نموده حلمش
گوئے سبقت از حلیمانِ روزگار ربوده اگر سکندرِ ثانی بودی
قدرِ سکندر بوقت دریافت نمودی زہے عادلی که عدل نجات
میکند که کسے با فریادِ ما نمیرسد وخہی باذلی که بذل نالشش نامی نماید
که غریبی دامان بخشایش ما نمی کشاید آسمان بآن رفعت در ایوانش
ادنی سایهٔ گستر وزمین باین وسعت قطعه از ملکش مختصر آسوده گی بعهدش
در مهد بیه آرام وظلم در سلطنتش چون بنگ خورده بغنوده بگے
صبح وشام سقراط باآن دانشش در پیشِ حکمتش دست بسته
وبقراط باآن بینشش بپیشِ دستش بنسخه نویسی نشسته
خوش طلعتی که یوسف از خجالت خود را در چاهِ کنعان انداخته
وزیبا قامتی که سهی قامتان از خجلتِ قامتش پهلو تهی ساخته

حشمتش پیش حشمتش در جلو و عظمت باعظمتش پیش رو حاتم پیش همتش بادیه نشین و بخشش از گشت جودش خوشه چین در این زمان نوشیروان اگر بودی دادخواهی از عدلش نمودی۔ للمصنفه۔

خوش طالعیم ببین که آفتاب	همتا و نظیر خود ندارد

عالی فهمی که فهم بفهمش نمی رسد و والا ذهنی که ذکا و ذهنش در اذهان نمی گنجد رفعت فیلش کوه را بزیر پا آورده و خرطومش هاله ماه را در زنجیر کرده سمندش چون صبحدم از مشرق بمغرب رفته بجولان بازآید سایه وی شام که خود را لنگ لنگان بمغرب رساند تاج خسروش باج از تاجداران می ستاند و بال کبوترش سایه چون هما بر سر سلاطین می گستراند رستم رسمی که رستم بزرمش کمتر از زال و بهرام رامی که بهرام در هیجایش زبون تر از دشمن بدسگال خیالش تا بسر حد و رسیده همچو آهو هوش گم کرده رمیده خنجرش در سینه اعدا جا کرده و تیرش در جگر بدخواه پی برده نیزه اش در چشم بدبین خلیده و تیرش سر خودسران پرانیده

کمندش گردن مخالفان بسته بدار کشیده و گلوله تفنگش در حدقهٔ چشم منافقان چون مردمک دیده جاگزیده حمایلش چون کمند خصمان را بدام آورده و گرزش مغز سر عنیدان را پایمال کرده عکس قبه سپرش بر پشت دلاوران آبله نمودار گردانیده و شمشیرش بر خود یلان رسیده شگاف بپایان رسانیده پایه اش برتر از همه پایها و جایش افزون تر از سایر جایها لمصنفه

نیازم بدست آن سلطان جم جاه	بسر بگذاشت تا بگذشتم از ماه

در ساعت سعید که بهتر بود از شب قدر و روز عید رونق افزائی چهار بالش فرمان روائی گردید لمصنفه

فلک گفت احسن جلوس سکندر	سر سرکشان باد محتاج این در
الهی بصد شادی و شادمانی	عروس جهان بادش از مهر زیر

دارسطوجاه بهادر باز از خلعت مدار المهامی سر بلندی گزیده شد

یکسال زیاده نگذشت که عمرش بپایان رسید و راجه اندر بهادر که پیش دست مدار المهام مرحوم بوده انتظام مهام امور ریاست و مملکت مینمودند از آنجا که این بار گران را بر سر نتوانست برداشت

از پا افتاده تن به ننگ گرفتاری درداد و نواب معلے
القاب گورنر جنرل بہادر از استماع این خبر وحشت اثر یعنی
رحلت غفران مآب متاسف شده خریطہ با مشعر بر تعزیت
حضرت جنت ماواے وجلوس میمنت مانوس والا فرستادند
و درین ضمن که خبر رحلت نمودن ارسطوجاه بہادر شنیدند نظر
بوحدانیت سرکارین که قیام و انتظام دولت حضور پرنور را
فی الحقیقة ما فوق دولت خود تصور می نمایند و مصلحتاً خریطہ
در مقدمۂ سرفرازی مدار المہامی میر عالم بہادر که دانائے
زمان و یگانۂ دوران بودند روانه گردانیدند حضور پرنور از فرط
عنایت و نوازشیکه بمیر عالم مرحوم می نمودند حسب الایماے
نواب موصوف میر مرحوم بخلعت مدار المہامی سرفراز فرمودند
بہادر معز شکر عطیات بجاے آورده آداب و تسلیمات
گستردہ نذر سرفرازی گزرانیده بکار خود مامور گردیدند سال
اول به تقریب تیاری جشن سالگره مبارک در حضور ساطع النور
عرض نموده که از راه ذره پروری کرم فرمایند و بقدوم میمنت

لزوم خانۂ فدوی را رونق بخشش و شرف اندوز نمانید
باین تقریب ارکان و اعیان و اہالی شہر ہمہ با جواہر گران بہا
ولآلی پر ضیا مخلع گردیدند و تمامی سر تفاخر باوج شرف و عزت
رسانیدند چنانچہ منیر الملک بہادر کہ بمرتبۂ دیوانی بادشاہی با جمعیت
و جاگیر بسیار با فتخار و شمس الامرا بہادر کہ با جاگیر سی و دو لک
روپیہ و بخشیگری ہفت ہزار سوار و بار و پایگاہ سرکار عظمت مدار
ذی اعتبار و شہریار الملک بہادر با جمعیت و جاگیر از حد
افزون سرفراز و امین الملک بہادر و رفعت الملک بہادر و
جرات جنگ بہادر با جاگیرات و تعلقجات و جمعیت از حصر
بیرون صاحب اقتدار و نور الامرا بہادر و بہرام الملک بہادر و
امجد الملک بہادر و حسام الملک بہادر با جاگیرات و جمعیت
کثیر مباہی و مفتخر و اعتصام الملک بہادر و رشید الدولہ بہادر بمنصب
منشی گری و جاگیرات لایقہ بہرہ ور و بخشی الملک بہادر و
افتخار جنگ بہادر بمرتبۂ بخشی گری فوج سرکار عظمت مدار و
جاگیرات متعدد محترم و ضیاء الملک بہادر و ضیاء الدولہ بہادر

بخدمت عرض بیگی سرکار فیض آثار و جاگیرات بیشمار مکرم
و اشرف الدوله بهادر و تہور جنگ بهادر و محکم جنگ بهادر و
یاور الدوله بهادر و سکندر الدوله بهادر و شهریار الملک بهادر و محترم
الدوله بهادر و غالب الدوله بهادر و جلال الدوله بهادر تمامی بجاگیرات
و جمعیت بسیار کامگار و طالب الدوله و امیر الدوله بهادر که بعهدهٔ
خانه سامانی و سید نصرت بداروغگی هرکاره و داروغگی فیل خانه
و سعید الدوله بهادر بخدمت بخشیگی و نیابت صوبه داری و داروغگی
هرکاره علاوهٔ جاگیرات و جمعیت ذی اقتدار و محمد سبحان خان
بهادر و نیاز بهادر و سلطان میان و سایر سرداران افغان از جاگیرات
و جمعیت افزون کامیاب و راجه کیول کشن و راجه خوشحال چند
و راجه شیو پرشاد و راجه سر بیجان و راجه روپ لال و راجه
دیا بهادر و راجه میان رام و راجه گوبند بخش و نیاز مند درگاه الله
مصنف کتاب بجاگیرات و جمعیت بین الاماثل ممتاز و مرجح اند
و بجواهرات و مناصب و خطاب علی قدر المراتب سرفراز و کامیاب
شدند و راجه مهی پت رام قبل ازان بموجب حکم قضا جریان

بندگانِ عالی متعالی به مهم سندیه در کهوجی کوسله وغیره مرهٹها شتافته

ازیمن و اقبال خیریت مآل والا بر مرهٹها ظفر یافته همگی

بیا داشن رسیدند و ملک برار وغیره را اولیاے دولت

قاهره متصرف گردیدند راجهٔ موصوف براے تمشیت و انتظام

در آن ضلع می بودند تا حضورِ پرنور فرمانِ قضا جریان در طلبش

روانه فرمودند حسب الطلب لعتبه بوسی عالی سرفراز گردید بطلب

پیشدستی دیوانی دست و پازدنی بسیار کرده بجاے نرسید

از روشهاے ناسنجیده اش میر عالم موصوف بحضور عرض

نموده باز بر کارِ سرکار که سابق مامور بوده روانه فرمودند و از اتفاقاتِ

بے نهایات که در بدو حال بر این نیاز مندِ درگاه الٰهی فرمودند

بحضورِ پرنور عرض نمودند که شخصے براے انتظامِ مهام می باید وسواے

مهاراجه چندو لعل بهادر قابلِ این کار درین سرکار نیست باین

عهده سرفرازی یابد بسعر وهنهٔ میر موصوف باجابت مقرون

و عنایتِ خداوندی بر سرِ فدوی از حد افزون که بیمنِ اقبالِ

همایون تا حال تحریر که سنه یکهزار و دو صد و سی و چهار باشد

برتمشیتِ امورِ مرجوعه و مملکت و دولت را از آفات و عاہات که مورثِ بدنامی است مصئون داشته و قدمی از جبادهٔ نمکحلالی بیرون نه گذاشته شکر این عطیات بجاے آورده حتی الامکان تبعیتِ میر موصوف و مزاجداریِ خداوندِ نعمت کردم ہمدران آوان طلبِ نواب حشمت جنگ بہادر از جانب نواب گورنر جنرل بہادر براے روبکاریِ کارہا گردید بموجبِ معروضهٔ میر موصوف از حضور پرنور رخصت حاصل کرده روبراه آورد چون ایام حیات دربین راه منقضی گشت به مقصد نرسیده درگذشته نواب گورنر جنرل بہادر از دریافتِ این کیفیات نواب کپتن طامس سدنہام بہادر را با خریطه بحضورِ پرنور بکارِ سوال وجواب فرستادند بہادرِ موصوف باتفاقِ میر عالم بہادر مشرف اند وزِ حضور ساطع النور گردیده بخلعت و جواہرِ مباہات باوج افتخار رسانیدند و راجه مہی پت رام که بخیالِ بدخصالی متخیل بوده در ملکِ برار قرار نیافت لہذا بندگان عالی متعالی اورا معاتب فرموده بعد معزولی بطرفِ قلعهٔ شکر شتافت و صوبهٔ برار و اورنگ آباد که خالی

از حکومت بود میر عالم بہادر باتفاق نواب کپتان سد ہام بہادر
تجویز روانگیِ برادرِ عزیز القدر راجہ گوبند بخش بہادر کرا نمودہ در
حضورِ لامع النور خلعتِ سرفرازی صوبہ داریِ صوبۂ برار و
صوبۂ خجستہ بنیاد اورنگ آباد با جمعیتِ دہ ہزار سوار و دہ ہزار
بار عنایت شدہ رخصت فرمودند ازآنجا کہ بندگانِ قدر اقتدار
اکثر مائلِ صید و شکار بودند بطرف سرورنگر نہضتِ اجلال فرمودند
آہوانِ بامید شکار سر براہش نہادند و طائران سعادت
خود دانستہ بدام افتادند و ارکانِ دولت و اعیانِ مملکت از قبیلِ
میر عالم بہادر و مشیر الملک بہادر و شمس الامرا بہادر و شہریار الملک
بہادر و اعتصام الملک بہادر و حسام الملک و امجد الملک بہادر
و بہرام الملک بہادر و دیگر اعزّہ و نیازکیش کہ در رکابِ ظفر
انتساب بودند از تقسیم شکار بعزت بخشی و افتخار جاہہاے ہمہ
را تازہ فرمودند آنکہ بکمال سرور سعادت کردہ بدولت خانۂ
مبارک تشریف آوردند اکثر مزاجِ مبارک مائل بطرف علمِ عربی است
کہ میر عالم بہادر را بتخاطب سرفراز مید اشتند و ہمہ علماے

عصر ارشادات زبان الهام ترجمان را آب زرمی نگاشتند تا مدت
چهار سال و چهار ماه و هفده روز میر موصوف بخدمات نمایان برگزیدهٔ
آفاق بودند تا که از کجرفتاری سپهر کجدار که بیک گونه نمی ماند مرضی
مهلک به مزاج وهاج میر صاحب موصوف طاری گشته ازین
عالم درگذشت لمصنفه۔

از خلق نیک لطف بعالم نموده بود		حیرت ز رحلتش همه آفاق را گرفت

جهانیان همه در افسوس و جهان از آبادی مایوس محامد شیم لطیفش
اینکه هرچه مایه در مدارالمهامی فراهم نمودند سرمایهٔ جاودانی فرمودند
چنانچه کنٹه از دریاے موسی بنا کردند و میر ساگر را که موج دریاے
محیط است بحیطهٔ حدوث آوردند و در بلده که از قلت آب خلایق
تشنه کام لبهاے پژمرده و جانهاے افسرده بتیاری آبیاری
نهر سیراب و شاداب گردیدند و سراها از بلده تا یزدوارڈه که متصل
کشنا است و از جانب غزلی تا همنا باد جهت سکونت مسافران
ویراے رونق افزائی بندگان والا و تماشاے ساکنان بلده
باره دری که نمونهٔ بهشت است در کمال آراستگی و پیراستگی

بر لبِ دریاے موسی کہ ہر نہرش موج بر موج سلسبیل میزند و
ہر ثمرہ اش برابری رطب بلے میکند تعمیر کردند و نیز براے تیاری
حصار بکمر بلا سے محلے و جریانِ نہر حسینہ مبالغ خطیر فرستادہ علماے
آنجا بمصارفِ آنہا آوردند بندگان والا ازین سانحۂ ناگزیر
متاسف و دلگیر شدند نیازکیش را یاد فرمودند ارشاد نمودند
الحال کہ رنگِ زمانہ دگرگونہ گردیدہ نخلستانِ ریاست راید ستاری
سعی آبیاری نماید عرض نمودم گلِ این ثمر بدستِ مبارک است
ارشادِ والا شرفِ صدور یافت کہ ازین ماجرا نواب کپتان سد نہامم
بہادر را آگاہی نماید کہ درین امر چہ معروض میدارند بہادر
موصوف بدربارِ معدلت مدار آمدہ عرض کردند کہ از روئدادِ گذشتہ
بہ نواب گورنر جنرل بہادر اطلاع دادہ میشود بعدِ وضوح این
کیفیات بر نوابِ مذکور خریطہ مشعر بر تاسف از رحلت میر صاحب
مرحوم و تجویز فرمودن جہت انتظام مہام استحسان نمودند و منیر الملک
بہادر نسبت دامادی بمیر میرور داشتند مستحق این پایہ شدہ
سرِ خود سودند نواب کپتان سد نہامم بہادر معروض داشتند

کلاً و جزاً مدارِ مهامِ انتظامِ امورِ ریاست را بقبضۂ اقتدار و
اختیارِ شیائر کیش گذاشتند از آنجا که افضالِ الٰهی شاملِ حال
است ستّ سپاه روز در تقدیم خدماتِ مرجوعه و رضا جوئیِ مزاجِ وہاج
والا سعادت دارین حاصل می نمایم و در ظلِّ عاطفتِ همایون
بکمالِ عیش و عشرت و آرام می گذرایم و در سالِ یک هزار
و دو صد و سی و سه هجری بنای عمارتِ عالی مرکوزِ خاطرِ فیض مآثر
متعالی افتاده آغازِ بنای نوید محل در کمالِ رفعت و شان نهاده
بعدِ اتمام جشنِ عظیمی بپا کردند صلای عام بگوشِ خاص و عام
رسید قصری باین رفعت که نظر در طاقش جلوه گر اولوالی بصفای
آن قدر که بصیرتِ بصر از ملاحظه اش بر در ارکانِ دولت از گلستانش
گلهای مراد بدامان اپناشتند و اعیانِ سلطنت از بوستانش
اثمارِ مرام بر داشتند هرگاه خاطرِ دریا ذخائر بجمیع وجوه از انتظام
مهام فراغتِ کلی یافت بطرفِ نظام آباد که بنای حضرتِ قدر
اقتدار و باشجار و انهار بجوشش گلها و ریاحین قطعۂ بهشت
برین است شتافته متوجه سیر گردیدند و تا دو ماه آن سرزمین

را آتب و رنگ تازه بخشیدند چه سواری در کمال تجمل که سپهر از ملاحظهٔ
جوق جوق سواران در گردش و زمین از مضرب خیام عساکر فیروزی
اثر در طپش بوده از راه خانه زاد پروری در ہمین سواری خاص که
مانند مہر تابنده درخشنده از اختصاص بخواصی چون ماه سایه افگنده
عزت بر عزت افزودند نواب کپتان سید بہام بہادر مکنون ضمیر
خیریت تخمیر خود معروض گردانیده که آرزوے آندارم که قدوم
میمنت لزوم رونق بخش خانۂ خود شود ملتمس بہادر موصوف بشرف
قبول رسید با دبدبۂ تمام وطنطنۂ ما لا کلام جلوه افروز شد بہادر
موصوف استقبال ساخته از توجہات بے نہایات والا منتہاے
آرزوے خود یافته پیشکش نمایان با فیل و جواہر گران بہا
ولآلی پر ضیا پیش آوردند و روشنائی و آتش بازی درکمال
تکلف و زیبائی نموده ملاحظه فرموده معاودت کردند اتفاقاً بسبب
بعضے وجوہات نواب معلے القاب گورنر جنرل بہادر و نواب
سید بہام بہادر را طلبیدند بہادر موصوف بشرف ملازمت حضور
پر نور رسیده خلعت وجواہر پوشیده باندان رخصت بدست

آورده جانبِ مقصد روان گردیدند و بخانهٔ نیازکیش هم آمده از
ملاقاتِ خود مسرور نموده رخصت شدند جنابِ معلی القاب
نواب ثابت جنگ بهادر را که از قدیم خیرخواه بلا اشتباه حضور
اند بجاے بهادرِ موصوف روانه نمودند از آمدنِ نوابِ موصوف
دوستانِ صمیم را سرور وافر و بهجتِ متکاثر حاصل شده نیازکیش
با منیر الملک بهادر باستقبال رفته براے مشرف اندوزی بحضور
پرنور آمده حضرتِ قدر قدرت از فرطِ الطاف دستِ عنایت
بسر نهادند بهادرِ موصوف از انتظامِ مهام کلاً و جزاً دادِ عقل رسی
دادند نیازکیش تقریبِ ضیافتِ بهادرِ موصوف را نموده از
فرطِ یگانگی تشریف آورده سرور بر سرور افزودند چون عهدِ سلطنتِ
حضرتِ قدر قدرت آسایش وابست جلوه ها میدهد و خانه
بخانه زمزمهٔ شادی بگوشِ جهانیان میرسد دلِ نیازکیش
خواست که تقریبِ شادی برخوردار راجه بالا پرشاد بهادر کند
آغازِ جشنِ شادیِ فرزندِ ارجمند از غرهٔ ربیع الاول ۱۲۳۸ھ نمودم
و ابوابِ شادی بروے کافهٔ انام کشودم و رونق افزائی بندگان

عالی را موجب میمنت و افتخار دانسته معروض داشته ازراه

خانہ زاد پروری ہمچو آفتاب خانۂ نیاز کیش را منور فرمودند

دل را نچہ ند نیاز تصدق فرق مبارک کردم و مال را بہ پیشکش و

پا انداز بہ پیش آوردم لمصنفہ

شادی بہبالیدم از پیرہن		چو گلہا کہ تازہ دمد در چمن

ہرگاہ بموہبت عنایت خداوندی زبان کشایم درازمی شود

واگر قصۂ این عطیات ہرقدر بیان نمایم کوتاہ میگردد و دردہ یوار از

اقتباس انوار از آفتاب روشن تر و مسند از جلوس مقدس ہمچو ماہ

جلوہ گر ارکان دولت مانند اختر بدور یہ قمر مدور و سپاہ و حشم قرینہ

بقرینہ دست بستہ سر بسر نازانم کہ حق جل و علا در عہد مثل این

جہان پناہ عادل آفرید و شادانم کہ جناب باری در سایۂ ہمچو آفتابی

پروریدطرفہ عنایت کہ یا علیا جناب بخشی بیگم صاحبہ قبلہ و تہنیت با الف بیگم

صاحبہ کعبہ و سائر محلات انبساط انبساط بخشیدند و بدل عقیدت

منزل ابواب فرحت و شادمانی کشودہ مسرت بر مسرت افزودند

وازین عطیات کبری خانمان تصدق فرق فرقدسائی والا کردم و نقد

سامان برای ایثار مقدم شریف به پیش آوردم ساعتی متوجه رقصِ
ماه لقا که همچو لولی فلک برقاصی پای کوب و در فن خود ممتاز است
گردیدند و آرایش و آتشبازی را بدیدهٔ پاک بین دیدند پس
بکمالِ فرحت و انبساط از نشاط خرامان خرامان بدولتخانهٔ مبارک
رسیدند بعد از ان مصدوع نواب ثابت جنگ بهادر گشته
به همه صاحبانِ ذی شان آمده رونق بخشِ محفلِ سور و بزم سرور شدند
و بخاطرِ دوستی ذخایرِ بهجت وافر افزوده رسمی که شایانِ تقریبِ
شادی است از جواهر و لآلی لعل آمده بفرحت و انبساط زبانِ مبارک
بازکشوده مراجعت نمودند و نواب منیر الملک و شمس الامرا بهادر
و شهریار الملک بهادر و حسام الملک بهادر را جهتِ زینتِ
بزم ارم نظم مکلف گردیدم و همه ارکانِ دولت و اعیانِ سلطنت
و ملازمانِ سرکارِ فیض آثار را موعود ساخته شریکِ محفلِ نشاط و بزم
انبساط شدند و ایامِ فرحت انجامِ شادی را قریب سه ماه برای
همین وسعت دادم که وضیع و شریف بزم سور و سرور بجواهر و
پوشاک گران بها و طعام های رنگین لذیذ کامیاب گردیدند و

وشب شب گشت در نهایت تزک با جمعیت بسیار و فیلان
بیشمار و تخت روانها ازحد افزون و روشنائی و آتش بازی
برآورده تا ل سجیر بخانه رسیدیم بفضل الله قسمیکه آرزوے دل
نیاز کیشش بود بکمال فرخندگی و سرور مسرور گردیدیم شرح
این جشن را بطول نوشتن موجب تطویل باشد و این رساله
گنجایش آن ندارد و ملا محمد فائض کاشانی که در همه علوم ممتاز
و بمنصب وقایع سرفراز است در کتاب جهان آرا و حاجی ملا محمد علی
سائغ که تصنیف ها دارد در رساله جشن شادی و دیگر علمائے
عصر که وابستهٔ نیازمند درگاه الٰه انیس و جلیس و دولتخواه
اند در تصنیفات خویش بے کم و بیش به تحریر آورده اند هر که خواهد از
کیفیتش کماهی آگاهی یابد رجوع بآن کتابها نماید و شعرائے
فصاحت بیان بلاغت نشان که دل بستهٔ و شریک بزم صحبت
و رفیق صبح و شام اند مثل میرزا محمد طاهر شیرازی نیری تخلص
و میرزا محمد جواد شیرازی حاجب تخلص و میرزا اسمٰعیل نخجوانی
و حسین علیخان آیما و ذوالفقار علیخان صفا وغیره قصائد و قطعه و مادهٔ تاریخ و رباعیات

گزرانیده بصلحات کامیاب گردیدند نبذی ازآنها را ذکر میکنم

قصیدهٔ ملا محمد فایض کاشانی

بیا ساقی برافشان گل بیاور لاله گون ساغر
که دهر پیر بگرفته ز نو عهد شباب از سر

ملک خندان فلک شادان هوا خوشبو زمین خرم
خلایق پای کوبان کف زنان در رقص سرتاسر

یکی در نغمهٔ دستان زن یکی از وجد شور افگن
یکی اندر کفش مینا یکی اندر لبش ساغر

برقص اندر بهر جانب دو صد دوشیزه پنداری
که در چین و چگل ترکان بگشتستند خنیاگر

نمایان گشته از چاک گریبان نار پستانها
تو گوئی سرو قد هر یکی گردیده بار آور

بنازک شد شهاب آسا ز هر جانب سوی گردون
فروزان مشعل آتش چو خور از هر طرف بیمر

ز بس شد مشتعل آتش زمین شد وادی ایمن
هوا گردید سر تا سر بسان گنبد مجمر

همه روز خلایق شد چو شام وصل از عشرت
همه شبهای مردم شد ز روی خرمی بهتر

چرا خندان نباشد لعبت شادان شده دل
که گردیده جهان یکسر نگارا ز جهان خوشتر

ز عشق لیلی گل گشته قد بید مجنون خم
ز شوق قامت سلما بگردون سود سر عرعر

زمین شد غالیه اندود عطر کاکل نسرین
فلک را کرد نیلی فام عکس فرش نیلوفر

ز گیسو طرهٔ طرار سنبل شد کمند افگن | ز نرگس دیدهٔ مخمور نرگس گشت جادوگر
بوصف روی گل شد چون هزاران ده زبان سوسن | دهان لالهٔ نعمان شده از ژاله پر گوهر
نه تنها انس و جان شادند اینک قدسیان را بین | نه تنها شد زمین عشرت فزا بر آسمان بنگر
ملائک بسته صف در صف نثار اندر قدح در کف | همه اهلاً و سهلاً گو فزون از حد و حصر و مر
بود از وجد دست افشان در ایوان فلک کیوان | نه از جان می شناسد تن نه از تن می شناسد سر
گرفته خوش بکف مینا بجای تیغ کین جوزا | بود برجیس در نغمه بجای خطبه بر منبر
جهانگیر است مهر از آن که آمد عکس مهرویان | بگیرد ور نه چون یکسر جهان نیر کی از خنجر
چه ره یارب زند مطرب چه افسون میکند ساقی | که ناهید از خودی بیخود غزلخوانست و خنیاگر
چه شور جشن عیش است این که تیر از وجد بگرفته | بدستی نی بدستی دف بجای خامه و دفتر
مه آمد عکس جام آیا کدامین جم نژادی را | که گاه از وجد شد فربه گهی از رشک شد لاغر
یکی جشنی بنا کرده وزیر مرحمت آیین | جناب راجه چندو لعل امیر معدلت گستر
قدر قدرت قضا نطقی که تاثیر دل و دستش | بود چون بحر پر لؤلؤ بود چون ابر پر گوهر
چه جشنی جشن عیش و عشرت فرزند دلبندش | جناب بالا پرشاد آن نکو بخت بلند اختر
سپهر رفعت و عزت جهان شوکت و حشمت | که نور ماه روی او شد از مهر فلک انور
زهی بخت همایونی که گردیده قرین او | پریزاد و پری روی و پری موی و پری پیکر

زهی اقبال فیروزی که گشته همسرش سروی — سمن بوی و سمن سیمای و سیم اندام و سیمین تن

لوامق وش نکو عذرا عذاری گشته همخوابه — به لیلی ناز خوش مجنون نیازی گشته هم بستر

در آغوش سلیمانی ز خود رفته است بلقیسی — گرفته یوسف آسائی زلیخا طلعتی در بر

چو فالیفش خواست تاریخی درین عیش از خرد گفتا — بآئین بهین کردی قران مهر و مه انور

مبارک باشد و میمون ز لطف حضرت بیچون — چنین عیش ابد را فزون من نصیب وی کند داور

بود تا در جهان یکسر ز نسل آدم و حوا — ز نسل این دو مه پیکر جهان پر باد سرتاسر

ولہ

صباح عید بعشرت گرفته در کف جام — در آمد از در من آن سرو قد سیم اندام

نموده عارض گلگون ز طره سنبل — بسان طلعت خورشید از شگاف غمام

بخنده ریخت ز لعل گهر فشان لولو — که تا بخند فشانی شگوفه از بادام

بخود ز بهر چه پیچی زمین چو حلقهٔ جیم — ز دیده برده که خواب تو و ز دل آرام

بگفتمش بتحلیل وجود من شده دوش — ز پیش گاه حقیقت اساس این الهام

که خویش را بسر کوی یار کن قربان — حساب تا شوی از عاشقان نیک انجام

بماند آینه‌سان پای تا سرم چکنم | که کوئی یار کدام است و دوست از چه نام
ازین سخن بشگفت آمد و چو غنچه شگفت | جواب داد که اینک ترا کنم اعلام
چه کوست قصر رفیعت قبلهٔ آمال | چه نام اسم شریفت و شهرهٔ ایام
جناب راجه ناناک خصال چندولعل | که هست درگه او ملجا خواص و عوام
مه سپهر وزارت جهان صدر صدور | خدیو هفت اقالیم و شهریار انام
ز پاس او شده سرحان بگوسفند شبان | ز عدل او شده شاهین هم آشیان حمام
ز حزم اوست زمین گشته پای بند سکون | ز عزم اوست که خنگ فلک گسسته لجام
بعهد با منتش فتنه از جهان برهید | بدور مرحمتش راست گشته است آرام
بچشم عارضه میل فنا کشید آفاق | بگوش حادثه صوت عدم رساند الهام
نخست نقش کند مهر او بمهرهٔ دل | چو بست صورت طفل از مشیمهٔ ارحام
عیان ز کینهٔ او مهر همچو آب ز جاج | نشان ز نرگس او عفو همچو بادهٔ جام
ز کلک او همه دم تیغش این کند تقریر | گشاد ملک ز من ور تو ملک را است نظام
هر آن حشم که برون است ز اختیار سپهر | تمام را بکف اختیار اوست زمام
یکی ز زمرهٔ خنیاگران او ناهید | یکی ز خیل غلامان درگهش بهرام
نشانی از کف او موج قلزم ذخار | حضیض درگه او اوج چرخ ازرق فام

جهان سروری دسرور جهان که بود | نشان هفت اقالیم او ز هفت اندام
سپهر رتبه وزیرا تراست و مهر مطیع | قضا نظام خدیوا تراست چرخ غلام
بحت همت تو آمد از نخست افلاک | بقید طاعت تو آمد از ازل اجرام
ترا چو طبع سپهر آمده شرافت خاص | ترا چو دور زمان آمده کرامت عام
بنام جود و سخاوت چو دام و دانه نهند | فتد ز فرط طمع نسر طائر اندر دام
ازان سبب شدئی سرور تمامی خلق | که کرده هستی مطلق بتو ظهور تمام
حقیقت تو نگویم دلی بود قائم | جهان بتو چو عرض را بجوهر است قیام
شده بمعرفت عقل معترف بقصور | رسند کی بثنا ثنائی تو این اوهام
چرا نه از کرمت کام جو شود فائض | که ملک نظم ز فیضت گرفته است نظام
همیشه تا که بود در زمانه شام و صباح | بود عدوی ترا صبح تیره تر از شام

مدام باد محب تو دوست کام اما
مباد هیچ عدوی تو غیر دشمن کام

ولہ

می پرستا ز هلال عید بشنوا اطلاع | کز می گلگون نباید داشتن امتناع

ساقیا یک جام می ده اجر سی روزه صیام | در عوض بستان که زین بهتر ندارد کس متاع
چند دل از قال و قیل مدرسه ماند ملول | تا بکی در سر بود از زهد سالوسی صداع
نی شد از تقوی پیلی هیچ حاصل یکذره سود | نی شد از تحصیل علم قرب سی سال انتفاع
کو دلی تا از میان مردمان گیرم کنار | کو شکیبی سر برم با جمله اضداد اتباع
گر فشانم صد هزاران لولو از دریای نظم | ور نمایم نکته دلکش هزاران اختراع
گو بیا خر مهره می آید بچشم این و آن | کل من قد اشتری تهمة قال وقف لا یباع
ساقیا دور سرت گردم بده دور از جام | تا نمایم جیش غم را انهزام و انقطاع
وا رهانم یکزمان زین کشمکش تا خود کشم | تهنیت گو سر خوش اندر بزم گردون استماع
راجه چندو لعل آصف مرتبت کاندر کن | گشته از تاثیر نامم ناسش رفع نزاع
انقدره قدرت قضا نظمی که از گردش فتد | چرخ اگر خواهد کند یک لحظه با وی خداع
پرورد ماهی در آتش هم سمندر را در آب | گوسفند از شبان از حکم وی گرد سباع
جز بچشم مست و زلف پر خم مطلعتان | فتنه و آشوب را بنمود در ره هر اندفاع
حکمه کالوحی من لم یتبعه قد کفر | امره کالفرض من لا یحتزره قد اطاع
بیته جنات عدن فادخلوها خالدین | بابه کانت سموات العلی فی الارتفاع
هر کسی کز خدمت این آستان محروم شد | آسمان گویا نمود او طالعش تحت الشعاع

ایکہ در رزم تو بہرام است اندر زینہار — ویکہ در بزم تو ناہید است در وجد و سماع

یک نگاہ از خشم اگر بر خصمِ پیل افگن کنی — تا بحشر از بیم بود خشک چشمش از رباع

می کند یک لحظہ تشخصِ خیالت منہدم — گر عدویت را بود نہ آسمان محکم قلاع

نام قاآن گر کسی سہواً براند بر زبان — غولیش الکن تا ابد خواہد ز گفتارِ شناع

گرچہ داری حکمرانی بر ہمہ خلقِ جہان — در جہان نامت بفخر العاشقین گردید شاع

حبِ تو در جان فایض ہمچنان کہ در بدن — گوئیا مہر تو در دل آمدش وقتِ رضاع

تا کہ از لعلِ بتان یاد آورد لعلِ بدخش — تا نشان از خطِ گلرویان دہد خطِ رقاع

باد بدگوئے ترا مہرِ خموشی بر دہان
خطِ احبابِ تو باد اصحبت بی انقطاع

قصیدۂ حاجبِ شیرازی

یا رب این منظرہ را قدر کہ معیار آمد — کز عیارش بفلک فخر سزاوار آمد

منظرِ کیست کہ گرد شرف آن شب و روز — مہر و مہ طوف کنان سائر و سیار آمد

منظرِ کیست کہ بر پیش درش جلوہ فروش — چرخ چون حلقہ و اجرام چو مسمار آمد

منظرِ کیست کہ زیرِ قدمِ زائرِ آن — آسمان را بزمین گشت گرہ ہموار آمد

منظری نیست که در سایهٔ آن خلقِ جهان ‌ ‌ جمله را عشرت و عیشِ ابدی یار آمد

وه چه منظر که بنظارهٔ نقشش چون نقش ‌ ‌ عقلِ آگاه نظر پشت به دیوار آمد

وه چه منظر که ز آئین و صفا طور آنجا ‌ ‌ ارنی گوی همی طالبِ دیدار آمد

دور چشم بد از آن منظره کز نقش درآن ‌ ‌ در جهان صورتِ فردوس پدیدار آمد

بتوان گفت که صد مایهٔ فردوس فزون ‌ ‌ حاصل آرد بدرش هر که طلبگار آمد

باد معمور باقبال و بدولت کان را ‌ ‌ همتِ صدر جهان پرور معمار آمد

آفتابِ فلکِ ملک رکن چند و لعل ‌ ‌ کسب ز خورشید همت بخدا عار آمد

فخرِ عالم که بعالم اثر سایهٔ او ‌ ‌ بهتر از تابشِ خورشید بآثار آمد

صدرِ اعظم که صد اسکندر و جم بر درِ او ‌ ‌ در شمارِ خدم و نوبتی و بار آمد

درگهش را برضا نوبتی از روم رسید ‌ ‌ نوبتش را بسر سنج ز سنجار آمد

ای خردرای وزیری که ترا خلق و ضمیر ‌ ‌ منبعِ عاطفت و مخزنِ اسرار آمد

تا که شد معدلت راهبر از راست روی ‌ ‌ مسطری در حرکت حرفت پرکار آمد

گشت تا مکرمت مایه ده از هر درمی ‌ ‌ هر که بی زرق و ریا مالکِ دینار آمد

پاس فریادرست حامیِ مظلومان شد ‌ ‌ عدل و انصاف دهت ماحی اشرار آمد

دشمنان تو که شان دوست نباید بجهان ‌ ‌ ور که آمد بمثل تفتک و طرار آمد

خود یقین است که بدخواه ترا نیکو خواه / شود آنکه ز جد و پدر برار آمد

شاد باش ای که در ارکان هنر پدر هند / رکن عالی در تو قبلهٔ احرار آمد

خواستم گفت که امروز جهاندار ری را / از جهاندار به شان تو سزاوار آمد

که خرد خیره ز جا رفت و مرا گفت خموش / کاین جهان را بر آن قدر چه مقدار آمد

وین ندانی تو که در حشمت و همت امروز / هر غلامیش جهان بخش جهاندار آمد

ای که هنگام سخا هرچه جهان راست عزیز / شخص احسان ترا پیش نظر خوار آمد

چشم بد دور از آن آینه طلعت که خرد / زانکه چون دید به چشمش گل بیخار آمد

افتخار شرف و مرتبه بالا پر شاد / که جهان را به تجمل گل دستار آمد

سود اقبال هنر آنکه به سودای نظر / عقل را گوهر او رونق بازار آمد

زور بازوی ظفر آنکه چو انگیخت حشر / نصرتش نوبتی و تیغ علمدار آمد

فر فرهنگ که او زان کف فطنت اوست / که عیار خردش در طی معیار آمد

فخر اورنگ که خورشید رخ انور اوست / کاسمان را بنظر مشرق انوار آمد

نه همین طلعت آن آینه صنع نمای / در صفا مردم چشم اولوالابصار آمد

کش بدیدار رخ آینه خورشید بکف / مشتری قرعه زن از گنبد دوار آمد

مشتری کیست که روح القدس از منظر قدس / بهر نظارهٔ آن طلعت و رخسار آمد

بیشود آنکه

در شهوار

با دمِ معصوم ز هر حادثه کز حسن و خصال — هم حسن خصلت و هم یوسف دیدار آمد
گویم از فطنت آن کانِ فتوت کاورا — چه قدر دانش و ادراک چه مقدار آمد
عقل روزی بخفا در عقبِ مدرسه او — تا که گوشزد سخن آهسته و هموار آمد
ذهنِ آن مصدرِ ادراک همانا باشد — منتقل گشت که آن ناقلِ آثار آمد
گفت تا پیکِ خود کار را بردار ز پای شتاب — سوے خاطر خبر مژده که خطار آمد
عقل رو باخته چون یافت که گشتند خبر — خود خرامان ز در آنگه بچه هنجار آمد
همچو بلبل بلب آید بهنگ ترنم از شوق — همه جا تا به بر آن گلِ بیخار آمد
پس نشستند ز هر مسئله بر عادت پیش — گفتگوها به بیان ز اندک و بسیار آمد
چون خرد دید که آن سحر بیان در هر باب — فایق از در سخن و بیشش گفتار آمد
گفت کای مظهرِ فیضِ ازل آنمایه کدام — که وجودش یک و دو جهر اثرش چار آمد
گفت آن علتِ اولی ست کش از سمتِ جهات — آن اثرها که نمائی تو نمودار آمد
گفت برگو که در آن چند جهت باشد و گفت — کاعتبارِ جهتش چار به پندار آمد
گفت تفصیل بهر باب بباید که مرا — راستی را سے درین مسئله نا چار آمد
چون شنید این بشکر خنده ز هم باز گشاد — لبِ لعلش پی تفهیم گهربار آمد
گفت امکان و وجوبش که از آن هر دو فلک — بر اثر نقشِ هیولاش پدیدار آمد

پس وجودش که از آن جوهر ثانی شد باز
دید در خویش چو نقش فلک اظهار آمد

پیر چون دید که زان تازه جوان بس آسان
حل شدش در نظر آن عقده که دشوار آمد

بیخود افگند بپایش سر و گفت ای که مرا
نقد جان در قدم نطق تو ایثار آمد

مرحبا شاید است این پایه دانش که ترا
نظر تربیت صدر پرستار آمد

باد پاینده باقبال کز ارباب کمال
هر کسش بنده شد او نیز خریدار آمد

خسروا خواست چو زان حلقه تدریس خرد
بعیادت بسر بنده بیمار آمد

چون رسید از ره و بنشست مرا خواست ز دل
ناله کش دل از آن ناله بزنهار آمد

گفت کای جان جهان کینه و کید جهان
خاطر زار ترا موجب آزار آمد

گفتمش زانکه چه کرد دخل کم و خرج فزون
جان محزون دل آزرده و بیزار آمد

گفت الله بود این شد لقب بازیگر
رشته اندر کف آن ممسک عیار آمد

گفتم آن گفت فلک کز اول آن کج بنیاد
راستی را که عجب غادر و غدار آمد

وانکه در دشمنی زمانیکه براینای زمان
عون و احسان خداوند کرم یار آمد

آن بنا است که بانی چنین روز که روز
برهمن از دیدن تو تیره شد و تار آمد

درین زمان که نه مروت بود آیا والی
کای بخت آمد بسر از بخت نگونسار آمد

حال آن به که بری بر حسب حال کسی
حسب حالی که درین صفحه بتکرار آمد

پیشِ درگاہِ خداوند خود و گوی فاش | کای بچشمِ تو یکے قطرهٔ قنطار آمد
حاجتِ اینک بدرِ دارِ شفائی کرمت | ناتوان در طلبِ شربتِ دینار آمد
تاکہ از هندسهٔ قدرتِ کن کاخِ سپهر | سرفراز و قوی و قائم و پادار آمد

باد در سایهٔ جاهِ تو برومند کنو
نخلِ اقبال و هنر خرم و پربار آمد

قصیدهٔ میرزا ابوالفیض بیگ افشار

جرمِ خورشید چو آید بحمل | سبز زند لاله بر اطرافِ جبل
دانه دانه گهر افشاند ابر | دسته دسته سمن انگیزد گل
کلکِ نقاشِ بهار از پئے زیب | کشد از سبزه بگلشن جدول
کوه از خلعتِ نوروز به بر | پوشد از لاله قبائے مخمل
از نمِ ابرِ بهاری یابد | چهرهٔ طفلِ نباتی صیقل
ماشطهٔ بادِ صبا آراید | نو عروسانِ چمن را بحلل
صبحگاهان کند انشا بچمن | بهرِ گل بلبلِ خوش نغمه غزل
سوسنِ باغ زبان بکشاید | از پئے مدحتِ دستور اجل

راجهٔ ملکِ دکن چندو لعل — که بعهدش نکند فتنه خلل

آنکه لطفش بعطا گشته سمر — وانکه قهرش ببلا گشته مثل

دستِ او مایهٔ جود است و کرم — عدلِ او دایهٔ ملک است و ملل

تیرِ او قاید فتح است و ظفر — تیغِ او قاطعِ ظلم است و زلل

لفظِ او مبنیِ اسرارِ ابد — نطقِ او راویِ دیوانِ ازل

کلکِ او نایبِ احکامِ قضا — علمِ او وارثِ عقلِ اول

لطفِ او حامیِ بیمار و ضعیف — فیضِ او دارویِ اسقام و علل

نفسش چون نفسِ روح الله — کرمش چون کرمِ عز و جل

معجزاتِ کفِ موسی اینست — پیشِ اعجازِ کفش قدر و محل

مشکلاتِ همه خلقِ جهان — از کفِ عقده کشایش شده حل

حاش لله که شود بار آور — بی سحابِ کرمش شاخِ امل

شبِ جشنش فلکِ مشعله ساز — بر فروزد ز کواکب مشعل

ای ترا اشهبِ افلاک رکیب — وی ترا ادهمِ اقبال کتل

ذاتِ پاکِ تو پس از ذاتِ خدای — ایمن از شبهه و خالی ز خلل

شمس با رایِ منیرت ذره — چرخ با قدرِ بلندت خردل

ماه را گوشهٔ قصر تو مقام | مهر را شمسهٔ کاخ تو محل
بارور از ابر سخایت بچمن | تابد از مهر عطایت بجبل
می دهد لعل و گهر از اشجار | می چکد آب بقا از حنظل
هودج جاه ترا داده قضا | جای در کوههٔ این هفت جمل
سرو را در کنف معدلتت | بسته در گردن خود دست اجل
آیت نصرت و اقبال و ظفر | گشته در شان تو گوئی منزل
لعبا رستم رخشت در تک | نرسد توسن تند اخیل
داغ تمکین جنیبت کش تو | هست شبدیز فلک را بکفل
ای ترا پایه بفرق فرقد | وی ترا جای در ایوان زحل
از جفای فلک سفله نواز | گرچه گردیده حواسم مختل
باز در مدح تو ای بدر منیر | باز در وصف تو ای صدر اجل
در نظمم همه لعل است و گهر | شهد نطقم همه قند است و عسل
تا کشد ابر بهاری ناله | تا وزد باد سحاری بجبل
گلشن دولتت از باد خزان | نشود تا بقیامت مختل
باد خرم بتو ایام بهار | باد فرخ بتو تحویل حمل

روزِ پرنورِ مطیعت فیروز
شبِ دیجورِ حسودت اطول

قصیدهٔ ذوالفقار علیخان صفا

مرا ولیست چه حسنی دلی که در گفتار
سخن بدر کند و بشکند سبوی دیوار

بزینهٔ در بیت العتیق میماند
سرِ سجودِ من و آستانهٔ در یار

فلک بدست گرفته است خشتِ نقرهٔ زر
بود بفکرِ چه تعمیر سپهر استاکار

بهارِ آینهٔ قصرِ لاجوردی بین
هجومِ سنبل و گل چون ثوابتِ سیار

اگر بطبع در آید معانیِ دلکش
اساسِ بیت شمارد طبیعتِ اشعار

بهر طرف نگرم روبه پیش محراب است
مگر تعلقِ دل شد با بروی دلدار

بطالعم درِ دولت کشاده شد باید
که مثلِ سایه شوم سجده ریز تا دیوار

کجاست گرمیِ بازارِ مردم شروان
که دستگاه فروشم چو شاعرِ سنجار

خیابِ عشق بفکرِ عمارتِ دلم است
چنانکه خامهٔ دستور در گشایشِ کار

چه سروری که بهنگامِ گنج بخشیِ او
گداز داز عرقِ شرم ابرِ گوهربار

نسیمِ گلشنِ خلقش چو محفل آراید
زمانه ناز فروشد با هوانِ تتار

بعهد او نخزد کارگاه اکسون باف
شعاع دیدهٔ خورشید القیمت تار

زهی حمایت دورش که طفل مهد نشین
ببازی گل و سنبل گرفت مار و شرار

نه در عنایت او التماس را دخلی
نه در سخاوت او انتظار را آثار

جهان همت و انصاف را چه چند و لعل
که هست خاک در او طلائی دست افشار

بباغ خلقش اگر بگذرد نسیم صبا
چه ارمغان که بیارد سوی گل و گلزار

دمی که پایهٔ قائم محل بنا فرمود
زمین بخویش ببالید آسمان کردار

زهی عمارت عالی بنا که محور چرخ
تنید در عوض ریسمان خود معمار

فضای او همه معنی مطلع الاصباح
هوای او همه مفهوم مشرق الانوار

بهار رنگ ستونهای سنگ نشین خندد
بروی حسن سراویل ساقهای نگار

زبس طراوت گلهای کار نقاشی
نکرده مرغ چمن فرق خانه و گلزار

عجب نباشد اگر از هجوم فرحت دل
چو غنچه بلبل تصویر وا کند منقار

چه شمسه که اگر پرده حائلش نشود
بود باهل زمین فرق روز و شب دشوار

غبار رنگ شود طوطیای روشنگر
خدا کند شود آئینه روکش دیوار

نثار سرو ستون قامت پریرویان
فدای جلوهٔ محراب ابرو دلدار

شگفت نیست که بر پشت بامش از گردون
صدای دست پر زاد بشنود معمار

بدل گذشت مرا وقت جشن معماران | که جشن داشت درین وقت بود بی شمار

بچار دور سپهر نادوان او جاری | بهار دامن محتاج دست گوهر بار

بشوق نسبت نامی بکنج هر مرغول | مقام دلکش مرغولهای نغمهٔ یار

بهار سقف برنگینی سراسر سطح | نموده سطح هوا را تمام باغ و بهار

چه سائبان که در آغوش آسمان زیبد | چنانکه با پدر پیر طفل برخوردار

چه طاقها همه در فن دلربائی طاق | حدیث طاق کسری بروی طاق گزار

توان قصیدهٔ نو گفت بشقت و فکر | دو مصرعی تو ز هر بالش الصفا بردار

هجوم کرده چنان شمعهای قندیلش | که بر عذار سپهر و ترا کم انظار

اگر مهندس عقل ارتفاع او نگرد | بهر دو دست بگیرد دو گوشهٔ دستار

بچشم عقل قنادیل در در دیوارش | عیان بصورت دلهای صاحب اسرار

بود بقا بجهان تا که قصر گردون را | بحول و قوت حق بیستون و بی دیوار

موافقان ترا باد قصر دل آباد
مخالفان ترا دیده مضرب مسمار

قطعهٔ تاریخ همت علیخان

سرور و عشرت نشاط و بهجت زینت دانی بزم رنگین | شدند حاضر بنغمه سازی بمهر جشن جلوس تزیین

نوشت تاریخ عیش ہمت چو سال گوہر شان پرین ‏‏— وصالِ مہر از مہ مجلا مبارک آمین مبارک آئین

ولہ

شد نوید شادمانی با گیتی استوار — جشنِ عیشِ نور چشم آصفِ جم اقتدار
سالِ عشرت زد رقم ہمت ز فضلِ کردگار — جلوہ از مہر و قمر باہم مبارک سازگار

ولہ

عشرتِ خورشید طلعت ماہ رو — جلوہ گر شد با ہزاران آرزو
از برای تہنیت ہمت بگو — وصلِ ماہ و مشتری آمد نکو

و زیادہ برین ذکرِ اشعارِ دیگران درین رسالہ باعثِ طول و قاری را ملول میسازد لہذا بمطلب می پردازم کارہای کہ در عہدِ ریاست بندگان عالی متعالی بجلوۂ ظہور آمدہ - ضرب المثلِ جہانیان است و یادگارِ زمان حق سبحانہ و تعالی این دولتِ ابد مدت را تا ماہ و خورشید بر فلک تابان و درخشان شد تابندہ و درخشندہ دارد کہ وسعت فرخندہ بنیاد درین عصر از جانبِ شرقی تا سرور نگر و از جانبِ غربی تا قلعہ محمد نگر گلکنڈہ و از جانبِ شمال تا نظام آباد و از سمت جنوب تا بجای کہ مشہور است بچشمہ بی بی انبوہِ خلائق با تمراتب کہ از صبح تا

بصیح دیگر از کثرت و چپقلش در رهگذر جاے قدم گذاشتن متعذر خصوص در ایام عشره از هجوم مردم وسعت راستہ تنگی دارد کہ اگر کسے قدم گذارد بجز از تجسس جاے پا بر زمین نگذارد و مردمان کہ از خلوص عقیدت نیازہا درین ایام می کنند و لسنگرہا و رحسینی علم و نعلِ مبارک و علاوہ بی بی میبر نداقل مراتب شربت دو لک روپیہ اگرچہ دعود دو لک روپیہ بصرف می آید و در اکثر امکنہ تابوت ہا و علم ہا ایستادہ کردہ روشنائی کہ ہرگز دیدۂ روزگار ندیدہ میشود نیاز کیش نیز بر سنوخ دل آبدار خانہ وتتی و روشنائی چرخ ماہ و خورشید و مہتاب وغیرہ می سازد و اشجارِ بلورین و قنادیل و چہل چراغہاے زجاجی رنگارنگ می آویزد ہر کہ دیدہ و مسی تنید سامع گوش بزبانِ وی دارد و ہرگاہ سواریِ نعلِ مبارک برمی آید کثرتِ خلایق را بیان نمایم یا تعریف روشنائی روشن سازم زیادہ از چہار لک خلائق مشعلہاے گوناگون بدست گرفتہ با شمشیر و سپر در جلو دوان و بروزِ عاشورا از دروازۂ یاقوت پورہ تا دروازہ پل کہ مقدورِ پا نہادن موری نیست از خلایق یکسان و دررودیمو سے

کم از ده لک جمعیت نباشد از مرد و زن و خورد و کلان و آراستگی
را استعداد فی دکان داری بنوعی دکان خود آراسته میکنند که از
هجوم تماشائیان نظر بر نظر افتاده نمی جنبد غرض هر قدر
که بیان کیفیت تعزیه داری حضرت سید الشهدا علیه التحیة والثنا
نمائیم از عهده یک از هزار و اندک از بسیار بر نیائیم و روضه خوانی
و تعزیه داری و تقسیم طعام کوچه بکوچه و خانه بخانه می شود و نیازکشی
حتی الامکان مدد و معاونت تعزیه داران میکنند لمصنفه۔

الهی شهر را داری تو آباد ‌‌ ‌‌ خلایق را ز فرحت شاد بر شاد

از بسکه خلایق با آسودگی بیشتر از پیشتر بناے عمارات آنقدر
میگذارند که فاصله میان یکدیگر از یک شبر کمتر چنانچه نیازمند درگاه اله
اکثر اماکن مسمی بعشرت سرا و بهجت محل و قایم محل و چینی خانه و آئینه
خانه و باره دری و سائر اماکن مسکونه که هر یک بمنزل خود محلی دارد
بنا کرده و همه شعراے زمان قطعات و قصاید تاریخ گفته ملا محمد کاشانی
فایض تخلص واقعه نگار در کیفیت تعمیر هر یک رساله جداگانه نوشته
درضمنش شعر شعرا ذکر کرده بملاحظه هر کس رسد از کیفیتش

آگه شود و در کیفیت تعمیر اماکن مذکوره یک دو قصیده جاتی که ذکر
اشعار شعرا در تهنیت شادی برخوردار بتحریر برآمد ذکر شد
وتتمهٔ از اقبال حضرت قدر قدرت اینکه از ابتدای جلوس میمنت
مانوس یوماً فیوماً مدار درجات وترقیات در ارتفاع وتزاید است
چنانچه ملک باجی راو و پونه وغیره و ملک رگهوجی بهونسله و ناگپور
وغیره از بی تدبیری اعیان بباد رفته وقیام دولت
ابد قرین از سعی و اهتمام نواب ثابت جنگ بهادر که دانای
عصر و خیرخواه قدیم سرکار قسمی که باید و شاید اتحاد سرکارین را که چون
سد سکندر منوط و مربوط است گوش گزار نواب معلی القاب
گورنر بهادر نموده مقدمهٔ چوتهه را با چند لکه که خواهش مغفرت
مآب و هم خواهش غفران مآب بوده در سرکار عظمت مدار گذرانید
وبفضل الله تا حال تحریر که سنه یکهزار و دو صد و سی و چهار باشد
اوقات را بکمال فراغت و فرحت در سایهٔ حضرت قدر قدرت
بسر میبرم نیم ساعت از شب باقی مانده بیدار شده عبادت جناب
باری از روی عقائد تا قریب ظهر ادا می کنم و هر قدر توفیق و دست رس

است بصرفِ فقرا و مساکین که باصطلاحِ اینجاوان می گویند
می آورم و ازانجا تهنیهٔ دربارِ دولت مدار نموده شرفِ ملازمت
حاصل کرده بعدِ مراجعت از دربار به تمشیتِ کاروبار میپردازم راجه
خوشحال چند بهادر که سر دفترِ در و بستِ ملکِ سرکار است و راجه
شیو پرشاد و سررشته دار خزانه و علاقه سپاه دار و راجه بیر بهان
و راجهٔ کلیشر راو و لعل جی منشی وغیره که هریک بعهده مامور اند و دیگر اعزه
و امرا و سپاه حاضر شده تا دو ساعت از روز باقی مانده بر آمدِ انجاحِ
انام و بعد از قیلوله یکساعت باز تا مغرب متوجه انجاح خاص و عام
و پس اداے رسم و ظائف کرده تا نصفِ شب مصروفِ امورات
سرکار و بعدِ نصف شب حکما و علما و شعرا حاضر شده تا ذکرهٔ مسائل
حکمی و علمی و معنی اشعار مشکله و استماعِ کلام عرفا و اولیاست و دهر شب
تا یکساعت و نیم از شب باقی مانده بشنوم چنانچه بعضی شعرا مثل محمد فایض کاشانی
وقایع نگار و غلام محی الدین خان و مهتاب رائے در تقسیم اوقات
نیاز کیش نوشته اند کیفیت ازان مفصل معلوم گردد و اکثر اوقات
سابق به سماعتِ راگ صرف می گشت حال بسببِ کثرتِ امورات

سرکار گاہ گاہی بتقریب ہولی و دیوالی و دسہرہ و بسنت و ناگہی و سائر اعیاد بسیاری از مغنیان و مطربان و لولیان کہ ہمگی درین فن مہارت تامی دارند و ہمہ وقت حاضر می باشند سماعت می نمایم ـ

فصل دوم در ذکر غزلیات فارسی و دوہزار کہ بداہتاً زبان زد خامہ شدہ چون بفضلہ تعالی اضحی بر رضائے جانان و از قسمت خوشنا دائم تخلص را شادان نمودم

نہ چو بیداد گری داد بود پیشۂ ما — کہ پے دفع ستم کارگشت تیشۂ ما

بسکہ در ناز و نعم جان و دلم پروردست — تاب ہر رنگ ندارد کہ بود شیشۂ ما

ما کہ در ذکر تو باشیم ہمین پا می خواہیم — غیر یاد دوست نبود ہیچ در اندیشۂ ما

قول سعدی است کہ در بیشہ گمان خالی — نبرے شیر بود خفتہ درین بیشۂ ما

شاکر شادان بچہ عنوان تقلم کند
دائم از لطف تو مملو است رگ و ریشۂ ما

اگر بکوی تو یکدم گذر فتد ما را — بزیر پای گزارم حصول دنیا را

بچین زلف تو جا کرده این دل مسکین — کجا دماغ که برخیزم از درت یارا

تمام دولت دنیا نثار روی سازم — اگر بدام من آرد غزال رعنا را

شبی ز لطف بهم آغوشم ار شود دلبر — شب برات نمایم تمام صحرا را

همین مراد و همین آرزو بدل دارم — که در کنار خود آرم نگار زیبا را

ز عشق ولوله دارم بپای می پویم — که کے بدست بیارم وصال لیلی را

ز لطف دولت جاوید عمر ای شادان — کجا خیال که نامی برم مسیحا را

قاصد سپهر تا بکجا می فرستمت — در کوی یار بهر دعا می فرستمت

پیغام من بیار رسان الصبا خوش است — با مشک و با گلاب بجا می فرستمت

ابر است و سبزه زار درین موسم بهار — ای یار گلعذار قبا می فرستمت

من شرح راز عشق چگونه بیان کنم — ای پیک خوشخرام بیا می فرستمت

مشتاق خوش کلامی معشوق گشته ام — طوطی بیا که بهر صدا می فرستمت

گم کرده حسن خویش ز حسن تو مهر و ماه — من جان خویش بهر فدا می فرستمت

دست تو نازک است دلم جوش میزند — بهر نگار دست حنا می فرستمت

مقبول انکسار بدرگاه می شود
با صد هزار عجز و تمنا می فرستمت

از لطف تو رقیب بحسرت گداخته است
شادان بگو که مژده چها می فرستمت

چو بهر دل ربودن راه خود سوی وطن گیرد
مشام عالمی از زلف او بوی ختن گیرد

بعشق تو چنان مستغرقم گر سوی من بینی
دماغ من کجا با لطف تو بوی چمن گیرد

من مسکین کجا از کوی تو راه دگر گیرم
فتادم در برت خواهم کسی را دست من گیرد

بزلف تو گرفتارم نمی خواهم رها گشتن
رقیبم را هوس باشد که خود راه یمن گیرد

ز لطف جلوه نهایت آنقدر مسرور و شادم
هوس از فرحت من خاطر شاه زمن گیرد

آنانکه را دوست بما آشنا کنند
صد لطف و صد کرامت و احسان بما کنند

در راه دوست جان و دل خود فدا کنند
آنها ز فخر خاک درش طوطیا کنند

شرمندهٔ گناه خودم غرق بحر جرم
بر حال پر گناه کرامت چها کنند

سبز چمن نمودم و چون غنچه گل شدم
هر برگ بهر دست تو رنگ حنا کنند

شب را بروز و روز بشب بندگان بیاد
می آورند زانکه عطا بر خطا کنند

نازند بندگان بعطاے کریم خویش
بهر علو رتبه دعا بر دعا کنند

شادان مدام شاد بود در ثنای او
امیدوار اینکه مرادم عطا کنند

در چمن بشکست حریفانه که سنبل زد و برد — هوش مینا ز ظریفان دو سه قلقل زد و برد
بوسه چند گرفتم ز رخ ماه جبین — پیچ و تابی عجب افتاده بکاکل زد و برد
بچمن رفتم و از دست گلی برچیدم — بال و پر سوخته از نالهٔ بلبل زد و برد
دل عاشق که با معشوقه گرفتار شده است — ز تجاهل نظری کرد و تغافل زد و برد
موسم ابر بهار است و می ناب بجوش — حصهٔ ما شده بد بین به تجاهل زد و برد
این نسیم از چمن رفت بمن کرد گذر — پیرهن چاک بدست دگر گل زد و برد

بسکه از عیش و طرب وقت من شادان است
دشمن از جور فلک بخت تجاهل زد و برد

معشوقه بمن که ناز دارد — صد گونه دلم نیاز دارد
دلبر دارم ز رستی صنوبر — زانرو جانم گداز دارد
رحمی کرده بحال عاصی — درهای کرم که باز دارد
روی دل کش ابروی محبوب — خرم باشی که ساز دارد
دارم هر دم خط غلامی — دانی که دگر ایاز دارد

عزمے دارم بطوفِ کعبہ — دل نیتِ این نماز دارد

شادان دلِ من ز لطف و احسان — از فرقتش امتیاز دارد

مہ نو در برم امشب خوشتر آمد — خرامان در خرامان دلبر آمد

نظر دارم بران معشوقِ زیبا — چو برقِ جستہ جستہ از در آمد

نگاری آنچنان دارم دل افروز — عجائب نیّر از خاور بر آمد

خیالِ آفتابی در دلم بود — سحر گہ دیدہ تو ناگہ بسر آمد

عدو را ذبح کن در عیدِ قربان — بحقِ آنکہ روزِ محشر آمد

ز الفت در گرو دارد دلم را — اگر گوئے ز آسمانی اختر آمد

بشادان گو حکایت ہائے معشوق
بشارت دہ ز ہجری گوہر آمد

صنمی اگر بیاید بہ بہار خواہی آمد — قدمی اگر گزارد بشمار خواہی آمد

نہ قرار با تو باشد نہ شکیب بی تو یکدم — اگر از کشش نیائی بہ چکار خواہی آمد

دلِ خود نثار سازم با مید یک نگاہی — کہ برائے قتلِ دشمن بہ چہ کار خواہی آمد

ہمہ دم در انتظارت پئے دیدنِ جمالت — سرِ رہ ستادہ خلقی کہ سوار خواہی آمد

بدعای تست شادان ہمہ دم بفضل و احسان — ز رہِ ثمر بعاصی کہ ببار خواہی آمد

دوش جانان نگه شوق که برپا می کرد — گوهر دل پی ایثار تمنا میکرد

گر شبی جلوه بکاشانهٔ ما میکرد ای — دل بیتاب بصد دیده تماشا میکرد

قطره دریاست ولی دور ز خود افتادست — همچو گرداب تمنا پی دریا می کرد

یار امشب که بصد ناز هم آغوشم شد — طرفه سودا سر بدخواه بصحرا می کرد

گر ترا سوی چمن صبح گذر می افتاد — گل زر از بهر نثار تو مهیا می کرد

موسم ابر بهار است مرا میل بهار — دل درین وقت خیال می و مینا می کرد

دی که شادان ز آواز غیب بشارت آمد

فی الحقیقت کرمش بود که ایما میکرد

یاد تو در دل کنم ناصر تو آمرزگار — کی تو نمائی رحم داوری ای کردگار

خالقی ای ذو المنن مالک ملک و دیار — عفو نما جرم من تا که شوم رستگار

بی تو مرا صبر نیست نی ز تو آید شکیب — تا که نبینم ترا روز و شبم بیقرار

جلوه یار است این گر بحقیقت رسی — پرده ز چشمان خود دور کن ای هوشیار

گر تو نمائی کرم بر من غریق گناه — شاید ازین دست رس سر ننهم در شمار

فضل تو رهبر شود تا که بهر سو نهم — شکر بجا آورم گوهر دل را نثار

شاد تو باشی مدام نام تو شادان بود — کار نکوئی بکن تا که بود یادگار

آئینہ ز عکس تو منور — حیرت دارد ازان سکندر

وصفت گویم مجاز بائم — جا شد اگر دم نثار این در

گرداب زدہ است بحر مواج — خس گوے چسان بود شناور

حرفے گویم من از تجلی — ذرات ہمہ ز نورت انور

قربان شوست ز جان و دل من — رحمی کردہ است منظر خاور

شادان فرحان مدام بادا
از فضل خودت شوم سخنور

دستم کہ رسد بگردن یار — در چشم رقیب میخلد خار

گر جلوہ کنی بکلبۂ من — روشن شود از رخت شب تار

من شیفتۂ جمال یارم — کے دست رسم شود بدیدار

معشوقہ اگر بجلوہ آید — صد جان کنمش بہ نذر ایثار

مدہوش شدہ ز بادۂ عشق — این وقت بدہ ز دست ہشیار

پروانہ کہ گرد شمع گردد — جانم شدہ مبتلاے دلدار

شادان چو ترا بیار بیند
بدخواہ بجو و شود گرفتار

دانی چه گویم من ترا ای جان جانان در بغل — باشی مدام اندر برم چون پاسبان در بغل

اعمالِ من گر بد بود ای کردگارِ جرم پوش — بر عفوهای بیکران من جیبِ عصیان در بغل

شرمندهٔ جرمم شدم وصفت چه گویم داورا — شکرت بجا آرم بدل صد جان قربان در بغل

معشوقه را در بر کشم وز هر دو عالم سرکشم — یک آشنائی با مزه صد باغ و بستان در بغل

من مبتلای تو شدم تو غمگسارِ من شدی — کان دردهای هجر را دارم چه درمان در بغل

قربانِ احسانت شوم کی می توانم شکرِ تو — شاهد بیان دارم عیان صد گونه احسان در بغل

شادان بشارت میرسد خوش باش دائم در جهان
گاید ترا اندر شبی آن شاهِ خوبان در بغل

هر که در دامِ وی افتد بگرفتاریِ دل — بیگمان زود رسد یار بغمخواریِ دل

دلِ عاشق بخمِ زلف چو موی پیچید — کاش روزی نظر افتد بوفاداریِ دل

ابرِ نیسانِ کرم گرچه گهر می بارد — چو صدف گیر تو آن قطره ز بیداریِ دل

مشو ای دوست تو غافل ز فریبِ دنیا — باش چون زنده دلان مست بهشیاریِ دل

دوستانِ تو چو گل خرم و خندان باشند — دشمنانِ تو گرفتار به بیماریِ دل

وصفِ ذاتِ تو چه گویم و چه تقریر کنم — هر زمان فیضِ تو آید پیِ دلداریِ دل

دولتِ وصل ترا باید اگر ای شادان — بر درِ یار بجانی به پرستاریِ دل

بیا در محفلِ اے جانان کہ در پایت سر اندازیم
اگر آئی پئے جلوہ براہت گوہر اندازیم

تلاطم بر تلاطم موج بر موج است در دریا
توکل بر خدا کردہ بیا تا معبر اندازیم

منِ دیوانہ از کویت نخیزم جانِ جانانہ
بگو ساقیِ خوشخو را کہ می در ساغر اندازیم

دلم در زلفِ او آویختہ چون مار می پیچید
نظر بر تو بپیچیم و از ہر سو بروی دلبر اندازیم

تو آن روئی نکو داری کہ از شکلش ہمی سوزد
سپندی بہر آن آریم و اندر مجمر اندازیم

مکانِ لامکانی را بجز دل جا کجا آرم
ندا از غیب می آید کہ اینجا لنگر اندازیم

تو شادان باش ای شادان ودین خمخانۂ عشرت
بنائے عیش و عشرت را بطرحِ خوشتر اندازیم

آن ماہ شد مسیر و سیرِ بہار ہم
ساقی پیالہ آر و مئے غمگسار ہم

در جستجوئے یار مرا اضطرار بود
از غیب در بر آمد و بوس و کنار ہم

من بندۂ تو ہستم و تو بندہ پروری
دل را فدات سازم و جان را نثار ہم

نازم درین زمانہ کہ از فضلِ ذوالجلال
محبوبِ خوشتر آمد و دستِ نگار ہم

دل را قرار نیست چو سیمابِ روز و شب
یارب پیالہ دہ بمن و گلعذار ہم

زیباست روئے یار درین موسمِ بہار
گل را بدست و جام می خوشگوار ہم

شادان مدام وقتِ تو خوش باد از نوید
معشوقہ در کنار و عزیز دیار ہم

سحر من زیر پایت اوفتاده — دلم در ظل رایت ایستاده

الهی تا قیامت بر نداری — قدم را بر سر عاصی نهاده

کجا یارا ثنا و حمد گویم — شدم در فکر آن همچون کباده

بیالایم زبان را در ثنایت — کنم صد عجز حیران بر در فتاده

ندارم غیر تو دیگر پناهی — دوان در خدمتت باشم پیاده

الهی چون دهی توفیق طاعت — بکن تائید من همچون اراده

زبان را کی بود یارای وصفت
مگو شادان زیاده بر زیاده

من نخواهم که تو با یاد من از یاد روی — بر دلم جور روا داری و آزاد روی

دلم از دست ربودی دو گر میخواهی — بار بر دوش نهاده ره بیداد روی

نگهی بر رخت از رشته جان دوخته ام — بکنار آرمت ای جان که تو دلشاد روی

خلق از جلوه روی تو همه حیران شد — چونکه در سیر تو با حسن خداداد روی

ولوله شوق تو از حد بیرون می آرد — نگهی دار تو ایجاد تو ایجاد روی

منکه در دوستی تو همه دم شادانم
چشم بد دور که دل شاد تو شمشاد روی

صنما کدام روزی زکرم زدر درائی　　دلِ خود فدات سازم که زلطف رو نمائی

تو که شاهِ خوبروی دو جهان ز تو منور　　همه ذره هاے نورند و تو آفتاب مائی

بچه حسن جلوه کردی همه مبتلاے آنند　　بسخن چگونه وصفت کند انوری ثنائی

بچمن اگر درائی همه سروهاے بستان　　بقبهاے سبز پوشی زخرامِ تو فدائی

تو حکیمِ کارسازی بنگاهِ تست درمان　　و ز دار نسیمِ لطفت رسد آن زمان شفائی

دلت ار بیادِ دلبر متبظر تو رند باشی　　به ازان که سوے مسجد بوظیفه ریائی

بمرادِ دل که دارد برسد بفضلِ شادان
که مدام ورد یادت بکند بجان خدائی

ولہ

قدرت کا تیری کوئی بیان کیسے کر سکے　　گر حور اور ملک ہو قدم کیسے دھر سکے

باریک مو سے ہے جو تری راہ جلوہ گر　　کسکی مجال ہے جو یہان سے گذر سکے

گر ہووے ایک نگاہ تری اس غریب پر　　دریاے بیکران سے شاید گزر سکے

وحدت جو ہو رہی ہے بصد رنگ جلوہ گر　　آنکھوں میں دوسرا تو مری کیسے بھر سکے

اسکی جناب پاک ہے ستار و بے نیاز　　دھر اپنے سر کو اسکے قدم پر جو دھر سکے

ہاتھوں سے اپنے دیجیے اور خیر کیجیے　　یہ کام نیکو نیک کا جو تجھ سے سُدھر سکے

شادان یہی تو وقت ہی تیری نجات کا
لے جھولیون سی بھر کو اگر تو سمٹ سکے

بسنت آئی ہے لے رت کے جھکولے
مسرت نے دلونکے پردی کھولے

جدھر دیکھو ادھر ہے دھوم سے شور
سجن رنگین آکر سب نے بولے

مچا ہے آج ہولی کا جو غوغا
کوئی افسردہ دل ہو وے سو سولے

نہین پڑتا ہے مجکو چین تم بن
لپٹ جاؤ جو ہولی ہو سو ہولے

کہون کیا ہے یہ موسم اور نوروز
کہ پھبت آئی ہے اب جام تو لے

پری چہرون نے لیکر ہاتھین رنگ
کہا شادی سی انگیا کو ڈبولے

رہو تم نت جو اس ہولی مین شادان
سیلوچی رنگ کی گٹھر مین تو لے

سیماب تڑپ کے لوٹ جاوے
دلکی برہی سے کب بر آوے

دن رات رہی ہے یار تیری
یہ حال مرا کوئی سناوے

دل تڑپے ہے تیرے دیکھنے کو
کوئی احسان سے لا ملاوے

آنکھون مین نہ ہے خیال تیرا
پتلی کی طرح کوئی بٹھاوے

دیکھے جو نہ ہے نصیب میری
الطاف سے وہ صنم گھر آوے

سولاکھ نثار تجھ پہ کیجے | اُمید مری اگر برآوے

شادان جو کچھ تجھے سنا کر
گردیر کرے تو جا مناوے

کارم بکام است بر حسب دلخواہ | یارم در آغوش الحمد للہ
ماراکہ با یار ہم بزم دیدند | از رشک مردند اغیار بدخواہ
در کوے جانان مارا گذر شد | ہر لحظہ صد شکر اللہ اللہ
دستم بکار و دل در بر یار | ہر روز عید است ہر لحظہ ہرگاہ
ساقی بیا جام در دور آریم | عشرت نمایم ہر سال و ہر ماہ
معشوقہ دارد حسن دل افروز | چشمی ندیدہ است واللہ باللہ

روز تو خوش باد ہر لحظہ شادان
فضلِ خدایت ہر لمحہ ہمراہ

دردیکہ درون سینہ ام بود | بربودہ کرشمۂ دل افروز
عمر ناقص و وقت کمتر فکر آرایش کنید | دل بحسرت در در آید فکر آرایش کنید
غنچہ خندید و گفت در دلِ خود | گریہ بر روے من ہویدا بود
بہار زندگی دارد نزاکت | و لیکن چون برق دارد بے ثباتی

نزاکت بد نزاکت می کند یار — اگرچشمے نداری می خلد خار

نداند در هواے کیست بسمل — رگِ جانش چو مو در پیچ و تاب است

غنچه چون گل کرد بویش فاش شد — ورنہ این اسرار زیرِ پرده بود

کے توان کرد شرحِ مدحِ صفات — بحرِ موّاج گم بود قطرهٔ ذات

دلِ پرخون بهارِ ناله دارد — ز نافرمانیش داغ لاله دارد

در گلستان تا مرا آورده اند — همچو گل خندان و شادان کرده اند

کے توانم شکرِ احسانت کنم — جان و دل قربانِ فرمانت کنم

چو مینا پنبه در گوشیم و مدهوش — ز مستی راه گم کرده فراموش

فصلِ سوم در ذکرِ حکایات عجیبه و نکات غریبه که سالکان از مطالعه آن ارتقای مدارج یابند و سائرِ ایام تحصیلِ معاش و معاد دریابند

حکایت

درویشی بدرویشی برخورد و از کنه ذاتش سوال کرد با سخنش پیچ داشت که حقیقتش نتوان شناخت زورقِ فکر در دریاے محیطش چون خس و خاشاک پریشان و کشتی اندیشه حباب وار از ساحل

بساحلی دوان اگر گوییم مثلش بآن ماند که ماهی در آب خود را به سپلی
آبی نشاند لمصنفه

زورق فکرت بدریای محیطش چون خسی | دست و پا کمتر زن از دانش به کنهش کی رسی

حکایت

بزرگی از بزرگی پرسید که چیست کیفیت توحید گفت واحد باشد
گفت صبر به یا شکر گفت از شکر صبر برآید گفت بضاعت به یا
قناعت گفت سرمایهٔ بضاعت قناعت گفت نیاز به یا نماز گفت
نماز با نیاز گفت روزه به یا تقوی گفت روزه با تقوی گفت چیزی
از دنیا گفت سفر گفت ثمره اش گفت تفضلات گفت مآل معیشتش
گفت بالخیر گفت تفصیل این اجمال گفت توحید آن جل جلاله اینکه
یک داند و یک خواند و یک شناسد و یک شمارد بجز آن هیچ
نیست هرچه هست همان مثل آفتاب که بر ذرات تابان و درخشان
فروغش بر بره و بحر یکسان ذاتش از زمین تا آسمان نگنجد و صفاتش
را دل و زبان نسنجد لمصنفه

زبانم قاصر و شکر تو برتر | ثنای تو کرا غیر از تو درخور

طفلی گستترانیده که همگی در مهد آسایش بسر برده و مائده چیده
که هر کس از نعمای گوناگونش خورده صبر بر دو قسم باشد یکی
آنکه شخصی صبر بر معاصی نماید دوم اینکه صبر از مصائب فرماید
اول سبب شکر بود که به ثواب رسد و این از خوف الهی ناشی شود
دوم شکر را لازم دارد که صابر از مصائب باید قدم بمقام تسلیم
و رضا گذارد و هر که قناعت ورزید بابضاعت گردید و از همه عالم
طمع برید در نظرش کوه زر و تل خاکستر برابر شد للمصنفه

توحید و صبر و شکر و قناعت چو یافتی	فارغ ز غیر گشتی و سویش شتافتی

حکایت

مریدی بخدمت پیری التماس نمود که ارشادی باید فرمود در دنیا
چگونه زییم و چه سان باشم پاسخش داد که خوش باش و غم مخور تخم بکار
و ثمر بیر دنیا راهی است پرخطر چون آب زیرگاه و منزلیست پرحذر مثل
خار و خس بالای چاه پس پا بیادش سنجیده گذاری که نه لغزد پی
یادش برنداری که برنخیزد آنان که الدنیا مزرعة الآخرة گفته اند در مغیش
دُر ها بسی سفته اند مزرعی که داری بآبیاری لطف و کرم سرسبز نما

و قطعهٔ که کاشتهٔ بنیسانِ لطف و احسان شاداب فرما و بری که ببار آورده از دزدانِ هوا و هوس محفوظ دار و ثمرے که حاصل کرده بزهد و تقوی خرمن خرمن فراهم آر تا نانِ تازه بدست آید و جان تو بیفزاید حقیقتِ دنیا که پرسیدی این و مدارش که شنیدی آن

لمصنفه

تماشای جهان کن از عجائب	که از چشمک زدن برق است غائب

حکایت

بازرگانی چند باهم دوست شدند بهیج سفر براحت گزیدند تا تعب و مشقتِ بسیار بشهری رسیدند که هوایش خوشتر و فضایش بهتر در تماشایش محو گردیدند و عمری بانواع عشرت و سیر گذرانیده تحصیلِ ذخارتِ دنیوی نمودند چون مدتِ سفر بپایان آمد لطلب مالک راه مسافرت پیمودند براهی پر خوف و خطر رسیدند قطاع الطریق را دیدند ناله ها از دل کشیدند از آن که اول محافظاتِ الطافِ الهی داد و را دوا عمال به همراه نگرفتند بیشمار نشستند افتان و خیزان با دلِ حزین بدر وازهٔ مالک رسیدند دربانان پرسیدند چه آورده آید گفتند

بادستِ تہی ترکِ جان گفتیم واز قطاعانِ ہوا و ہوس و شہوت وحرص و تکبر بیغمار فتیم الحال بچہ رہ غدرِ غارت شدن نمائیم کہ دست رسی ندار یم خطاب عتاب آمد لمصنفہ

این تہی دست رفتہ باز آمد	طرفہ سودا بدست ناز آمد

حکایت

غریبی در خواب دید بشہری رسید از تماشایش آرمید پس ملاحظہ نمود جوق جوق خلایق ایستادہ بمحض دیدن ہمگی دوان دوان درقدم افتادہ پرسید مطلب از الحاح چیست و مطلوب شما در جستجوے کیست گفتند سلطانِ این دیار از دنیا رفتہ و ہمگی در عالمِ رویا گفتہ فردا شخصی ازین طرف ظاہر خواہد گردید تاج و تختِ سلطنت بوے سپارند چون بموجبِ مشاہدہ معائنہ نمودیم جبین ہا بر قدمت سودیم اکنون سلطنت و تخت بر بختِ شما مبارک باد کہ دلِ وضیع و شریف را گروی شاد فی الفور اورا بر تخت نشانیدند و بکمالِ خورسندی و خرمی نظرہا گزرانیدند عمری ہم بعیش و کامرانی بسر رسانید بفضلہ از تولدِ فرزند ارجمند بہرہ مند گردید چون بعنفوان

جوانی رسید رسم شادیش بعمل آورده جشنی عظیم بپا کرد و در شب
شب گشت با جلوس تمام و دبدبهٔ مالا کلام سواری داماد در نهایت
استقلال با بسیاری از پیاده و سوار و افیال بر آمده غوغای
عظیم از آتشبازی برپا شد و شور و شغب نشور هویدا گشته ازین
حشر و نشر چشم کشود و دید که هیچ نبود انگشت تحیر بدندان گزیده در
خدمت پیر دوید و تعبیرش پرسید پیر دو فلوس بدستش داده
ببازار فرستاد که نان بخرد و بخدمتش بیاورد حسب الارشاد
برفت و نان جهت پیر گرفت در حضرتش حاضر گردانیده باز از تعبیر
خواب پرسید پیر فرمود چه دیدی و از چه تاخیر کردی و نان دیر
آوردی گفت بس کثرت خلایق دوش بر دوش یکدیگر فراهم
بود جای گذاشتن پای بر داشتن قدم نبود درین گفتگو شب
گردید پیر چون نان را دید پسندش نیفتاد ویرا جهت واپس دادن
برگردانید ملاحظه نمود که نه دکان و نه نانبائی بود باز گردیده بسماعتش
رسانید فرمود تعبیر خواب اینست اگر بینائی بیاب و اگر نابینائی
میاب هرگاه خواب کوچک را دیدی چنین خواب بزرگ را هم

بدان مهمنین قرین المصنفه

دنیا چو خواب و ما همه خوش نشه خورده ایم | در عینِ بیخودی به پیشش ره نهاده ایم

حکایت

شعبده بازی بدربار سلطنت مدار رفته با واقفانِ حضور عرضِ احوال
خود گفت که بازی گرِ زمانه وازراه دور آمدم و شعبده هاے عجیب
بکار می برم و ندرتهاے غریب بظهور می آورم ارشاد شد که هرچه داری
پیش آر و هیچ دقیقه فرو مگذار آئنه برآورده نذر رونمائی سلطان کرد
پادشاه تا آئنه را ملاحظه نمود حیرت بر حیرتش افزود و لمحهٔ غنود دید در
بادیه با سپهی سوار بود و هیچکس از ملازمانِ سرکار همراهش نمی
نمود هر طرف اسپ را بجولان در آورده تفرجِ کوه و صحرا می کرد تا جائے
رسید که نه آب بود و نه دانه و نه اثری از آشنا و بیگانه از دور آبادانی
دید بارگی را سبک عنان فرمود چون بآنجا رسید خانهاے جمع
کفش دوزان دید و بر دروازهٔ کفش دوزی بنظر آورده رکاب
خالی کرد ناگاه تیرِ عشقِ پری چهره در هدفِ سینه اش نشسته رشتهٔ
علاقهٔ سلطنتش را مقراضِ محبت گسسته ترکِ تاج و سریر نموده

خواستگاریش فرمود بدیرش بصد منت حرمت خود افزود ورسم
مناکحت بعمل آورده شادیش کرد بدی با دختر کفش دوز بعیش
گزرانید چند فرزندہم متولد شده بشغل کفش دوزی و لعب
با فرزندان اشتغال می ورزید روزے تنہا بکنار قریہ میگشت بغتۃً سواری
تاج خسروی بر سر و قبا بے کیقبادی در بر بروے گذشتہ ازوی
راه ولایت پرسیده انکار ورزید تازیانہ چند بروے نواخت جلو ز
درجلوش انداخت تا بجاے رسیدند کہ چاہی بود سر پوشیده
سلطان با اسپ در قعرش گم گردید وے ترسان ترسان ہر سو
مید وید و ترسان خود را آبادانی رسانید دید ہمہ اہالی آن شہر
در صحرا و غوغائی نشور برپا است از کیفیت غوغا پرسید گفتند
سلطان بشکار رفتہ باز نگردید بنزدیک آن جماعت رفت و کیفیت
چاه افتادن بادشاه گفت ہمگی از پاس ہواے خدمت سلطان
نخستین از سر گذاشتند و کفش دوز را بسلطنت برداشتند
وی خرامان بر سریر فرمان روائی شتافتہ جان تازه یافت
تمشیت امور مملکت میکرد و بعیش و کامرانی بسر میبرد بعد

چندے زنِ حالتِ کفش دوزی با فرزندان در طلبِ شوہر
روان گردیدہ باین شہر رسیدہ دید بادشاہ با انبوہی از پیادہ
و سوار روئے بصحرا نہادہ و تماشائیان ہر سو بر در و بام ایستادہ
آن زن با اطفالِ خود راستا بلِ مردم گردانیدہ فریاد و فغان
از دل برکشید کہ اے والی عیالِ خود را پیش ازین از آتش
مفارقت مگزار و سایۂ مرحمت بر سرِ فرزندان انداز سلطان تجاہل
فرمودہ ہیچ التفات نمود آن زن از مایوسی سرشک خونین باریدہ
پیشِ ارکانِ دولت و اعیانِ مملکت دوید زبان بشکایت کشودہ
ہمہ احوال را واشگاف نمود چون سر حقیقۂ این اسرار نزد مردم آشکار
بازگردید ہمہ انگشتہا از تحیر بدندان گزیدہ کہ این کفش دوز آتش
فساد افروخت و دین آتش پرستان بسوخت با دلِ ریش از کیش
خویش نومید گردیدند بجز سوختنِ خود چارہ ندیدند خروارہائے ہیزم
فراہم آوردہ افروختند و دستِ یکدیگر گرفتہ درمیانِ آتش رفتہ سراپا
سوختند سلطان از دیدنِ این احوال دستِ تاسف بریکدیگر سودہ
بر تختِ خویش گریہ و زاری نمود کہ بعد ازین من از برائے چہ بمانم

بهتر که همراه یاران خود را بسوزانم سر و پا برهنه در میان آتش دویده
هراسان چشم گشوده خود را بر سر تخت دیدار ندا پرسید که چند
مدت شده دیده ام آرمیده هر یک از حضار عرض نموده لمحه زیاده
نخواهد بود سر بگریبان تحیر فرو برده این ابیات بر زبان آورد لمصنفه

بازی گر زمانه بازیچه گزیده	که شاخ سر کشیده گه میوهٔ بریده
رنگ بقا ندارد دستی که با حنا شد	تا چشم بر کشادی رنگش پریده

حکایت

شخصی گاوی امانت بشخصی داد وی بچرا فرستاد شیری از
بیشه برآمده گاو را در هم شکست امانت دار بمالک گاو اظهار
حقیقت احوال کرد مالک غلط پنداشته استغاثه بسلطان برد
که گاو بشخصی سپردم اکنون نمیدهد و تقریرها می کند سلطان
با حضارش فرمان داد حاضر گشته زبان بکیفیت خوردن شیر کشاد
چون گواهی بمدعای خود نداشت بقسمیه انفصال معامله اش
گذاشت که اگر در تابه روغن بگداز آید و این شخص دست دران
روغن بیالاید نسوزد راست گوید پس روغن در تابه گداخت و زبان

باین سخن آشناساخت که اگر گاو را شیر خورده دستم نسوزد فی الفور دست در روغن زد که دستش بسوخت آتشِ غیرتش افروخت منفعل گردیده سیلابِ اشک از دیده بارید و بدرگاهِ باری تعالیٰ کرد و این مناجات بر زبان آورد که یارب تو واقفِ اسرار و مالکِ دلِ بیقراری منکه غلط نگفتم و جز در راهِ راستی نرفتم حیف است که با صدق دستم بسوزد و حقیقت منکشف نشود انگاه روی بارکانِ دولت کرده بر زبان آورد که من انچه گفتم راست بود و شنیده ام که آخر راست راست است چرا خلاف نمود آخر شما انصاف کنید و بدادِ من برسید اگرچه بظاهر خجل شدم اما در دل نه منفعلم خدا دانا و بیناست که انچه گفتم نه خطاست سلطان را استعجابی روی نمود بفرمود که عجیب معامله ایست این شخص ادعای راستی مینماید و دستش سوخته معذرت را نشاید تفحص از عقل نمود که این چه معامله خواهد بود فرمود که باز تابه را گرم سازند و روغن بگذارند انگاه دست در روغن نهد و بگوید اگر گاوِ فلان را شیرِ نر یا ماده خورده باشد و من راست گویم دستم از

سوختن محفوظ ماند وے چنین نموده دستش لسوخته معلوم شد راست گو بود حرمتش افزود عدالت امری مشکل بود نصیب هر ذی انصاف شود للمصنفه

ثمرهٔ دارین ازان حاصل شود	مملکت با معدلت خوشتر بود

حکایت

اره کشی چند در صحرا شده درختی خشک دیده بریدند شب که پرده بر روے روز افگند بشهر باز آمدند اتفاقاً برخی میمون فراهم شده بر سر آن درخت آمده دیدند چوبی که در شگاف ضامن نهاده جی جنبید همین که ضامن گرفته خصیه‌ها در شگافش رفت فریاد و فغان از دل کشیدند شخصی بر سر داد شان رسیده پرسید که چرا مبتلا باین بلیه شدید زبان بسر گذشت خود کشوده ماجراے لهو و لعب وا نشگاف نمودند گفت نتیجه کار لاطایل را دیدید که ببلاے عظیم گرفتار گردیدید هر که از حد خود بدر رود حاصل دنیا و عاقبت بباد دهد للمصنفه

عمر تلف کرده فتد در تعب	هر که رود در پیے لهو و لعب

حکایت

ساهوکارے بہائم شوقِ بسیار داشت و در پرورشِ شان
دقیقه فرو نمیگذاشت سگے را که از همه زیاده التفات میکرد بادنیٰ تقصیر
چوب بر سرش زده در معرضِ لعنت درآورد سگ رسنِ وفاداری
گسسته گره در دل بست شبی دیدۂ ساهوکار غنوده دزدے
چند هجوم آورده نردبان افراخته بسرقت پرداختند خرے در زیرِ
کوشک ساهو بود زبان به تشنیعِ سگ کشود که کارِ تو پاسبانیست
شرطِ نمک بجا آر و برائے بیدار شدنِ مالک فریادی برآر سگ
بخشونت زبان کشاده گفت ترا چه افتاد سرگذشتِ وے ندیدی
که چوب بر سر رسیده مغز پاش پاش گردیده خر گفت شرطِ
نمک حلالی آن باشد که تا جان سپارد پاسِ نمک بدارد نه آنکه در ادنیٰ
حرکت مایۂ خداوند بباد دهد تا مخذول و منکوب بدنیا و آخرت شود
سگ گفت اگر خیالِ نمک حلالی داری چشم ازین ماجرا
بپوش و لمحه برائے آگاهی بخروشِ خرِ بارِ نمک حلالی برداشته
خیالِ مضرتِ خود گذاشته نهیقی برآورد ساهوکار بیدار گردیده دید

خر بخروش بیجا سماخ گوش میخراشید از جای برجست و بچوبی سر خر را برہم شکست سگ بخندید که ہر که کار خود را گذاشته شیوۂ دیگرے برداشت ہمین طور آخر بسر ارسد خر گفت جانفدای نان نموده گوے نمک حلالی ربوده منش توراه وادی بدنامی پیموده م چون صبح ساہو بیدار گردیده آثار دزد ان دید خر را دانہ فزود سگ را سر ندامت سود لمصنفہ

خطا زند بنمک ہر که اصل او زخطاست ببین بلفظ حلال و حرام را ہم راست

حکایت

پادشاہی بود بعدل و بذل موصوف چهار پسر داشت بلہو و لعب مصروف ہر قدر پند نمود گوش شنوا نبود علمای زمان و فضلای دوران را طلبیده گفت که ایشان را از منہیات باز دارید تا خلایق را ایذا ندہند و مردم از ستم ہاے شان برہند عرض نمودند ہر که یک از چهار چیز دارد چندان از نشۂ غرور بیخود ماند که تربیتش ستعذر باشد جوانی و ثروت و حکومت و نخوت و ہرگاه در ہر چهار ہر چهار پسر آید علاج بہبودی و تربیتش نشاید فرمود علاجی و

تدبیر می از صحبتِ نیک تر ہم نخواہد رسید چنانچہ قصہ میگویم

بشنو بیہ ماہی گیری شکار ماہی میکرد ماہیِ عجیبے بدام آورد خیال

نمود نذرِ سلطان سازد تا متمتع ازان بردارد بر سر نہادہ پیش رفت

درعرض راہ بارانِ عظیمی گرفت خود را بمکانی کہ علما تذکرۂ علمی میکردند

رسانید گوش فرا داشتہ لفظِ مذکر و مؤنث و مخنث شنیدہ در خاطر

گذرانید کہ مگر در دنیا سوای مذکر و مونث مخنثی ہم بہم خواہد رسید از غرابت

تکرار این لفظ بزبان میگذرانید تا بدربار سلطنت مدار رفتہ کیفیت

دام افتادن ماہی عزیب با حاجبان گفت لعرض سلطان رسانیدہ

ویرا طلبیدند سلطان را از ملاحظہ ماہی مسرتی رو نمودہ وجہ معتد بہ

عنایت فرمودند حضار حسد از بخششِ سلطان خوردہ سعیِ بکارش

کردہ کہ عاجز شود و بمرادِ خود نرسد عرض کردند کہ اگر این کیفیت

تذکیر و تانیثِ ماہی نگوید باید دست ازین زر بشوید بمعرضِ قبول

پذیرا گردیدہ از ماہی گیر پرسیدند کہ این ماہی مذکر است یا مونث

ماہی گیر لفظِ خنثا کہ در سر زبانش بود ادا نمود زرہا گرفتہ بسلامت

برفت ہرگاہ تاثیرِ صحبتِ ادنی این باشد تا باعلی چہ رسد حسب الحکم

قضا جریان قدر توامان در تربیت شان سعی بلیغ و اهتمام تمام مینمودند
اتفاقاً آن پسر ودیعت حیات کرده ازین دار فنا راهِ ملک بقا
پیمودند پسر چهارمین از صحبتِ علما بسر حدِ اشتهار رسیده کامل گردید
روزے شاعری این شعرے گذرانیده لمصنفه

هرچه در قسمت است می آید		نشود کم ز یاده از تقدیر

لک روپیه صله یافته سرِ افتخار باوجِ عزت رسانید سنهیان این
خبر با بسامعِ علیه سلطان رسانیدند ارکانِ دولت و اعیانِ مملکت
از صرفِ بیجا بخود پیچیده شاه را بمبالغتش خواندند ارشاد از زبان
الهام ترجمان گردید که براے تهذیبِ اخلاق در صحبتِ علما باین پایه
رسید بخشش هم صفتِ سلطانی است نه صرفِ بیجا اعتراض
شما از چیست عرض کردند که این مقدمه در اشتهار بیجا است بلکه در حیاتِ
ابتدائی بیجاست تا شاهزادهٔ والا تبار منتهی نشود و از کم و بیشِ روزگار
برخوردار این مراتب بجنتالیش رانشرویس راے جهان آرا منحرف
گردانیده از تدبیرش پرسید عرض کردند باید گرم و سردِ زمانه را
بچشند تا باین مرحله برسد حکم شد سر بصحرا نهد و هرجا که قسمت بر در د

شاہزادہ آوارہ گردیدہ در بیابانی بزیر درختی خوابید کہ اسپش
دزدان بردند و مالش یغماگران غارت کردند افتان و خیزان بشہری
رسید انبوہے دیدہ بدور شعبدہ بازی حلقہ کشیدہ شریک
تماشائیان گردیدہ کہ دختر بادشاہ آن دیار از دریچۂ قصر نظرش
بر جوانی افتادہ پایش لغزید بدست کنیزے پیام داد تا جوان را بدام
آورد و از وصلش برخورد کنیز بسر وقت جوان رسید زبان بگوشش
آشنا گردانید جوان ترسیدہ از کنیزک پرسید کہ این ملکہ آفاق بود
مبادا این راز فاش شود و نوبت بدار کشد از سطوت سلطانی ترسان
و از دہشت جہانبانی ہراسانم چندان ہیبت از سلطان دارم کہ یارائے
آن ندارم پا بآن طرف گذارم کنیزک گو تندو یہ جوان را شیفتہ و فریفتہ
وقت شب را اقرار داد نمودہ رفت شہزادۂ آوارہ کہ پہلوے ہمان
جوان ایستادہ این ماجرا را بسماعت فرمودہ و چون شبا ہنگام
در رسید جوان از رفتن ترسیدہ شاہزادہ خود را بقصر دختر رسانیدہ
ریسمانی آویختہ دیدہ دست در او زدہ جنبانید کنیزک شہزادہ را بخیال
جوان بالا کشیدہ ملکہ آفاق را آگاہ گردانید از آنجا کہ شعلۂ جان سوز

عشق در کانونِ سینۂ دختر افروختہ بے اندیشۂ خاندان ناموس را
سوختہ مختالہ وار آدابِ احضارش کنیزک را آموخت و ہفتے کہ مدنگاہ
آن خورشید سایہ پرور بطلعتِ ماہ منظر جوان افتادہ نرم نرم زبان
بگفتگو کشاد شاہزادہ ہمان بیت را بخواند ہرچند ملکۂ جہان التفات
زیاد از زیاد فرمود شاہزادۂ والا تبار دیوانہ وار جز آن بیت بر زبان
نراند از کنیزک رنجیدہ بغضب پرسید کہ ہمان جوان است یا دیگرے
چرا اہتمام در مرام نکنی و بعواقبِ امور بنگری کنیزک استعجاب
کردہ از دہشت بر زبان آوردہ کہ شاید دیگرے باشد حکم شد
از بالا بپائین رود کہ قابلِ صحبتِ پریوشان نبود در ساعت از
بلندی بپستی آمدہ بہ پرستش گاہے در شد
زنِ فاحشہ باشناسائے خود قرار دادِ وصال
در پرستش گاہے کردہ نیمہ شب روے بآن معبد گاہ
آوردہ دید شخصے در زاویۂ خوابیدہ خیالِ یارِ
خود نمودہ دست دراز کردہ زبان بہ پوزش گری کشود کہ بمحنتِ شاقہ
خود را باین مقام رسانیدہم کہ مرا بمقصد رسانی و از صحبتِ خود

کامیاب گردانی شہزادہ والاتبار ہمان بیت تکرار کردن از خواب غفلت سر برآوردہ دید کہ ازین بیگانہ افشاے راز میگردد خود را بخانہ رسانید اتفاقاً سواری شب گشت داماد ی از معبد گذشت شاہزادہ بہمراہیان ملحق گشت تا بخانہ عروس رسید جابجا در مجلس مردم جابنین نشستہ بعیش و عشرت مشغول گشتہ طرف عروس دانستہ کہ این شخص از جانب نوشہ آمد و طرف داماد حمل بر این کرد کہ از مردمان جانب عروس باشد بہر دو جانب موقر گشتہ نزدیک عروس نشست چون ہنگام نکاح خوانی قریب رسید شور و غوغاے عظیم ظاہر گردید فیلی کہ ہمراہ سواری شب گشت بود مست گشتہ در و دیوار بہم در شکستہ حملہ بمحفلیان نمود ہمہ اہل بزم نشاط از بساط انبساط حتی نوشہ برجستہ متفرق گردیدہ مگر شاہزادہ والاتبار کہ در پہلوے عروس قرار داشت قدم فرا نگذاشت فیل مست حملہ بشاہزادہ و عروس نمود شاہزادہ بچستی و چالاکی برجستہ بر سرش دوید کہ فیلبانی چند از متعاقب رسیدند فیل را گرفتہ از مجلس بیرون بردند بعد رفع ہنگامہ محفلیان مع داماد

محفلِ سور و بزمِ سرور را زیبِ تازه و زینتِ بے اندازه داده هنگامِ
شادی را گرم کرده که عروس بے تحاشی فریاد و فغان برآورد که
سوائے این شخص شوهر نکنم و بخانهٔ دامادِ نخستین نمیروم مردم مادر
ازین معنی رنجیده داد بدربارِ معدلت مدار پادشاه بردند حسب الحکمِ
قضا امضا مردمِ عروس و پدر و مادرش را بپایهٔ سریر اعلی آوردند
سلطان از غضب بجانب نگریست که وجه ندادن دختر چیست با
آنکه مبالغِ خطیر بمصرف رسیده هنگامِ زفاف نزدیک نگردیده
عرض نمودند ما همه راضی و دلشادیم مگر که دختر راضی است بشوهر دیگر
پادشاه مستفسرِ احوال گردیده قصهٔ فیل نشستنِ مردِ بیگانه شنید
حیرت بر حیرتش افزوده سوار گشته توجه بخانهٔ دختر نمود دید شاهزاده
با عروس نشسته بود از بیانِ احوالش پرسید هیچ سخن بر زبان
نراند مگر همان بیت را خواند استعجابش افزوده از عیارش استفسار
فرمود شاهزاده زبان بماجرائے گذشته کشاده همه کیفیت احوال
خود بر طبقِ عرض نهاده بوسه بصیغهٔ دانا دهی بپایش داده پادشاه
بر مردی و مردمیش هزار آفرین کرده دختر خود را در حبالهٔ اسپش

آورد بجواہر باصفا و لآلی پرضیا و اسپان بادپا و فیلان کوہ شکوہ و سایر اجناس بیشمار و اموال و اقمشۂ بسیار و ملک و ولایات بے نہایات بشہزادہ داد و نزد پدر فرستاد پدر از کیفیت انبوہ مال و خاندان دختر ببر سید شاہزادہ کما ینبغی بعرض رسانید تمام ارکان و اعیان و ہمہ اہالی و اعالی مقر و معترف گردیدہ کہ الحال آن بخشش لک روپیہ بپایۂ امتحان رسید ہرچند انسان سعی نماید انچہ در قسمت بود بیابد لمصنفہ

آدمی سعی گر کند ہمہ عمر ۔۔۔ نبرد ذرہ ز قسمت بیش

حکایت

شاعری شیرین زبان خوش بیان بعلم و کمال آراستہ بدانش و افضال پیراستہ مستغنی المزاج بود و بہ ثروت دیرینہ بسر اوقات مینمودند تا بانزد او گوشہ گیری انچہ فراہم آوردہ تمام کرد عیال تنگ مکلف شدند کہ بدربار سلطنت مدار رفتہ شعری گفتہ برائے رفع الوقت چیزے بدست آرو یارا از فاقہ برآر گفت تا دیوان مرتب نگردد و تصنیف باتمام نرسد جائے نزد ہم و التجا بدر کسی نبرم چندان

عیالش اصرار بر اصرار افزودند که وی را راضی نمودند این شعر
نوشته لمصنفه

در تعجیل مگشا در امورات | قدم سنجیده نه کز جا نلغزد

بجا دمی داد بحجرهٔ سوداگری که باعسلی بود فرستاده لک روپیه
قیمت نهاد گماشتگان سوداگر گفتند تاجر مذکور در ولایت بعیده
می باشد و بجهت هنگامه آرائی افواج سلاطین آمدن نمی تواند لهذا اقتدار
باین کار نیست به نزد زوجه او می بریم تا به بینیم مرضی او چیست آن شعر
را نزد زوجهٔ سوداگر برده از راه قدردانی قبول لک روپیه در صله
عنایت نموده بخط جلی در حواشی ایوان بطور کتبه ثبت فرمود
هرگاه هنگامه آرای فوج دریا موج سلاطین رفع شده سوداگر
بشهر خود آمده متصل شهر نزول ساخته بار انداخته در دل خود مخمر
گردانید که شب پنهان خود را بخانه بایست رسانید و نیک و بد
زمانه بچشم خویش بی کم و بیش باید دید شبا هنگام ترک لباس کرده
رو بخانه آورد و در بازو مردان بخواب اندر زوجه اش با جوانی
هم بستر نائرهٔ غضبش مشتعل گردید تیغ از پی قتل شان کشید که نظرش

برکتبہ افتادہ عنانِ غضب از دست دادہ متامل گردیدہ رسمِ تحمل ورزیدہ از جائیکہ آمدہ بود برگشت چون صبح رسید ہنگامِ شب گذشت بریدی بخانہ فرستادہ از آمدنِ خود آگاہی داد گماشتگان فرزند سوداگر را جہتہ استقبالِ پدر بردند و بشفقت قدم بوسش شدند سوداگر استعجابی نمودہ کہ جوانِ دوشینہ ہمین بود از اصل ونسبتش استفسار فرمود کہ این پسر کیست واز کجاست گماشتگان گفتند فرزندِ ارجمندِ شماست از شادی ببالیدہ در پیرہن نگنجیدہ متوجہ خانہ گردید داز زوجہ کیفیتِ کتبہ را پرسید زن عاقلہ حقیقت بیع وشری را بیان نمودہ شوہر زبان بتوصیف وتعریفش کشودہ در صلۂ شاعر یک برلک افزود پس انسان را لازم است کہ قدم سنجیدہ نہد وتعجیل در امری نکند تا از نہالِ صبرِ تلخ بر شیرین خورد

المصنفہ

ہر کہ تعجیل کند پیروِ شیطان گردد	آخر از فعلِ بدِ خویش پشیمان گردد

حکایت

مابینِ سلاطین آتشِ نزاع مشتعل گردیدہ کار بلمونتِ کشتی کشید از یکسو

آثارِ غلبگی ظاهر و هویدا و از جانبِ دیگر اضطرار و تلواسه باهر و پیدا
سلطان را هیبتِ مخالفت در دل افتاده دل از دست داد اهالی
و اعالی باهم مشورت نموده که باید درین باب خیر خواهِ خداوند نعمتِ
خود بوده تدبیری کنیم که تسکینِ خاطرِ سلطان گردد و تا از وساوس و اندیشه
برهد جمعی گفتند ما را چه افتاده که استفسارِ احوال کنیم و حضرتش را پند و نصیحت
دهیم برخی بران رفتند که وقت سختی و درشتی رو بهم می نهادن
حاصلِ نمک حلالی بباد دادن است بعد از منازعه و مجادله
همگی بمسامعِ علیهٔ عالی رسانیده که ظاهر پای ثباتِ جهان پناه از فرطِ
خیال لغزیده است سلطان را همتی و جلادتی باید تا دران مقامات
که توهمات رو نماید بدستیاریِ عقل و پایداریِ حزم و عزم
دفعش کند و در میدانِ وسیعِ توهمات سمندِ اندیشه را جولان ندهد
مبادا دشمن پیش دستی کرده پای ثبات از جا برد مناسبِ
این حکایتی بخاطر رسید که سوداگری سطے منازل و قطعِ مراحل میکرد
و در وادیِ خطرناکی مالش غارت گردید سنید زنگوله را قطاع
الطریق دران تپه فراموش کرده میمونان بردند از آنجا که شوق

میمون بلہو ولعب زیادہ بود ہر یک زنگولہ بدست گرفتہ جنبانیدہ از
زلازلِ زنگولہ در کوہ و دشت پیچید و شور و غوغاے عظیمی ظاہر
گردید ساکنانِ بلدہ و اطراف خوفِ عظیمی در دلہاے شان راہ
نمودہ حیرت بر حیرتِ شان افزود ہمہ برین خیال کہ صحرا از فوجِ شیاطین
مالامال شدہ کہ روز و شب یک لخت آوازِ عجیب و غریب بگوش ما
آمدہ سلطان را ازین ماجرا آگہی دادہ درپے دفعش افتاد ہرچند
سعی نمود و اہتمامِ تمام فرمود ہیچ روے بہبودی ننمود زنِ عاقلہ بدربارِ
سلطان رفتہ بحاجبان گفت اگر سلطان اجازت دہد بہ تدبیرِ دفعِ این
ماجرا شود معروضہ اش پسندِ خاطر افتادہ بہ دفعش حکم داد آن زن مبلغ
ہمدرہ بیہ نخود برشتہ خریدہ بسوے صحرا چون شیر مردان خرامیدہ
پاشید میمونان پیہر چیدن نخود رو نہادہ زنگولہ از دستِ شان افتاد
زن ہمہ را جمع کردہ پیشِ سلطان آورد لہذا باید سلطان نوبہم
از شعبدۂ چرخ ننماید شاید کار از دستِ ادناے بدفعش بر آید
بفضلِ اللہ از تدبیرِ صائبِ ارکان دفعِ اعادی گردیدہ سلطان بفتح
و فیروزی در سریر کیوان مشیر سلطنت آرمید پس سلاطینِ ذوی الاقتدار

و خواقینِ والا تبار را واجب و لازم بود که همت و تدبیر و جلادت
و جرأت بوقت صعب از دست ندهند و پیروی خیال و توهمات نکنند
تا بمقصدِ خود رسند لمصنفه

پادشه را جرأت و تدبیرِ صائب لازم است	تا که زود آسان شود هر مشکل آید به پیش

حکایت

عقل و ثروت را نزاع افتاده هر یک نسبتِ تفوق بخود میداد چون
قیل و قال بطول کشیده فیمابین هیچیک نگردید روی بعدل
آورده طلبِ انصاف کردند عدل گفت تا امتحان نه سازم بانصاف
نپردازم پس هر یک را فرمود که جوهرِ خود اظهار باید نمود ثروت که دود
نخوت در سر داشت قدم پیش گذاشت که ببیند در طرفة العین طرفه
کاری نمایم ادنی را بدرجهٔ اعلی رسانم زارعی که قطعهٔ جوار کاشته
بود شب خوابیده صبح که چشم گشود دید خوشهای جوار همه مروارید
گردیده از کنار گیریِ عقل بی اختیار سیلابِ سرشک از دیده بارید که
همه حاصل سنگ شد باید ضیعه خوش سنگ زده بیچاره راه گذر بود
بزاریش رحم نموده پرسید سببِ گریه چیست گفت خوشه ها بجای

دانهٔ جوار مملو از سنگ گردیده الحال عیال و اطفال را امید زیست
نیست چه ایشان بخورند و چه اہل سرکار برند فی الفور عقل بسر
بنجاره دویده جوار را بصد منت بر قیمت که مالک درخواست کرد خرید
زارع از یافتن قدرے زر خوش وقت گردیده خود را بخانه رسانید
بنجاره بیچارہ خوشہاے جوار که پُر از مروارید بود در جوال ہا کرده
پُر نمود چون ثروت دید که عقل کارِ خود نمود کناره گیر شده صبح که بنجاره
درِ جوال کشود دید چیز جوار ہیچ نبود در تجسس زارع برآمده بمعاونت
عقل دریافتش شده که ثروت در نصیبهٔ زارع است از وے
سوال نمود که براے اخراجات اہل و عیال ہیچ اقبال نوکری خواہی
فرمود زارع این معنی را از مغتنمات شمرده قبولِ نوکری بنجاره کرد
ہمه جا بنجاره و زارع منزل بریده تا بشہری رسیدند خواست
چیزے جواہر نذرِ سلطان کند بدستِ زارع سر جوالی وا کرده چند
خوشه برآورده در خوانہا چیده بدربار برد بنظرِ سلطان رسانید سلطان
از ملاحظهٔ مروارید بسے مسرور گردید از بنجاره پرسید این قسم مروارید ہا
وصفِ سلطنت چندین ساله گاہے بنظر نرسیده مالکش کیست

بنجاره گفت مالکِ این جواهر درخانه می باشد سلطان با حضار ش
حکم داد گفت وے از خیمه خود ہیچ وقت برنمی آید سلطان گفت
اگر این چنین است خود قدم رنجه می نمائیم و بخانه اش می آئیم بنجاره ہر قدر
خواست سلطان ازین اراده باز آید پیش رفت نشد بنہایت
اندیشه و متفکر گردیده که بالش بکجا خواہد رسید دہقان را که سلیقهٔ
گفتگو نبود اگر سلطان چیزے پرسد چه جواب دہد پیشتر از سلطان
افتان و خیزان خود را بدہقان رسانید پرده کشیده وی را در
عقب پرده نشانیده تاکید بلیغ کرد که ہیچ سخن بزبان نیارد بجز
بہتر وقتی که سلطان به خیمه رسید سر جوال دیگر کشوده چند خوشهٔ
مروارید باز بنذر گذرانید سلطان از فرحت برخود بیالید و از
کیفیت پرده پرسید بنجاره بعرض رسانید که مالک ما گاہے قدم
بیرون نه نهد و روے کسی نه بیند سلطان استعجاب کرده عازم شد
دختر خود بنکاحش آورد بے اختیار و بے استفسار بیرون پرده
از دہقان پرسید که دختر خود بنکاحت آورم گفت بہتر شاد را از
استقبال این معنی سروری شد و بنجاره را اضطراری پدید آمد که این

دهقان هیچ مدان معلوم نیست آخر نوبت بکجا رساند تن به تقدیر
در داده عرض نمود که مالک این بیچاره گرم و سرد زمانه نچشیده و
نیک و بد روزگار ندیده گاهے قدم بیرون نمیگذارد اگر چیزے
پرسیده ایم جز لفظ بهتر کمی داند که بزبان آرد سلطان را ازانجا که
خواهش بود معروضهٔ وی را اقبال نمود در پالکی پرده دار سوار کرده بخانه
برده دختر خود را در حبالهٔ اش آورده حواله دهی فرمود دختر بادشاه
روے دهقان را دیده بر خود پیچید در غضب شده پیش سلطان
باستغاثه آمد که همچنین کریه منظر بدشمائل دیو پیکر که پایش زیاده
از نیم ورع درویش کم از تا به نیست هم صحبتم از چیست بادشاه
والا جاه فرمود ترا قدرش نیست ثروتی دارد که یک خوشهٔ
جواهرش خراج مملکتی و سرمایهٔ سلطنتی است همچنین پانصد
جوال پیشکش داده مالکهٔ آفاق دید که شاه را خاطر وے بسیار است
سر بطاعت نهاده دست بر قسمت خود زده خاموش شده تن
برضا در داد شبی که هم خوابی تقرر یافته بر بالاخانه طلبیده باوی هم بستر
گردید دهقان را که گاهے این چنین صحبت ندیده از قسم

شیاطین متصور نموده هرچند باوی کلمه و کلام کرد بجز لفظ بهتر از زبان برنیاورد از انجا که عقل کناره گیر بود از وحشت برخواسته دختر شاه که از کشش نکش آن تنگ شده بود لمحه غنوده دهقان وقت فرصت را غنیمت شمرده در دریچۀ بالاخانه را واکرده دستار خود را حبل المتین گریز پاے ساخته خود را آویخت زیر بالاخانه که خندق عمیق بود همین قدر باقی مانده که اجلش پیام دهد و از دست نادانی بر هر که عقل بثروت خندید که حال چه میگوئی در حق دستگرفتۀ خود عمرش بپایان رسید اکنون خوشه هاے مرواریدرا طرۀ سرساز و سیم و زر را بزیب و زینت بپا انداز و ثروت از گفتۀ خود نادم گردید التجا نمود که رهائی این جز بدستیاری تو نخواهد بود فرمود که کار مهم ببین دهقان را خیال آمد که عماری چنین بهشت آئین و دلبر ماه منظر پری پیکر قرین از کجا میسر آید پس این ثروت را از دست دادن نشاید بدستاویزی همان دستار سر از دریچه برآورده دختر شاه را بیدار کرده از غزلیات رنگین و دوهرے و کبت و دوہرۂ دلنشین فریفته و شیفته خود ساخته بمواصلت پرداخته مهر از حسن و قحبه برداشته

گوهر فراز چید لمصنفه

عقل بر تو ز صد گهر باشد	همچو خرمهره سیم و زر باشد

حکایت

زنار دار غریب و بے سرمایه بود زوجه اش اصرار نمود که بجائی رفته
سرمایهٔ بدست آورد بفراغت اوقات بسر بری بسر برد اراده سفر
کرده بادیه پیما گردیده تا در صحرائے بر سر چاهی رسید خواست آب کشیده
بنوشد همین که دلو بچاه انداخته غوغائے غریبی برآمده متحیر شده استاد
شیری غریو برآورده که ازین مخمصه مرا برآر وقتی اعانت تو خواهم
کرد میمونی نیز فریاد کرد که من هم مبتلائے همین بلا هستم چاره فرما که
گاهے در حضر پیش تو خواهم آورد و ماری هم آه سرد بر کشید که درین
چاه بیچاره ام بمهربانی مرا برآرید که هنگام صعوبت بفریاد خواهم رسید
و شخصے که غریق آب آن چاه بود خروش نمود که من هم جنس توام
لطفی کن که پیش از همه ببالائے چاه رسم و ازین بلیه برهم که حین امتحان
ممتحن شوم شیر و میمون و مار بالاتفاق بیکبار غوغا کردند که ازین شخص
باید ترسید زنهار او را بالا نکشید و بچاپلوسی وے اعتماد نکنید

زناردار لمحه تأمل نمود که درین پیغوله چه غول خواهد بود که آوازهای عجیب
می شنوم و چیزهای غریب ملاحظه می کنم با خود اندیشید که باید همه
را بالا کشید احسان بهمگی کرده رهانیده از همه پرسید شما که دوش شدید یکی
خورده دیگرے خواهد گزید و یکی بدی خواهد کرد و دیگرے خواهد درید پس
بقسم امان دهید جمله الحاح و عجز نموده که اگرچه وحوشیم اما بجای
نیکی بدی در زمانه نبوده الا ازین شخص اطمینان ندارید واز قعر چاهش
بر نیارید یکیک را از چاه برآورده آداب شکریه کرده شیر گفت که هرگاه
مزاج خواهد بطرف بیشه که کنام من است قدم رنجه کنید سر
پیشکش آورده از اطاعت نخواهم پیچید میمون گفت دران
صحرا که ماوا دارم اگر تشریف آری با حضری حاضر سازم مار منتری
آموخت که هر وقت کار صعبی پیش آید این افسون بدمی مرا در نزد خود
بینی واز امداد من رهائی یابی و آن مرد گفت اگر بکلبهٔ من رونق
بخشی ضیافت معقولی نمایم واز عهدهٔ احسانت برآیم زناردار بعد
انعقاد قول وقرار را خود پیش گرفته برفت بهر شهر و وادی که رسید
از واژگونی بخت ثمره نچکید با خود اندیشید که ازین زیستن مردن

بهتر باشد اوّل بنزد شیر باید رفت یا بخورد یا بخوا ازد افتان وخیزان خود را به بیشهٔ شیر رسانید شیر بجا پلوسی و انکسار پوزه بر قدمش مالیده جواهر و طلا و نقره آلاتِ شاهزاده که خورده بود از ایما و اشاره بنذر گذرانید از همانجا بجانبِ صحرائے که میمون بود گذر نمود میوه هائے درختانِ صحرائی را ما حضر کرده بصد منتِ پیشکش آورد پس بخانهٔ آن مردِ مهجور رفته شنید که زرگر است خوش وقت گردید که این طلا و نقره و جواهر را باستصوابِ این دوستِ قدیمی و یارِ صمیمی به هم شکسته چیزے بخانه رسانم و چیزے فروش سازم نظر باتحاد آن همه مال را بنظرِ زرگر رسانید زرگر از ملاحظه اش بر خود پیچید گفت لمحهٔ بنشین ما تحفه برائے تو آرم که یادگارِ زمانه تا پایدار باشد بعشرتِ تمام بدربارِ سلطنت بدار رفته کیفیتِ جواهر و سرانجامِ شاهزاده را بوا قفانِ حضور گفت شاه را آتشِ غضب مشتعل گردیده که شهزاده را همین به قتل رسانید حکم باحضارش کرد که او را آورده بر سر دار باید برد فی الفور جلادِ جلادت کیش دویده زنار وار راکشان کشان بدربار رسانید چون شب بر سرِ دست در آمده قضا در پرده بود قصاص

بصبح کشید حکم صادر گردید که فردا در سروار بپا داشته خواهد رسید
زناردار را وحشت عظمی روے داد و دهشت و بیمے در دلش
افتاده افسون دمیده مار حاضر گردید حقیقت زرگر و داز را اظهار
گردانید مار بر خود پیچیده زبان دراز نمود که ما همه بالاتفاق نگفتیم
ازین شخص در حذر باید بود که آفت جانت میگردد و بلاے ناگهانت
می شود آخر نشنیدی تا بسخن ما رسیدی حالا چاره ازین بهتر نیست
زوجهٔ سلطان را که شاه شیفته و فریفتهٔ او ست میگزم و از هیچ افسون
افسون گران فرود نمی آیم و بر زبانش آمده اظهار می سازم که اگر فلان
زناردار افسون دهد چاره شود شاه ترا خواهد طلبید باید بعرض رسانید
که قرار جان بخشی تو کند و احوال حال و ماضی را بیان نما تا بشنود
پس افسون بدم که من فرود آیم فی الفور آنچه اظهار کرده بعمل آورد و غوغاے
عظیم از محل سراے سلطان برپا شد و خروش و افغان بر آمد سلطان
باحضار افسون گران فرمان داد هزار ها افسون گر فراهم
آمده افسونها دمیدند سود مند نیفتاد که زوجهٔ شاه زبان کشوده
فرمود که فلان زناردار را بیارید بجز دمیدن افسون وے چاره

من نخواہد گردید سلطان را جانِ تازہ در قالب آمد باحضارش حکم داد زنار دار سر خود بآستانہ اش سودہ زبان بعجز کشاد اقرار جان بخشی خود گرفتہ قصۂ ماضی و حال باز گفت سلطان بجان منت قبول نمود بفرمود آوردن زہر بار حکم فرمود ہمین کہ افسون دمید زوجہ شاہ ہشیار گردید زنار دار انعام ہا گرفتہ از در سلطان بسلامت رفت و از فساد بیجاے زرگر آتشِ غضب سلطانی افروختہ خرمن حیاتش بسوخت بقول اینکہ کہ کرد کہ نیافت لمصنفہ

چو بد کرد الست بد را بد سزا دہ		بہ نیکان ثمرۂ نیکی جزا دہ

حکایت

تاجرے ہزار من آہن خریدہ بفروش نمی رسید چون عزم مسافرت داشت در خانۂ آشنا امانت گذاشت بعد مدتے کہ از سفر باز گردید آہن ہاے خود را طلبید آشنایش گفت کہ موشہا ہمہ آہن را خوردہ ہیچ بجا نماندہ تاجر در دلِ خود اندیشید کہ اگر تجسس کنم سودی نخواہد بخشید کشادہ پیشانی بجا سخ آمد کہ تصدقِ جان و مال ہر چہ شد شد بعد چندے دعوت آشنا نمود کہ شادیِ نور چشمیست

شریک بزم نشاط باید بود وے از آمدن معذرت خواسته پسر
خویش فرستاد تاجر آمدن آن پسر را از مغتنمات شمرده ضیافتش
کرده رخصت بازگشتن نداو پدر چون دید پسرش باز نگردید بدروازهٔ
سوداگر آمده فرزند خود را طلبید تاجر ساعتی آرے بلی کرده گفت
در نماز ایستادم که موران کشان کشان ویرا بردند بعد ادائے
فریضه هر قدر در طلبش شتافتم اثرش نیافتم آن مرد چون این سخن
شنیده آه سرد از دل پر درد کشید با استغاثه بدربار سلطانی دوید
وکیفیت را بعرض واقفان حضور رسانید که فریادرسی بیکسان نماو
دستگیری مظلومان فرما آتش غضب سلطانی مشتعل گردیده تاجر را
طلبیده خطاب وعتاب فرمود که این چه تاویل بیجاست عذر
کشیدن موران را واشگاف باید نمود تاجر عرض کرد که اگر امان جان
بخشی یا هم حکایتی یاد دارم بیان نمایم ارشاد شد اگرچه استماع
نمودن عذر بر عذر شایان نباشد لیکن لازمهٔ عدالت اینست که
احوال هر ضعیف ونحیف از اول تا آخر بسماعت آید تاجر که رخصت
عرض نمودن گرفت بادب گفت پادشاهی را طوطی شیرین زبان

خوش بیان بود که از بس میل بآن داشت لمحه از نظر خود دور نمی فرمود
و بلولی پری پیکر ماه منظر چندان تعلق خاطر داشت که دقیقه
خاطر داریش از خاطر اقدس نمیگذاشت اکثر بخشش بی پایان
باو مینمود و عطیات وافر عنایت میفرمود طوطی بطریق نصیحت هر بار
بمسامع علیهٔ عالی میرسانید که ازین زر سپاه را بدهید زور بازوی
سلطنت خواهد گردید و اگر بعلما و فضلا و شعرا عنایت شود موجب
نیک نامی گردد و اگر براه خدا بصرف آید موجب مغفرت و حسنات
باشد این که رایگان لولی برد سودی بدین و دنیا و آخرت ندهد
اکثر سخنان طوطی پسند خاطر مشکل پسند والا گردیده در داد و دهش
بلولی اهمال ورزید لولی با خود خیال نمود که سلطان مرا میخواهد چه قصور
در بخشش از چه باشد تفتیش کرده پی برد که طوطی خدعه بمیان آورده
شکسته خاطر گشته در دل گره بسته تا روزیکه سلطان در عین
سرور مختلط بود بغمزهٔ بیگانه نمود سلطان بهزار جان فریفتهٔ وی گشته
فرمود که هرچه خواهی طلب نما عرض نمود از تصدق والا همه چیز ها مهیاست
مگر شیرین سخنی طوطی مرا خوش می آید اگر بخشی عین عنایت باشد

بادشاه طوطی را عنایت کرده لولی فرحناک او را بخانه آورده
پر و بالش برکنده براے ذبح کردنش بجستجوی کارد بهر سو شتابان
شد طوطی زندگی را غنیمت یافته در درون مزبله نهفت لولی باز آمده
طوطی را ندیده گمان کرد زاغی او را برده کارش به تمام رسانید
شاد و خرم گردید چندی طوطی در آن مزبله بسر برده فضلاتیکه می افتاد
آذوقه کرده تا پر بر آورده روزے قابو دیده به هوا پرید معمول
لولی این بود که همیشه بپرستش گاه رفته پرستش مینمود روزے
بجهتی معاتب سلطان شده از بیم سطوت سلطانی بمعبد آمده مناجات
کرد که اگر سلطان مهربان شود فلان مبلغ نیاز خواهم آورد طوطی که در کمین
قصاص بود بطوریکه از معبدگاه آواز آید بیان نمود که اگر فردا صبح موے
سر را بتراشی و روی خود سیاه کرده بخر سوار شوی و در شهر تشهیر
گردیده باز آئی سلطان از کرد هاے ناکرده ات درگذرد و باز
بصحبت خود سرفراز سازد لولی را حالتی پیدا شده بخانه آمده
هر چند همنشینان ممانعتش کردند سودمند نیفتاد موے سر
تراشیده بخر سوار شده تشهیر شهر گردیده بخانه باز رسید

گر هیچ اثرے از الطافِ سلطانی ندید باز به پرستش گاه رفته
نالۂ شیون آغاز کرده فریاد و فغان از دل برآورد طوطی آواز داد
که پیر طوطی بر کندی در مکافاتِ عمل موے سر تراشیده تشهیر شهر
گردیدی حکایتی که یاد داشتم عرض کردم همین طور قصۂ من است
اگر آهن مرا موشها خورده باشند پسر او را هم موران برده باشند
سلطان از مواخذه پرسید که هزار من آهنِ تاجر را موشان بمصرف
رسانیده گفت بلے حکایتِ امانتِ سوداگر را بتمامه معروض داشته
بادشاه بخندید که پسر ترا نیز موران کشیده لاجرم آن شخص نادم شده
بر سرِ انصاف آمد قرار اداے آهن نموده پسر خود را طلب فرموده
که گفته اند هر که تخم کاشت وقتِ درو حاصلِ همان برداشت للمصنفه

غافل ازین گشته خود زود بد روی	اے مرد پلید برده که آخر چه می کنی

حکایت

امیری خانه سامانی داشت با خلقِ کریم آراسته و به لطفِ
عمیم پیراسته و لباسے وضیع و شریف را بجو درام کرده عالمے را
بدامِ احسان آورده بتقریبِ شادی خواست ضیافتِ امیر نماید

وہمہ ندما و مصاحبان و ملازمانش را اکرام فرماید ملتمس پذیر گردیدہ امیر
و ملازمانش بخانۂ خانہ سامان رونق بے اندازہ بخشیدہ بزم سور
ہر یک بقاعدہ در جاے خود نشستہ مسرور و کامیاب گشتہ چون
نوبتِ ضیافت بداروغۂ فراش خانہ رسید فراشی در مجلس صدر نشین
گردید خانہ سامان نشستنِ ادنی را برتر از اعلے نامناسب
دیدہ برخیزانید فراش کینۂ خانہ سامان در دل گرفتہ رفت روزی
امیر در خواب بود کہ فراش بجاروب کشی آمدہ باخود تکلم می نمود
کہ خداوند نعمت با خانہ سامان آنقدر اعتماد داشتہ کہ جمیع امور
خانہ را بوے واگذاشتہ و این نمکحرام از بے حمیتی دست انداز
بر محلات شدہ امیر از استماعِ این کلمات از جا بر آمد از جاے خود
برخاستہ پرسید چہ سخنان گفتی فراش دیوانہ وار بیگانہ صفت
از خود گفت در خواب بودم نمیدانم چہ سخن نمودم امیر را استعجابی
رو داد کہ تا در دل چیزے نباشد بزبان نخواہد آمد از خانۂ سامان
بے جہت رنجیدہ در پے انتقامش افتادہ از آمد و رفتِ دربار
ممنوع گردید خانہ سامان بیچارہ بیگناہ تجسس کنان کہ در خدمت

خداوندِ نعمت قصوری و ناشکری نکرده ام که باین بلیه گرفتار شدم آخر بخاطرش آمد که
فراش غضبولی کرده مرا بدام تقصیری آورده و بیرا تملق و چاپلوسی زیاده از حد نمود عنایات
بے نهایات درباره اش فرمود و بدام احسان آورده اصلِ حقیقت
کدورت مزاج وهاج امیر دریافت کرده باز پرسید که بچه تقریب مزاج نازکش
از من رنجانیدی و دستِ من از ذیلِ دامانِ عاطفتش بریدی
گفت به سخنِ سهلے گفت تدبیرِ دفع این کدورت میدانی گفت بلے
در طرفة العین خانه سامان سرمایهٔ عمری بخانه اش فرستاد تا قرار
برفعِ غبار کدورت از سجنجلِ خاطرِ اقدس داد فراش بطرزِ معهود روزے
جاروب کشی خوابگاه امیر مینمود زبان بواهیات کشود که عجب تماشا ئیست
خداوندِ نعمت ما در خلا رفته گذر میخورد امیر متحیر شده در دلِ خود تصور
نمود که گاہے در جاے ضرور گذر نخورده ام این فراش واهیات
تراش مجهول و تراز خا بود فوراً از خوابگاه برخاسته پرسید که چه
گفتی گفت هیچ در خواب بودم پس امیر را اعتمادی بخانه سامان پیشتر
بهم رسیده و یرا طلبیده معذرت کرده بکارِ خود سرفراز گردانید
لهذا اهلِ خدمت را می باید که از بدبین و کینه ور احتراز نماید و خداوندِ

لعنت را لازم بود که سخنان ادائی بے تحقیق در پے انتقام شنفتند
چنانچہ بکلینۂ ادنی فراش که آزرده دل بود خانه خانه سامان را بباد داد

لمصنفہ

گوشش برگفتۂ بیہودۂ غماز منہ	کو زبد خوئی خود خانه بر انداز بود

حکایت

زاغی درباغی آشیانه بدرختی نهاده ماری در آنجا می بود هر بیضه
که میگذاشت بباد میداد زاغ از جور ماربجان آمده هرچند
تدبیر و فعش کرده سودی نداد جفتش خواست بدرخت دیگر آشیان
نهد زاغ بجلاے وطن راضی نشد از درماندگی شکایت زاغ نزد
طوطی برد حکایت جور مار کرد طوطی گفت مرا نقلی بیاد آمد که بوتیماری
را ساحل تالابچه مسکن شده هر ماهی که آمده چشم پوشیده صید کرده
می کشاد ماهیان را از جفایش خوفی در دل افتاد باهم مشاورت شدند
که از دست بوتیمار بهند سرطان که شریک مشورت بود یکبار
عبور نمود از بوتیمار پرسید چرا از سستی چشم می پوشی مگر المی بتو رسیده
بوتیمار که ضمیرش پر از فتنه و فساد بود بغمخواری تمام اظهار نمود که از

انقلاب زمانهٔ بوقلمون ماهی‌گیری تهیه نموده دام بزرگی در دریا بگسترده
همه ماهیان را بدام آورد چرا متفکر نباشم یکی آنکه همه ماهیان گرفتار
می‌شوند و دوم آذوقهٔ من تمام میگردند در شش و پنج حیرت مانم که چه
چاره و تدبیر سازم ماهیان از استماع این سخنان مشوش خاطر
گردیده تدبیر از بدخواه خود پرسیدند گفت از دست من بیچاره چه میشود
این قدر قدرت ندارم که بار همه را بر دوش گذارم مگر اینکه تالابی
قریب است یک یک را از دوش بمنزل مقصود میرسانم ماهیان
آفت زده همگی بگفتهٔ بدخواه در دهن اجل شده بقلزم شکم بوتیمار
افتادند که نوبت به سرطان رسید آنرا هم خواست بکوچه که ماهیان
رفته اند برد فهمیده از خواب غفلت بیدار گردیده پرسید مرا چرا در ورطهٔ
هلاکت آوردهٔ گفت چون دشمن بودم دوست شدم و با تو خلطه
و آمیزش پیدا کردم میخواهم ترا فرو برم تا بمقام یگانگت رسم سرطان
که جواب دهم زدن ندیده از نیش هاے خود گلویش بریده سر
دشمن بستان نیش کرده بباقی ماهیان رسانید طوطی هرگاه قصه بوتیمار
اظهار کرد زاغ بصد الحاح بمعرض بیان آورد که چون عقلی نیست

که از و کارِ خود بر آرم چشم داشت رہنماے دفع دشمن از تو دارم گفت
در خانهٔ بادشاہی رفته جواہر گران بہاے برگرفته در جاے مار اندازد
باین تدبیر کارش بساز زاغ بگفته طوطی عمل کرده لشکریانِ سلطان
بطلبِ جواہر در جاے مار شده جواہر بدست آورده مار باین تدبیر
اجلش در رسیده سرش کوبیده گردید پس از نیکی نیکی بر آید جزاے شر
شر باشد لمصنفه

مآلِ خیر آخر خیر باشد	زتدبیری سرِ دشمن تراشد

حکایت

فقیر مرائی بود بہر در گدائی نموده مالی بدست آورده در رومال
خاکستر آلودے کرده عزیزتر از جان میداشت و گاہے جدا از خود
نمی گذاشت دزدے در پیش افتاده زبان به ارادهٔ ارادت کشاده
که ہمچو تو پیری ندیده و مانند تو قطبی نشنیده ام ہر چند فقیر
انکار نمود دزد اصرار والحاحش افزود آخر التماسش قبول فرموده
به بہانهٔ ارادت شب و روز ہمراہش می بود تا روزے عرض کرد
که مدتی ہست از خدمت جانِ تازه یافته ام مبحوا ہم الحال اجـ

در خانه دارم تو اصنعت کنم فقیر انکار ورزید اصرارش بجاے نرسید
بارادهٔ مهمانی در خانهٔ مرید مسافر گردیده باهم از آبادانی برآمده بادیه پیما
شدند مرید هر قدر خواست دست انداز شود دست نیافت که
فقیر را در بین راه احتیاج افتاده بگوشهٔ دور شتافت از آنطرف
غائب شدنِ پیر از نظر و ازین سو برونِ مرید همیان را بار و مالِ خاکستر
آلوده پُر از زر فقیر تا بر سر قدم نشسته چشم کشاده تماشاے لاطائل
افتاده دید دو گوسفند صحرائے باهم می جنگیدند خون از شاخ هر دو روان
گردیده خر گوشی آمده می لیسید با خود اندیشید که این خر گوش بیهوده
ترسِ جانش نموده مفت براے جزئی آذوقه جان می دهد چه کند از طمع
دیده بے بصارت میشود در همین گفتگو بود که صدمهٔ شاخ گوسفندان
بخرگوش رسیده مغزش پاش پاش گردید فقیر متالم بمقامی که همیانچه
گذاشته بود مراجعت نموده دید هیچ نیست دست تغابن بر سر زدن
گرفته بجائی رفت و از کثرت مدهوشی راه خانهٔ خود فراموش کرده
رو بشهری آورد چون وقت شب رسیده مهمان سوداگری گردیده سوداگر
آمدنِ فقیر را از مغتنمات شمرده بر وجه خود تاکید کرد که براے

میزبانی فقیر چیزے از بازار خریده می آرم تو تا آمدن من پاسداریش مسکین خاطرش از غفلت مشکن این بگفت واز خانه بیرون رفت که زن حجامی آمده پیامی براے زن سوداگر که فاحشه بود آورده که مشتاق جمال بمثالت رایاد کرده دیدۂ انتظار براه است که زود بروے وضیا بخش چشمش شوی از استماع این خبر بپیے پا وسر خودرا بزیور آراسته و پیراسته قدم از خانه بیرون نهاده بسرعت تمام تر روان گردید که سوداگر دوچار شده مویش گرفته کشان بخانه رسانید بعد ازاں زدوکوب بسیار دستش بچوب ستونی بسته خود که نشه خورده بود خوابید که باز زن حجام پیام آشنایش آورد که مشتاق است دے بے تو زندگی بروے شاق وے بازن حجام گفت که هرچه با دا باد ودل عاشق مضطر خود لمحه تسکین کنم اگر تو درجاے من دست خود بربندی زود بروم زن حجام اورا رها نموده دست خود بچوب ستون بسته درجایش ایستاده بود بعد ساعتی سوداگر هشیار شده زبان بعتاب کشود که آنچه می شنیدم بچشم خود دیدم حال هم ازکرده ناکرده نیت میگذرم بشرط اینکه احتیاط داری و

آینده قدم از خانه بیرون نگذاری زن حجام اندیشید که اگر بپاسخ
آیم بسزا خواهم رسید خاموش گردیده سوداگر متغیر شده که هنوز این
از غرور نیاید برخاسته بینیش برید باز خوابید زن سوداگر بخانه
باز آمده از زن حجام حقیقت احوال پرسید وے بینی بریده زرا
نذر گذرانیده دردم رهائیش داده بدست خود چوب بسته
بجایش ایستاد بعد لمحه آغاز طلوع نیر جهانتاب گردیده صبح دمید
زن سوداگر بآواز بلند آغاز خروشید که یا الٰهی داننده و بیننده
اگر خطائے از من صادر نگردیده شوهرم بینی مرا بریده زود به شود که
بیگناهی من ظاهر گردد شوهر همین که برخاسته بینی بروئیش
دیده منفعل گردید جبین بر قدمش مالیده معذرت نموده زبان بعفو
تقصیر خود کشود زن حجام با بینی بریده در تفکر افتاد که جواب
شوهر خود چه خواهم داد در آن اثنا شوهرش از خواب بیدار گردیده استره
طلبید آن زن استره بپیشش برانید حجام متغیر شده استره را
به نزد وے افگنده آن زن بهانه جوے خروشید که ناحق بینیم
برید هر چند حجام خواست از معذرت دم در کشید تکشید گریبان خود را

در دربارِ سلطانی رسانید زبان بشکوهٔ شوہر کشاد سلطان باحضارِ حجام فرمان داد ملازمان دویده حجام را کشان کشان برائے قصاص کشیدند فقیر از دور دیده فغان برکشید که لمحه تامل کنید از سلطان سوالی دارم دوات ہنرِ شاه رفته احوالِ شبینه بگفت استعجاب نموده حکم بقصاص ہر دو زن فرموده بپاداشِ عملهائے خود رسانید

لمصنفہ

آنکه از مکر مال را اندوخت	در دبر سر رسیده جانش سوخت
چون زنان بهرِ خود بدی کردند	دست بر دست ثمره اعش بردند

حکایت

سپشی در بستر فقیرے بود بغربت بسر اوقات نمود سر خکی در آنجا خواست جا گیرد سپش بالغ آمده زبان بجواب کشود که من بجائے خود ہرگز جا بتو نخواهم داد سر خک عجز و الحاح نمود که من در سایهٔ تو خواهم آسود گفت کارِ خردمند نبود در خانهٔ خود غیری را دخل دهد مگر از جان دست بردار شود سر خک بتملق زیاده از زیاد پیش آمد تا در دلِ وے شوق مصاحبتش افتاده قبول کرد که انچه

مقدر است خواہد شد سر خک را تا بہ بستر جاے داد از بس گرسنہ بود گرگ بازوے فقیر را بہ نیشتر نیش کشاد فقیر بجستجوے گزندہ برآمد کہ سر خک بچالاکی از بستر بدر شد و سپش کہ غافل بود گرفتار گردیدہ از پشتِ ناخنِ انتقام بپاداش رسید آنکہ در فریب و مکری آید جان جوزرا ندروے نماید لمصنفہ

ہرکہ در دامِ دیگرے افتاد		رایگان جان خویشتن را داد

حکایت

گرگی در صحرا گرسنہ شد تجسس طعمہ از غفلت بشہر آمد سگان در پیش افتادہ سر در قفایش نہادند گرگِ صحرائی حواس باختہ ہر سو میدوید تا در خُم صباغی افتادہ رنگین گردید از خُم بیرون رفتہ راہ صحرا پیش گرفت جانورانِ صحرائی از ہیئتش ترسیدہ ہمگی از پیشش گریزان گردیدند گرگ زبان کشودہ استمالتِ جانوران نمود کہ از من مترسید و اطاعتِ من قبول کنید وحوش امانِ جان یافتہ بخدمت شتافتند گرگ در زمرۂ جانوران گرگانی کہ فراہم آوردہ بودند برانداز اندیشۂ اینکہ بیشِ اینہا کہ ہم قوم اند رازم در پردہ

نخواہد ماند پس درمیانۂ شیر و پلنگ و یوز و دیگر درندگان تہمت
گردید روزے گرگان از دور خروشیدند او را نیز حالت اصلی
بران داشت کہ خروشید جانوران درندہ ہمگی نادم کہ عجب کارے
کردیم سر با طاعت گرگی در آوردیم شیر کہ او را لمبے زور دید سیلی
بر سرش زدہ مغزش پاش پاش گردید ہر کہ با ناجنس زدید باز وے
خود شکستہ تنہا ماند از دست زور آوران بجان آید لمصنفہ

زور بازو ہر کہ دار در ستم است ‏ ‏ ‏ در بماند بیکس از زوالی کم است

حکایت

تاجرے ہمیشہ مسافر بود چندین قطار شتر حمل و ثقل بارش
میمود روزے در بین راہ شتری وا ماند تاجر چارہ اش ندیدہ
طمع از دریدہ بارش سر بار دیگر شتران کردہ بجانب منزل براند و ریگی
شیر در آن نواحی شتر را دید از ہیبتش کہ ہرگز ندیدہ بود
متعجب گردید از پلنگ و گرگ و زاغ کہ رفقا بودند نامش پرسید
زاغ گفت من دیدہ ام و اکثر در شہر بر کوہان شتر نشستہ بر می افشانم
مش ایں و شتر ہمین شیر گفت او را در خیل تا شان شامل کنید

زاغ بر سرِ شتر پریده بسامعش رسانید که سلطان با اراده
دارد چرا در سررشتهٔ رفقا گذارد شتر زبان لب در کشاد که نصیحت
بزرگانِ خود مرا آمده بیاد که گفته اند اعتماد بچار چیز نشاید یکے جانوری
که با چنگال باشد دوم مردے که سلاح دارد سیم همراهیِ زنان چارم
مصاحبتِ سلطان زاغ التماسِ شتر بشیر رسانید شیر گفت
همراهیِ زن که متعذر باقی از سه چیز دیگر امان دادم اورا خاطر جمع
گردانید شتر امان یافته بخدمتِ شیر شتافت چند روزے بهمین
نهج اوقات بسری می نمود که روزے شیر را با فیل مجادله بود بعد
از حملہ ہاے بسیار فیل از پا در آمد و شیر مجروح شد رفقا بر درِ
بازوے وے آفرین ہا کردند و بس واما بده تشاہرا خوردند شیر
که از صدمهٔ دندانِ فیل طاقتِ شکار کردن نداشت رفقا را چند روزے
گرسنه گذاشت همراهیانِ شیر از گرسنگی بے طاقت بودند
به نزدِ وے آمده استفسارِ خیریتِ احوالش نمودند که ما نمک پروردگا
خوانِ احسانیم چه شود طعمه بهم رسد تا زنده مانیم شیر گفت چندان ناتوانم که صید کردن
نتوانم وقتِ یاریِ یاران و هنگامِ دوستیِ دوستان است

هر قدر رفقایش بچهار جانب شتافتند هیچ صیدی نیافتند
ازان که شکاری همدست نمودند زبان بمعذرت کشودند که از
سطوت سلطان آثار جاندار نگر همین شیر در اطراف بیابان نیست
شیر لغضب او جای بر جست که شرط امان این باشد که هر که در
پناه آید باوی همین سلوک باید رفقا مایوس شده فراهم
آمده باهم مشورت نمودند که تدبیر چیست وسوای شیر طعمه که دست
و دهان باشد نیست زاغ گفت قصه برادر بزرگ خود یاد دارم
که ملازم سلطان بود و وا مانده از صرف میمود تفصیلش اینکه
سحاری الصبح در آمد سلطان با و دچار شد سحار ترسید که عمر
بپایان رسید نان و کباب بمصالحی که همراه داشت روبروی
شیر از دور گذاشت شیر آمد نان و کباب را بخورد و بسیار
توصیف ذائقه اش کرد که با تو آشتی نمودم و جان بخشی تو فرمودم
بشرط اینکه هر روز این آذوقه آورده باشی گفت بدیده منت از انجا
رهائی یافته بخانه شتافت و چون مرد ساده لوح بود همواره بهمان
نهج ضیافت شیر می نمود شیر و سست از شکار برداشته شیوه صید

کردن گذاشت رفقایش دو سہ روزی بے آذوقہ بسر بردہ آخر
تجسس کردہ بہ نزد شیر آمدہ زبان بہ ثنا کشودہ استفسار نمودند
کہ مدتی است از تصدق فرق مبارک چیزے آذوقہ نرسید شیر
گفت از غیب چیزے میرسد باز تجسس براے چہ و این ہمہ تک
و دو براے کہ گفتند ما کہ نمک پروردہ خوان احسان سلطانیم از آن
طعمہ کہ صرف شاہ می شود و الشمش بما رسد شیر رفقا ہمراہ گرفتہ بجاے
کہ نجار کباب و نان می آورد رفت نجار تا شیر را با رفقایش دید
در دل اندیشید کہ الحال وقت در رسید ترسان ترسان کباب و
نان بہ نذر شیر گذرانید برادرم زبان بطعن کشود و شیر را مہر زنش
نمود کہ سلطان کجا بدست دیگران نگرد و اندوختہ غیرے خورد شیر
را حال دگرگون گردید پنجہ بر سرش زد کہ مغزش از ہم پاشید
از این تدبیر در روزی ہمہ وا شد و آذوقہ بدست آمد پس باید چنین
تدبیر کرد و مزاج سلطان را بر سر خوردن شتر آورد گفتند برادر بزرگ
تو آن تدبیر نمود ترا ہم در پے این تدبیر باید بود گفت کار من بنگرید و
تدبیرم بہ بینید در خدمت شیر التماس نمود اگر شتر بجان نثاری

راضی خواہد بود چہ جاے اندیشہ وکدام بدعہدی و بدقولی است شیر
گفت اگر شتر خود این عرض بکند مضائقہ نبود زاغ با رفقا
تمہید کردہ رو بخدمت شیر آورد و زبان بہ تمنا کشادہ کہ بدلی از تصدق
فرقِ مبارک بسر بردہ ایم الحال کہ حالت سلطان را چنین مشاہدہ
میکنم دل میخواہد خود را نثار گردانیم پلنگ گفت گوشت تو مردار
بود خداوند نعمت را نسزد و اگر ہم بکار آید ازین قلیل چہ بر آید
جان خود را نثار میکنم گرگ گفت گوشت تو غلیظ و بد بوست
سلطان را روا نیست وجود من از براے چیست من جان نثار
کنم و تصدق آقاے خود شوم زاغ و پلنگ گفتند گوشت تو ہم
طعمی ندارد سلطان را غذاے خوشگوار باید اشتر دید کہ نوبت
یاران بسر رسید با خود قرار داد من ہم ازین تمہید رہائی یابم چون لازم
شدہ ام لازم افتاد فی الفور آن اجل رسیدہ گردن کشیدہ
بعرض رسانید کہ میخواہم جان خود نثار سازم زاغ گفت
آفرین چہ قدر صادق الاعتقادی کہ جان را در قدم آقاے خود دادی
بدیہ شیر بمنود کہ الحال چہ باقی ماندہ دیگر بدعہدی نخواہد بود شیر

اشارہ بہ پلنگ کردہ کارش باہتمام رسانید و در روزے غذاے سلطان و یارانش گردید۔ لمصنفہ

گرچہ سلطان نیک خو باشد	از رفیقانِ بد حذر باید

حکایت

بومے بہواے خدمتِ سیمرغ بیتاب او از صحبتش در اجتناب بوم گفت میخواہم از خدمتت استفادہ حاصل کنم و بہرہ مند شوم و فیضے برم چون بزرگان کو چکان را ہموارہ دوستاہاں رعایا را پرورش سازند سیمرغ را بحالش رحم آمدہ التماس قبول شد چندے بخدمت بہرہ مند بود تا رخصتِ خانہ گرفتہ التماس نمود کہ در خدمتِ سراسر سعادت فوائد بسیار دیدم و بمرادِ خود رسیدم از ہم جلیسی تو نام آور گردیدم میخواہم وقتِ فرصت گاہے از راہِ کرم بخانۂ احقر قدم رنجہ فرمائی کہ آبرو و عزتم بیفزائی سیمرغ قبول کردہ نویدِ آمدن خود داد اتفاقاً بعد تمادیِ ایام سیمرغ را اتفاقِ سیر افتاد بجائے کہ بوم نشان خانۂ خود دادہ بود قدم رنجہ نمود بوم از مقدمش سر افتخار باوج سودہ تکلیفِ ضیافت دو سہ روز نمود کار و الی وقت

شب زیر درختی که آشیانهٔ بوم بود بار فرود آوردند و صبح تهیهٔ مسافرت
کردند بوم از بدخصالی آوازی برآورده اهلِ کاروان آوازِ نحوستش
را شگونِ بد شمرده آن روز را مقام نمودند و برای دست
آوردنِ طعمه بهر میزبانی سیمرغ از آشیان پر فشاند و سیمرغ همانجا
بماند چون تحفه بهم نرسید از خفت باز آمدن در خانه تکاهل ورزید
صبح که اهلِ کاروان از آنجا روان بودند خیال نمودند دیروز از همین
درخت آوازِ شومِ بوم آمد مبادا باز گوشزد گردد تیری بچلهٔ کمان
نهاده بر بالای درخت انداخته سینهٔ سیمرغ را هدف ساختند
سیمرغ که جلیس سفله گردیده کارش باتمام رسید. المصنفه

صحبتِ سفله خود ضرر دارد	روزی از طورِ بد بیازارد

حکایت

سیمرغ چند بساحلِ دریاچه بودند از تابشِ آفتابِ تموز ارادهٔ
سایهٔ سرحد نمودند سرطان گفت هر کجا روید مرا نیز همراه برید تا
محروم از خدمتِ دوستانِ قدیم نمانم که بموسمِ تابستان درین ریگستان
نتوان زیست گفتند ما به هوا می پریم ترا چگونه بریم گفت حکمتی

عرض نمایم که همراه بیایم هر دو سر چوبی را بمنقار بگیرید من وسطش
را بدندان می‌گیرم پرواز کنید و همراهِ خود بمنزل رسانید گفتند بشرطیکه
گوش بسخنِ کسے ندهی و تکلم نکنی همچنان کرده چوب را بمنقار برداشته
در هوا پریدند تا بشهری رسیدند مردمانِ شهر هر سو بتماشا زبان بقهقهه
کشادند تعجب کنان سرطان و چوب و پرندگان را نشان بیکدیگر
می دادند سرطان پند فراموش کرده از کیفیتِ غوغاے شهریان پرسید
فی الفور از سر واژگون بر زمین افتاده ریزه ریزه گردید لمصنفه

گوش بر پند هر آنکس ننهد	حاصل زندگی از دست دهد

حکایت

سه ماهی بزرگ در دریاچه بودند فصل تابستان رسید
و آبِ دریاچه رو بکمی آورد گفتند باید پیش از وقت فکرے
کرد ماهیِ وسطی گفت آنچه شدنی است میشود اکنون تدبیر چه ضرور
بود ماهی سیمین گفت الحال که آب تمام نگردیده آینده را که دیده ماهیِ
بزرگ جواب داد که این سبب بے پرواے شرطِ عقل نیست بقولِ
شخصے مصرع مرد آخربین مبارک بنده ایست ۔

باقی مختار ید خواہید در تدبیرش بکوشید و خواہید غفلت ورزید من از راہ پیش بینی راہی میشوم و بدریاے بزرگی بہر وضع جائیکہ آب جاری بود دستنا نمودہ بچاہ عمیقی رسیدہ ایمن گردیدہ ہرگاہ گرمی تابستان بدرجۂ انتہا رسید و آب دریاچہ خشک گردیدہ ماہی گیری رو بدریاچہ آوردہ اول ماہی دومی را بدست کردہ ماہی دید کہ وقت دررسید اگرچہ تدبیر ماہی بزرگ بروقت بود از دست دادم و گوش بہ پندش ننہادم حال ہم از تدبیر دست نشویم و راہ سعی پویم حبس دم نمودہ خود را مردہ انگاشت ماہی گیر ویرا مردار پنداشتہ از دست بساحل نہادہ در تجسس ماہی دیگر افتاد و ماہی وقت را غنیمت شمردہ افتان و خیزان جان بسلامت برد خود را در چاہی انداخت ماہی سوم کہ بے عقل محض بود قدر وقت را نشناخت اجلش دررسیدہ بدام بلا گرفتار گردید۔ لمصنفہ۔

وقت از دست رفتہ باز آید	غافلی این چنین نمی شاید

حکایت

پادشاہے را وزیرِ بزرگ بود مدار مہام امورِ ریاست بقبضۂ

اقتدارش گذاشته که باغیان برسر شورش آمده سر فساد برداشتند
برائے سرکوبی آنہا با فوج عظیم مامور گردید بسرعت تمام عنان
عزیمت بجانب ایشان منعطف گردانید درآن اثنا فقیر مزوّر ذوفنون
فتنہ انگیزی قدم در شہر نہادہ اشتہار کرامت خود داد که یکے را
فرزند می شود و دیگرے را دولت بدست می آید روز بروز شہرتش
می افزود تا بسامع علیۂ سلطان رسیده ویرا طلب نموده استفسار
حقیقت احوالش فرمود که کے آمدی واز کجا ئی گفت از غیب
سلطان راپسند افتاد در زمرهٔ مصاحبان دخل داد وقتے پرسید که از
کرامات خود چیزے ظاہر کنید گفت لی مع الله وقت اظہار کرامت
بوقت خاص گذاشته شاه را اشتیاق میداشت که روزے چشمہا ے
خود بگردانیده گفت مرا حالتے دست داد بنعمت خانه برید که روح
از قالب بدر می شود و به بہشت برین میرود تا از بہشت مراجعت
نکنم و در اندرون حجره آواز ندہم کسی بسر وقت من نیاید و در حجره نکشاید
سلطان که از معتقدان بود ہمچنان نمود بعد یکپاس آواز داده در را
کشاده فقیر بر آمد و سلطان مستفسر احوالش شد گفت بسیر عالم

بالا روان گردیدم وثنای داد و دهش تو بسیار شنیدم سلطان
خوش شده فقیر را بپایهٔ اعلی رسانید نوبت بجای رسید که از
مصاحبت فقیر دیگری باریاب مجرای نمیگردید تا بسخنان دیگر
چه رسد و انتظام سلطنت که در سبب بی خبری سلطان از حد گذشت
دکار و بار مملکت معطل گشت ارکان تنگ آمدند و اعیان بیدل
شدند درین ضمن وزیر با تدبیر مظفر و منصور در رسیده اوضاع
را دگرگون دید هیچکس نتوانست آمدن او را بعرض سلطان رسانید
وزیر عطارد تدبیر با خود اندیشید که الحال جای خود نماند و کسی عرض
احوال بسلطان نخواهد رسانید با فقیر از در چاپلوسی درآمد و باستصوابش
باریاب شد روزی سلطان از تصور تهور و شجاعتی که از دست وزیر
بظهور رسیده سیاهی گردیده بدرویش گفت از کرامات خویش هم بهره مند
گردان گفت سودای ندارم که دست بدست دهم مگر وقتی که قسمت
وی یاوری دهد و وقت در رسد روزی وزیر هم جلیس بود فقیر
اشاره نمود که حال کرامت من به بینید مرا در حجره برید و در را مقفل
کنید نورانی میشوم و روحم از قالب برآمده به عالم بالا میروم بیک

ساعت سیر ملکوت میٹمایم و باز درین عالم می آییم وزیر با خود گفت زہے زہے خوش قسمتی من کہ فقیر براین ارادہ آمدہ مگر نصیبہ ام یاور شدہ اورا در حجرہ بردہ در را مقفل کردہ بعرض سلطان رسانید کہ فقیر عجیب باکرامت است روحش منزہ و جسمش پلید اگر حجرہ را آتش دہید جسم پلید برفتہ روح منور بماند و فیض مصاحبت روح منور ما فوق جسم می باشد سلطان را پسند افتادہ حکم بآتش زدن حجرہ داد چون سلطان دید روح منور عود نہ کرد از وجہ تعوق پرسید وزیر بعرض رسانید کہ فقیر بس شیرین کلام بود شاید اجازت مراجعت از ساکنان عالم بالا حاصل نمود للمصنفہ

فکر بد بین بطور آن باید	تا کہ غفلت بچشم او آید

حکایت

کنجشکے آشیان بدرختے کہ بر کنار بحر بود نمود و بیضہ چند نہاد کہ ہوا را انقلابی روداد با جفت خود گفت کہ موسم بارش شد و دریا بطغیانی آمد مبادا طوفان شود و بیضہا را آب برد کنجشک نر در جواب آمد کہ ترا وسواس شدہ کجا دریا و کجا درخت مقدور دریا چیست کہ

بیضہ تا برد اگر آن چنان کند بسزاے خود رسد و آبش خشک نشود
کنجشک مادہ گفت مرا بگفتۂ تو اعتمادے نمی آید و خرد مندان شاید
کہ ہر گاہ طاقت ندارد و باز شیوۂ لاف زنی نگذارد وے گفت
تا حال قدرِ من ندانستی و معرفتِ توانائیم نتوانستی اگر دریا بسر
بے اعتدالی آید و این بے ادبی نماید ہمہ آب از منقارِ خود بر
میدارم بلکہ قطرۂ نگذارم کنجشکِ مادہ گفت لاچار از عزورِ تو بیضہا
را عدم انگاشتم و این کار بہ نیروی تو گذاشتم قضارا آبِ دریا
طغیان نمودہ بیضہا را مع درخت در ربود کنجشک مادہ از شیا فتنِ بیضہ
و درخت زبان لطعن کشادہ کنجشکِ نر را سرزنشہا داد وے
در غضب شدہ بر لبِ دریا آمد و از منقار بہ پیمودنِ آب مشغول گردیدہ
ہیچ تاثیرے نہ بخشید کنجشک مادہ بر ویش خندید فریاد و فغان
بر آورد و ہمہ ہم قوم خود را جمع کردہ پرسید کہ تدبیر این چہ باشد تا
تسکین دلِ سوختہ گردد و این دود از دلم بدر رود ہمہ بالاتفاق
گفتند کہ این سہل بود ہر یک سنگ ریزہ بمنقار گرفتہ در دریا اندازیم
تا خشک شود ہمچنان کردند آبے بروے کار نیا وردند ہر ناتوانی

که با قوانا ستیز د مثل گنجشک ماند که پیش دریا آبروے خود ریزد

لمصنفه

هر ضعیفی که با قوی پیچد آب دانسته زهر را نوشد

حکایت

در رهگذار دو شخص باهم دوچار شدند واز نام یکدیگر استفسار کردند یکے گفت نیک سیرت و دیگر بدخصلت گفت نیک سیرت فرمود میخواهم با تو رسم دوستی بورزم وے زبان کشود که هرگاه تو نام چنین داری پس افعالت چگونه خواهد بود بدخصلت گفت ایمن باش وحذر منما و در وقت امتحان هنرها نیک سیرت گفت من از نیک سیرتی خود در نمیگذرم تو هرچه خواهی باش با تو دوستی میکنم هر دو برادر وار راهِ مسافرت پیش گرفته رفتند نیک سیرت در کناری براے طهارت شده بود ناگاه دیده ظرفی پر از گل مهر بنظرش آمد غنیمت شمرده بر آورد و به بدخصلت آگاهی داد که الله تعالی درِ دولت بروے ما کشاد اگرچه بهره نداری امّا از راه رفاقت باید حصّهٔ برابر برداری وے گفت از دولت تو برخوردار واز مهربانی تو شکرگذارم پس دفینه را برگرفته پیشتر

رفتند چون بنزدیک وطنِ خود رسیدند باہم مشاور گردیدند کہ
مناسبِ وقت اینست بقدرِ ما یحتاج برداریم و زیادتیش در بیرون
پنہان بگذاریم عند الاحتیاج برآوردہ بمصرف آریم نیک سیرت
قبول کردہ ہریک قدرے برداشتہ مابقی در زیرِ خاک امانت
گذاشتہ در شہر آمدہ بخانہا ئے خود شدند فی الفور بدخصلت
معاودت کردہ بر سرِ دفینہ رفتہ برآوردہ بمسکنِ خود برد بعدِ چندے با
نیک سیرت گفت الحال آنچہ حصہ بردہ بودیم تمام گشتہ بر سرِ دفینہ
بشتویم گفت چرا ہر دو بالاتفاق رفتہ تا آنجا ہر قدر زمین را کندہ و کوب
کردند سیلے بدفینہ نبردند بدخصلت ابرو گرہ ساختہ بخشونت پرداختہ
با نیک سیرت گفت این کارِ تو است مرا خبر نکردی و بے اطلاعِ
من دفینہ کندہ بخانۂ خود بردے ہمین شایان دوستی است
وے گفت از طرفِ من ہیچ قصور نیست بدخصلت نیک سیرت را
کشان کشان بدربارِ سلطان بر دستغاثہ گردید کہ داد خواہی من بیگناہ
کنید سلطان استفسارِ احوال از ہریک نمودہ متحیر بودہ بتقسیمِ انفصال
فرمود بدخصلت عرض کرد کہ این دروغ گو است قسم خواہد خورد بہتر آنست

که فردا معتمدی از سرکار همراه آمده تا بجاے دفینه رویم و هر دو مناجات
کنیم آواز غیب تا شنید هر که آید زر از دیگرے مطالبه نماید سلطان
را پسند افتاده حکم داد که فردا بجاے دفینه روند و همین طور کنند
بدخصلت بخانه آمده به پدر ملتجی شد که فردا در جوفِ فلان درخت
مجوف رو و از نظرها پنهان شو چون آواز بمناجات بشنوی بصدق
من آواز دهی که بدخصلت درست میگوید و راهِ صدق می‌پوید پدرش
گفت بارها بتو نصیحت نمودم که ازین افعال شنیعه باز آئی
گوش بر سخنانِ من ننهاده میخواهی که دروغ را راست نمائی
هر شخص را باید که شیوهٔ راستی پیشه نماید نه بالعکس مصلحت
این نباشد که ظاهرا سودِ دنیاے خود دانسته زیانِ آخرت
نماید بمثلِ بوتیمار که به مصلحت دیدیه نهادِ خانه خود بباد داد پرسید چگونه
بود این کیفیت گفت بوتیماری از اذیتِ مارے تنگ دل گشته
در ساحلِ دریاے مهموم و مغموم نشسته سرطان بسخنانِ چرب
و شیرین استفسارِ احوالش کرد بوتیمار واویلا کنان غمِ نهفته
خود بعرصهٔ ظهور آورد سرطان دید که قاتلش درمانده ازوے

چارہ‌جو گردید مصلحتے که ظاهراً خیرخواهیِ او باشد باید داد که پسندش
افتد و از دستِ خود قاتلِ خود شده کارش با تمام رسد گفت اینقدر
مغموم مشو دو سه ماهی گرفته پاره پاره نموده از خانهٔ ما تا خانهٔ راسو انداخته
برو راسو بطمعِ ماهی آید و کار یار را اتمام نماید بوتیمار شادان و فرحان
رو بخانه آورد و ماهیان را پاره پاره کرده در راهِ راسو انداخت
راسو بطمعِ ماهی تا بخانهٔ مار رسیده کارش با تمام رسانید چون
چاشته خورده شده بود روزِ دوم راسو بارادهٔ خوردنِ ماهی راهِ خانهٔ
مار پیمود در عوضِ راه بخانهٔ بوتیمار رسیده وے که از فکرِ دشمن
آسوده در خوابِ غفلت بود گلویش بریده کارش با تمام رسانید
بدخصلت از نصائحِ پدر در غضب شد و گفت اگر تو سخن
مرا نشنوی بتو خواهم زد وے گفت خصلتِ تو بمثلِ میمون است
پدر پرسید که چگونه بوده گفت میمونی چند در صحرا از شدتِ سرما لرزه
نموده خواستند آتشی بدست آورده روشن کنند جستجو کرده چند کرم شب
تاب را گمانِ آتش نموده در زیرِ پشتارهٔ خارِ خشک نهاده و پس پشتاره
دویده احساسِ گرمی میکردند طائرے بر سرِ آنها پریده از نصیحت

و چند گفت این آتش نیست که خوشحالی می کنید میمون از سخنِ راست رنجیده بر سرش دویده بال و پرش برکنده پاره پاره کردند چنانچه من نصیحت میکنم از راهِ دوستی و تو اذیت میرسانی از فرطِ دشمنی
مصرع تن بتقدیر هرچه باد اباد -
بموجب گفتۂ بدخصلت رفته در جوفِ درخت پنهان گشت صبح که برائے مناجات با معتمدِ سرکار آمدند و مدعی و مدعی علیه مناجات کردند هم آوازے از غیب آمد که بدخصلت راست میگوید سلطان به نیک سیرت گفت تو قابلِ مصادرۂ گفت برائے مصادره چیزے ندارم مگر راست میگویم دفینه را از آنجا برآورده در زیرِ درخت پنهان کردم سلطان حکم داد که این را در زیرِ درخت برید و دفینه را برآرید چون نوبت بکندنِ درخت رسید بجائے دفینه شیطانی از جوفِ درخت ظاهر گردید از چار طرف سنگسارش کردند گفت من شیطان نیستم پدرِ بدخصلتم که مرا تعلیمِ شیطنت نموده سلطان بقصاصِ بدخصلت حکم فرمود و نیک سیرت را ستود لمصنفہ

نیک را عاقبت همان نیک است		بد نماند آنکه خوئے بد دارد

حکایت

دو شخص باہم دوست بودند بسبب تنگی معاش تہیۂ سفر نمودند در صحرای لق و دق سر نہادہ دیدند از یاوری طالع لعل در راہ افتادہ است برگرفتہ باہم گفتند کہ این لعلہای بیبہا را اگر علانیہ خواہیم داشت قطاع الطریق بما نخواہند گذاشت مصلحت آنست از راہ حلقوم فرو بریم و در صندوقچۂ شکم پنہان کنیم شخصی اجنبی از دور دیدہ شریک ایشان گردید کہ من درین صحرا بیکسم برفاقت شما طی منازل میکنم ملحق بایشان گردیدہ رفتہ رفتہ بجای ہم رسیدند کہ قطاع الطریق بر سر ایشان ریختند ہرچند کہ کنج و کاو کردہ بہ چیزی جز پوشاکی بچنگ نیاوردہ گذاشتند کہ طائری آواز نغمہ‌ہا داد کہ غنیمت دارند زنہار نگذارید دزدان کہ از زبان مرغان آگاہ بودند باز ہر سہ را دستگیر نمودند و بار دیگر تجسس کردہ چیزی بر نیاوردہ خواستند رہا کنند کہ طائری بانگ زد دزدان را احتمال شد شاید در شکم ایشان چیزی پنہان بود باید از خنجر دریدہ شاہ شکار بشود پس خنجر کین کشیدہ بر سر ہر سہ دویدند مرد اجنبی با خود گفت

سن میخواستم شکم هر دو را چاک کرده این متع برم الابالعکس شده که
بهمراهی ایشان شکم من هم چاک میشود پس افضل تر این بود که هر دو را
ازین بلا نگردانم و احسانی بجا آورده ندانم معلوم کرده آنها را برائم بد دزدان
گفت این هر دو عزیز من اند نمی خواهم روبروی من کشته شوند
شمارا که گمان آمد در شکم پایان چیزی باشد اول ازین بیچاره امتحان کنید
و مطلب خود برآرید دزدان که بی رحم محض بودند شکم وی را
چاک نمودند چیزی نیافته برگشته طائف و لعن کرده براه خود شتافتند
آن هر دو نیز زندگی را مغتنم دانسته بسرعت سریعه راه خود پیش گرفته
رفته وارد شهری شدند بخانهٔ ساهوکار نادانی که دوست صمیم و آشنای
قدیم ایشان بود فرود آمدند و متاع بهای خود را از جلاب برآورده تفویض
او کردند که تو دوست حقیقی و شفیق تحقیقی مائی می خواهم بذریعهٔ خود مال
ما فروش نمائی ساهوکار نادان هم تصور نمود که این لعل بی بها را به
جز سلطان خریداری نخواهد بود پیش سلطان برده بملاحظه اش آورد
سلطان دید که این لعل جز از سرکار پادشاهان بهم نخواهد رسید مبادا
دزدان هند سرقت کرده درین دیار آورده باشند از ساهو پرسید

این مال کدام تاجر است واز کجا آمده وے ہراسان شده گفت دو شخص راہگذر بمن داده که فروخته زر بیاور فی الفور ہر دو را طلبیده روے شان دیده گمانے که کرده بود به یقین آورد حکم بقید شان فرمود دشمن دانا جان داده از بلا رہا کرده دوست نادان بقید آورد لمصنفه

صحبت نیک چو شیر است در آب	نه چو ہیزم که ہمسر نار شود

حکایت

طوطی را دو بچه بود یکے در دام دزدان آمد و دیگرے ہمدم فقیرے شد اتفاقاً سلطان بسیر شکار سوار گشته سر بصحرا نهاده از ملازمان دور افتاد بجاے دزدان رسید که بچهٔ طوطی غوغا نمود بگیرید بگیرید سلطان فهمید جاے دزدان ست چابک بر اسپ زده دوانید واز آنجا خود را بمنزل فقیر رسانید بچهٔ طوطی دید از دور آواز میداد که خدا خانه ات آباد کند ما حضر نان وآب بحضور سلطان را استعجاب رو نموده از بچهٔ طوطی استفسار فرمود که این چه معامله خواہد بود ہم قوم تو آن سلوک کرد و تو این سلوک گفت ما ہر دو از یک پدریم الا از اثر صحبت است که ضد یکدیگریم لمصنفه

صحبتِ همجنس اثر می‌کند		قولِ بزرگانست که خود گفته‌اند

حکایت

فیلیست بدرختی پیوسته شاخهایش درهم شکست آشیانهٔ
گنجشکی معه بچهایش پامال گردید گنجشک رنجیده در پی انتقام افتاده
زبان باستغاثه پیشِ جانوران کشاد گفتند فیل قوی و زورآور و ما ضعیفیم
چگونه انتقام کشیم بعضی گفتند همت نگذارید و کار باهستگی برآرید
زنبورِ عسل گفت اگرچه من از همه ضعیف‌ترم تدبیری میکنم چشم فیل
را می‌گزم طائرِ درازمنقاری بگفتار آمد که اگر زنبور چشم فیل را گزید
مضطر شد من بر سرش می‌پرم و از صدمهٔ منقار تخمِ چشمش بر میکنم
غوک گفت هرگاه فیل نابینا گردیده از بی آبی کام و دهانش
خشکید من بچاهی آواز خواهم کشید که وی بتجسسِ آب آید
در چاه افتد و کارش باتمام رسد بمثلِ آنکه رشته اگرچه زوری ندارد
چند نسج که بهم تابید فیل را از پا در آرد بموجبِ گفتار بکردار آوردند فیلِ
دمان را بچاه افگنده هلاک کردند ملخصه

	گر خواهشِ انتقام دارد		تدبیر بمصلحت برآرد

حکایت

صیادی دام و دانہ بنہاد طائران دیدۂ چشم طمع کشادہ ہمہ خواستند دانہ برچینند مرغی زیرک بانگ زد کہ باین دانۂ پُر فریب فریفتہ نباید شد چرا کہ درین صحرا گاہے کاروانی روان نبود کہ ذلہ باقی ماند کسے زراعت نمود کہ دانۂ خوشہا افتادہ باشد پس خردمند را نشاید بطمع مثلِ زناردار ترکِ جان نماید پرسیدند این چگونہ بود گفت زناردارى با رفیقی مسافرت نمودہ برلبِ تالابچہ رسیدہ دید شیرے در وحل افتادہ از دور عزیو برکشید کہ از کم طالعی درچنین بلا مبتلا شدہ و میدانم وقتِ رفتن آمدہ میخواہم این جواہر گرانمایہ کہ سمولان بہا کشتہ اندوختہ ام توشۂ آخرت کنم زناردار فرمود کہ تو درندۂ من چگونہ اعتماد بتو خواہم کرد گفت اکنون دمِ رفتن است فکرِ ثواب دارم نہ عذاب بقولِ شیخ سعدی قدس سرہٗ مصرع

بروز دطمع دیدۂ ہوشمند

قدم پیش نہادہ رفیقش مانع شدہ اجازت نمیداد گوشش بسخنِ ناصحِ مشفق نمود زبان کشود کہ شیر را نماند جاے دم زدن چہ جاے

دیگرے گفتن این ندانست که خود را بکام اجل مستعجل خواهد بود قدمی چند نرفت که بگل ولای تا کمرش گرفت شیر خشنود گردیده پنجه بر سرش رسانید مبادا بفریب دانه این چنین فریفته شوید طائران گفتند این منحوس زبان دراز یاوه گو همواره ما را از چنین کلمات گرسنه میدارد و لطلب روزے مارا السعی کردن نمی گذارد همگی بجانب دانه خرامیده که صیاد درکمین بود دام را کشید بعد گرفتاری زبان لطعن بایدیگر کشادند و همه را سرزنشها دادند که گوش به پند بزرگان ننهادیم بدام بلا افتادیم طائر ناصح که حال آنها دید فریاد برکشید که اگرچه وقت فرصت از دست شد اکنون هر قدر در بال و پر زور دارید به پرید و دام از دست صیاد به برید همه پرواز کرده دام را در هوا برده ناصح که همراه دام در پرواز بود دام را در صحرا انجا نه دوست صمیم خود موش فرود آورده احوال و انکشاف کرد که برای امتحان بدر تو آمدیم و بتو ملتجی شدیم که دوست بوقت صعوبت بکار آید و هنگام سختی مدد نماید موش که دوست صادق بود بدندان عقده کشائی آنها نمود گوشش بر پند بزرگان باید نهاد و در امتحان دوستی بوقت صعوبت باید کشاد لمصنفه

گوشش بر بنای بزرگان چه نهید | تاکه از رنج صعوبت برهید

حکایت

راجهٔ هوسِ دنیا از سر برداشته در دل شوقِ محبتِ الٰهی داشت
خواست فیضِ صحبتِ کاملان دریابد و از خدمتِ شان استفاده
نماید شهرهٔ بزرگی در شهری لعبید شنیده بخدمتش روان گردید که
در میان راه یک کهارِ پالکی بمرضِ اسهال ناتوان افتاده جاسوسان
به تجسسِ کهارِ دیگر بهر سو سر نهادند بزرگی را در زیرِ درختی منزل ساخته بر پا صفت
جسمِ خود گداخته دست از دنیا شسته بمراقبه نشسته بود دستگیر
نموده تصورِ کهار کرده بزیرِ پالکی راجه آوردند بزرگِ مذکور گاهے براه
راست قدم نهاده بار بر دوش کج وا کج رفته بروے افتاد راجه بر سر
عتاب آمده چوبی بر سرش زد فقیر آزارِ دوش را هیچ بخیالش نرسیده
پالکی بر دوش می کشید و از ناتوانی هر بار کج شده بزانو در می آمد
راجه باز بر سرِ عتاب شده چوبِ دیگر به پهلویش زد فقیر صبر کرد مگر لفظے
بے اختیار بزبان آورد که این کتاکِ غیب است جز حاصلِ اعمالِ
خود هیچ نیست این سخن در دلِ راجه اثر نموده با خود اندیشید که این شخص

دو مرتبه کتک خورده رنجید مگر سخنی غریب بزبان آورد باید استفسار احوالش کرد از پالکی برآمده با وے در تکلم شد که کیستی و از کدام قومی و منزلت کجاست و پدر و مادرت کیست گفت من هیچم و قومیت هیچ هیچ است و هیچ را منزل هیچ جا نبود و هر که پیدا کند و حساب او هم پدر مادری را سزد راجه بپایش افتاده سر در قدمش نهاد گفت از من قصور شده بے جهت ترا رنجانیدم معاف فرما گفت قصور شما نبود همه کرده ما بود از ماست که بر ماست مقصودت چیست و کرا میجوئی و چرا از شهر آواره راه صحرا می پوئی گفت در تجسس بزرگی شتافتم ترا یافتم حالا کجا روم و کرا جویم از دنیا سیر گردیده پا دراز کرده دست کشیده ام متمسک بعروة الوثقی شده چنگ بدامانت زده محرومم مساز براه نمود حقیقت بنواز که دنیا چیست و این آفت از کیست گفت شوق این بود که تو داری میخواهی بار خود بر دوش دیگران گذاری آسوده در مکان متمکن لامکان که بوده گفت اگر این قدر می یافتم در پے تو نمی شتافتم راهی نما که دل پروانه وار در سوز و گداز است و جان شعله سان در پرواز است گفت مطلوبت کیست

و مطلبت چیست گفت مطلوبم ذو الجلال و مطلبم وصال گفت
دوئی ثابت نمودی که زبان بشکایت از جدائی کشودی حباب دیده
آب فراموشت گردیده و هیزم پنداشته دست از آتش برداشته
اگر از هر وجه یاد دردمی حباب همان آب است و اگر چوبی بچوبی سحق کنی
هیزم همان آتش است از خودی خود گذشته همه جا جلوهٔ او بینی

لمصنفه

غیر حق هیچ نیست میگویم | جلوهٔ اوست هر کجا بینی

حکایت

زاغی را با آهوی سر رشتهٔ دوستی محکم و عمری خوش میگذرانیدند
باهم شغالی غزال را فربه دید با خود گفت از گوشتش متلذذ باید کرد
از دور آهو را بانگ زد که مرا خواهش دوستی با تو بود وی گفت
گاهی با تو براهی نرفته و در هیچ بادیه ترا ندیده آشنائی با بیگانه
کی گفته مرا که با تو نسبتی نیست دوستی با من و جهتش چیست
شغال گفت وجهش این بود که در خدمتت استفاده مرا حاصل شود
آهو گفت زهی جو مالت خود برود با هم جنس خود هم صحبت شو که

ترا در کیشِ خویش برند و آئینِ ہاتِ خود آموزند من غزال و تو شغال
صحبتِ من بکارِ تو نمی آید و مرا مصاحبتِ تو نشاید دوسے گفت
آئینِ تو خوش دارم و میخواھم کیشِ خویش از دست بگذارم آہو از سخنان
چاپلوسی بر حالش متوجہ شد کہ درین ضمن زاغ آمد و دید شغال
با زدوسے غزال نشستہ زاغ متغیر الحال گشتہ پرسید این نامحرم
چرا با تو ہم نشین گردیدہ آہو گفت این خواہشِ خدمتِ من بسیار
دارد و شیوۂ عجز و الحاح نمیگذارد این ھم باشد مضائقہ ندارد
زاغ گفت مصلحت نیست ناجنس را بہ پیشِ خود راہ دہی زیرانکہ
کماہی از احوالش آگاہ نشوی کہ بسیار خوش ظاہر و بد باطن در
روزگار بہم میرسد لہذا ہر ناجنس را جاے صحبت نبود و دفعۃً
غیر معتمد نشو و آہو گفت اذیتِ این بیچارہ بر من از چیست
اینجا جاے اندیشہ نیست زاغ گفت این دوستی بعید از دانائیست
سخنی بیادم آمد مطابقِ ہمین پرسید کہ چگونہ بودہ باشد این
گفت مرغی چند بر درختی آشیانہ گذاشتند بومی ضعیف
از قدیم در آنجا ماوی نمودہ از نخافت و یا طاقتِ پرزدن نبود

مرغان را احوالش ترحم کرده آذوقه که برای بچگان خود آورده حصه بوم داده میخورد مرغان که میرفتند در پاسبانی بچه گان مرغان بسر میبرد گربه به زیر همان درخت وارد شد بوم بغوغا آمد که ترا می کشم و چشمت از منقار میکنم گربه گفت از مردی همین یابد که هرکه در پناه آید آنرا بکشند یا برانند من در خدمت گذاری مثل تو پیری خواهم بود و ما نده ات صرف کرده استفاده خواهم نمود بمکر و فریب بوم را براه آورد که گربه را هم صحبت خود کرد روزی چند گرسنه و تشنه بسر برد تا او را اطمینان شد بوم بچهای مرغان باعتماد گربه گذاشته خود بخواب راحت رفته دست از پاسبانی برداشت گربه هر روز یک چوزه مرغی میخورد و وقتیکه مرغان می آمدند رو پنهان می کرد طائران دیدند که بچگان رو بکمی آورده در ینجا که غیر بوم نیست البته او برده خورده همگی متفق گشتند و بوم بیچاره را کشتند همچنین نشود که این شغال با تو همان آش در کاسه کند شغال از کلمات نصائح آمیز زاغ برنجید از زاغ پرسید که تو کیستی مثل من هم جنس آهو نیستی رفته رفته دوستی با وی کرده و سپس بمجتش برده چاپیدند

که خود را ذی اعتمادی شمری دمن منطقت بد میبری زاغ گفت
من دفعتہ در صحبت آہو اینقدر رتبہ پیدا نکرده ام بلکه بارہا مرا
آزموده و در رفاقتش رنجہا برده ام باطن ہر کس بیکد و صحبت
منکشف نمی شود بقول شیخ سعدی شیرازی قدس سره العزیز

بیت

تا مرد سخن نگفته باشد	عیب وہنرش نهفته باشد

حرف زد رمیزلی دمیخواہی آہو را در دام بلا گرفتار کنی آہو گفت
این بیچاره در پناه من آمده دام کجا دارد که گرفتار سازد زاغ گفت
از صحبت ناجنس نترسی آخر به سخن من بری غرض بیچا پلوسی در دلش
جاے ساخت ہمواره نظر بر گوشتش می انداخت که بچه تدبیر قسمت
خود سازد و ازین اندیشه بپرداز روزی تقریب نمود که در فلان
جا کشت زار بسیار خرم پر از خوشه ہاے جوار است چندی
بسیر آنجا باید بود آہو بفریب دوست ظاہری برآمده در آن صحرا
شد و ہر شب در آن کشت خوشہاے جوار را متصرف می گشت
زارع متحیر گردید که این دزد از کجا بہم رسید دام بگسترانید آہو گرفتار

گشت و شغال منتظر بر سرش بنشست که کی مذبوح شود تا پارهٔ گوشتش
بهرهٔ خود برد آهو را نصیحتِ زاغ بیاد آمده با شغال گفت الحال
بدام افتاده‌ام و کار از دست شد چون دندانت تیز بود شاید بسعیِ تو
دام بُریده شود شغال گفت این وقت بسیار متبرک باشد نصیحتِ
بزرگان یاد دارم که امروز از دندانِ خود کارے بر نیارم مگر فردا آهو
گفت فردا که کار تمام است چه حاصل ازین سخن ها ناگاه زاغ تجسس
کنان دررسیده آهو را در دام بلا دید پرسید که این حالت چیست
بگفتم این اجنبی قابلِ صحبت نیست از سخنانِ من تغافل فرمودی بے
امتحان برگفتار او کردار نمودی گفت حالا چکنم سعی نما ازین بند رها کنم
که دوست بکار آید در وقتِ صعوبت نه هنگامِ آسائش و راحت
مثل کنجشک که دانه خورد و پرواز کند زاغ گفت اکنون وقتِ
فرصت از دست رفته چاره بهتر ازین نیابی که هنگامِ صبح دست و
پاے بسیار زده خود را مرده انگاشته بیجان نمائی صیاد که
آمده ترا مردار بیند طمع از گوشت تو بریده دام برچیند اگر این تقریب
خواهی کرد جان بسلامت خواهی برد آهو چنان نمود همین که زاغ

صبح آمده آهو را در دام دیده فرحناک شد که امروز وزد بقید افتاده
قیمت دانهای خورده خواهد داد نزدیک آمده دید مرده بود برنجید
که دام خراب نمود فی الفور دام را برچید که زاغ در بالا گفت الحال
وقت است آهو معاً برخاسته دوید زارع دید که آهو زنده بود فرار
نمود در غضب شد و چوبی که در دست داشت بر سر شغال زد که امروز
ردی بخش تو دیده بودم که صید را بدست خود رها نمودم مصنفه

دوستی بعد امتحان شاید		نه بهر چیز خود مبالاید

حکایت

حلاجی از کثرت عیال بقوت شب محتاج بود هر چند دست و پازنی
میکرد دخلش با خرجش برابری نمی نمود خواست جا بجا شود و بمسافرت
رود با زن خود گفت که مصلحت چیست قسمت ما درین شهر نیست
زن گفت حدیث بزرگان است السعی منی والاتمام من الله بصحت
و سلامت خدا همراه گام زن شده راه میبرید تا بشهری رسید بمشقت
شاقه در مدت دو سال پانصد گل مهر فراهم کرده بخاطر آورد الحال
فراخور احوال بهم رسید باید اهل و عیال را از انتظار بر آورده از فقرو

فاقہ رہا نید منزل بمنزل طے مسافت نمودہ در بیابانی از بیخوابی زیر
درختی خوابیدہ راہ زنی بر سرش رسیدہ مالش دزدید چشم کہ واکرد
اثرے از گل مہر ندید در شش و پنج افتادہ کہ میتوان پدر
پدری محنت کردہ مال بدست آوردہ رائگان بباد داد اگر بخانہ
میروم امیدواران کہ چشم براہ اند نا امید گردیدہ چشم خواہند پوشید
ہر چہ بادا باد باز قسمت آزمائی نمایم چیزے بدست آوردہ بخانہ
بیایم از ہمان جا باز گردیدہ بشہری رسیدہ ملازمت امیری اختیار
کردہ ہزار گل مہر گرد آوردہ با بدرقۂ مسافرین عزم ولایت خود نمود
روز و شب در فکر فاقہ کشی واماندگان می بود لمحہ لمحہ چشم بمحافظت
خریطہ کہ داشت می کشود ہمراہیان دیدند این را بار گرانی بود
کہ این قدر خود داری میکند بر سر قابو شدہ از قابو شان بقا بود
حرز جانش بردند و حلاج را محتاج سر شام شب کردند بیچارہ از
خواب غفلت بہوش آمدہ دید سرمایۂ عمرش رفتہ دلش شکستہ
با خود گفت انچہ فراہم آوردی محاصلش این شد کہ تلف کردی
حالا زندگی ہیچ است قدم پیشتر نہاد شاید تنہا در رفتہ در چاہی بیفتاد

سعی و قسمت ہر دو مجسم شدہ قسمت با سعی گفت گو آمد کہ ہر قدر
در قوت داشتی بفضل آوردی آخر دست گرفتۂ خودرا از سببِ
گرسنگی از جان سیر کردی کہ پیاسے خود بچاہ می افتد و جانِ
شیرین بتلخی میدہد گفت کار من ہمین بود کہ از سعی چیزے ہم دست
نود تو کہ رحم نداری قسمتش را قسمت خود کردہ نمی گذاری حال وقت
تو است گفت قصور من چیست معلوم می شود در مقدر وے نیست
بیا بیا آزمایم کہ چہ می شود و منعش نمایم کہ بچاہ نیفتد ہر دو بہ پیش
رفتند و نصیحت گفتند اے نادان چرا تحمل نمی سازی و خودرا
بچاہ می اندازی وے گفت کسی جانِ خود مفت نمیدہد گلہ چیتی
گفتند جلدی مکن سخن ما بشنود تاجر ہا درین شہر ہستند نزد ایشان
رفتہ رو بہ ہر یک خوش کنی بہمان جادہ برو یا کشتی برداری یا کمانِ
مفلسی بر شانہ گذاری ہمچنان کرد روز اول بر در یک سوداگر ردے
آورد و دید لال لکو کھا دارد و یک حبہ بکسی روا ندارد نانی کہ بکہاندار ی
در پیشش نہادہ بود از آمیزش مگس ہمہ روز استفراغ میشود روز
دوم بخانہ سوداگر دیگر رسیدہ شکوہے دید کہ مسافران و فقیران

و سوداگران بر درش روے می آرند و ہر یک بقدرِ قسمت حصّہ میبرند
تاجر میزبانیِ مہمانِ نو نمودہ از نان و اقمشہ و نقد بقدرے کہ بی
نیاز شود سلوک فرمود باز سعی و قسمت مجسم شدہ پیشش آمدہ
پرسیدند کہ روئیہ کدام ترا خوش آمد تاجر اول کہ لکوکھا اندوختہ
چندان از بخل ترش رو بود کہ لقمۂ نانش با ہزار ہزار من شکر
خوردہ نشود تا بحالِ دیگر چہ رسد منکہ بفاقہ کشی و ودیعتِ حیات
می نمودم تمام روز بخوردنِ لقمۂ نان درجان کندنی بودم تاجر دوم کہ از
مال و منال با حشمت و اجلال است بکشادگی دست و جبین نیکی
از جہان برداشتہ انبوہِ خلائق بر درش قصۂ ہجومِ مگس است
برانگبین روئیہ این مرا خوش آمد کہ مال لکوکھا دست بدست میدہد
قسمت گفت الحال طالع تو یاوری نمودہ ہر کجا خواہی برو قسمت
تو ہمراہ خواہد بود اما این روئیہ کہ پسند افتادہ فراموش نباید
فرمود از آنجا روان شد بخانہ در بینِ راہ فرود آمد از کنجی گنجی یافتہ
با بذل و کرم بخانہ شتافتہ چون دست از داد و دہش نکشید
مالش بسلامت بخانہ رسید المصنفہ -

سست زجا عقل اینکه سعی نماید	تا بتقدیر او چه می آید

حکایت

نجاری را زنی فاحشه بود اکثر اوقات شوهر را فریفته بکار خود اشتغال
می نمود روزی خواست بفراغت بگذراند و محفل عشرت را خالی از
مخل گرداند با شوهر خود تقریبی کرد که درین شهر مزد کم میرسد و کسی برای
کار تو انمی برد حاکم فلان جا عمارتی تیار میکند هر که برای دست کاری
میرود بالمضاعف اجرت میدهد نجار مکار که آگاه بود از آن مکاری بظاهر
گفت آری و در باطن خواست که پردهٔ زن بدرد و آن راز را از
زاویهٔ خفا بدر برد تهیهٔ رفتن بآن تقریب کرده اره و تیشه برگرفته روی
براه آورد زن را حالت دگرگون گردیده با آشنا پیام رسانید که کس
از طعام برآورده هم خوان آماده محتاج دست درازیست خانه را
خالی کردم آشنایش چون پروانه بگرد شمع گردید باهم مختلط گشتند
که شوهرش در شب تار بطوریکه کسی واقف نشود سر و روی
پوشیده خود را بخانه رسانیده در زیر پلنگ متواری گردید زن برای
رفع حاجت برخاست چشمش بشوهر افتاده خود را باخت

آشنایش پرسید چه شد که رنگت پریده انگشت بر لب نهاده چشمک
زنان پاسخش داد که آشنائے تو سنگناک باد هیچ تو زشت صدورئے
را که می پرسد از صحبت به تنگ آمدم دلم نمی خواهد باز رویت بینم
فریبت نمی خورم شوهرم نیک خصلت و خوش صفت و زیبا و رعنا
و باوفاست بصد جان بهر دم دل میخواهد فدایش شوم امروز که
جدائے اتفاق افتاده پارچه بر پا بسته در عقبش میروم اگر خدا
نکرده آفتی در بین راه باو رسد همراهش خود را بسوختن میدهم
که گفتند هر گاه زن نیک بخت باشد خود همراه شوهر خود را بسوختن دهد
در آخرت به بهشت رود مرد ابله از زیر پلنگ برجسته تصدق و بلا گردان
زن گشته که هرگاه این قدر مرا دوست داری دم رفتنم تنها نمی گذاری
چرا من پس رو تو نشوم و تصدق تو نگردم لمصنفه

مرد ابله در فریب زن شود	وائے بر آن کو ز خود غافل بود

حکایت

روستائے در ضعیفی کدخدائی نمود زنش که تازه نهال بود
از صحبتش اجتناب می ورزید هرچند مرد خواست بزور و زر دل گو(ی)

درکنارش آورد کنارہ گیر گردید دریں تلواسہ افتاد کہ گوہر مقصود
بدست آرد دست نمیداد شبی دزد در خانۂ روستاے ز ورنش
ترسیدہ دویدہ ہم آغوشِ شوہر شد روستائی از شادی غوغاے
عظیم کرد کہ اے دزد قدوم میمنت لزومِ تو میمنتی بخانہ آورد ہر چہ
در خانہ دارم تواضع تو کردم بگیر و ببر دزد دید کہ این عجب شخصے ست
با او نہ پیچید و او را القتل نرسانید روستائے آواز بلند برداشت
کہ فلان جواہر بیش قیمت و فلان اقمشۂ گران بہاست نباید
گذاشت آوازِ غوغاے روستائی بگوشِ مردمانِ شحنہ رسیدہ
خود را رسانیدند روستائی گفت اے پاسبانان من شکر گذارِ
این دزدستم ہر چہ خواہد ببرد پاسبانان دیدہ کہ این لقال
از دزد می ترسد کہ مبادا او را بکشد دستگیر کردہ بخانہ بردند ملصقہ

لیک از تدبیر کارِ خود سمنود		روستائی گر بظاہر ابلہ ست

حکایت

زناداری خواہشِ گوشتِ گوسفند داشت بدریوزہ گری
از خانہ قدم بیرون گذاشت کہ گوسفندی از تصدق از در بدری

بہم رسانیدہ بردوش نہادہ براہ افتاد و باشتہا دو چار شش
شدند و باہم مشورت کردند کہ دست بروے کنیم و گوسفند بہر طور
از چنگش برآریم از ہم پاشیدہ ہر یکے براہے روان گردیدند او
یکے خود را بزناردار رسانیدہ پرسید کہ این سگ مردار بردوش
از چہ میکشی وے بخشونت گفت مردار توئی گوسفند را زیادہ از
چند قدم نبردہ شود کہ دیگر برخورد بادے گفت گوسالۂ مردہ در سر نہادہ
زناردار زبان بجوابش نکشاد کہ منتّی خوردنش او را بردہ یادہ ہیگرید
بائے چند قدمی رفت شودہ نسیم رسیدہ گفت کہ اے شخص
شیطان بر سر دوشت بود زناردار را وحشتے شد کہ البتہ شیطان
است ہر دم بصورت دیگر شود الحال بصورت پلید خود پیدا گردید
از ہم انداختہ دوید او باشان چہارزدہ شادیہا کردند و گوسفند را
بمصرف خود آوردند۔ ملحضہ

مال ہر کس از قربی میخورد		شر دیدہ اطوار از نزد وسیر خود
	حکایت	

دو سلطان را باہم نزاع شد یکے بر دیگرے غالب آمد

مغلوب از ارکان مصلحت دید که دشمن قوی شده تدبیرے کشید
اول یکے گفت چیزے مدارا نموده صلح باید فرمود دویمی گفت فوج
را آراستگی داده رو بجنگ دشمن باید نهاد سیومی صلاح دانست
که باستصواب سلطان دیگر بایست مقابله با عدا نموده مستحکل فرمود
چهارمی بعرض رسانید که از مکر و فریب زورش تمام خواهد گردید پنجمی
گفت در حصن حصینی باید رفت خودداری نموده در پے جمع
آوری بود سلطان را راے مزوّر پسند افتاد حکم داد که تدبیر این
نماید گفت کارے که از دستم می آید کنم و تا دسترس دارم نمیگذارم
الحال مرا مجروح بکنید و در همینجا تنها بگذارید شما بفلان قلعه رفته محصور
گردید که من کار خود میکنم و دشمن قوی را بدست می آورم سلطان بگفته
وے عمل کرده روے بفرار آورده خود را بالشکر بهمان دژ رسانید پادشاه
غالب دید که دشمن روے بفرار نهاد جاسوسان بتجسس فرستاد که
اگر کسے مانده باشد بیارید تا از وے استفسار احوال کنند
ملازمان تفحص و تجسس کرده همان مزوّر مجروح بدست آورده در حضور
حاضر نمودند شاه تفتیش احوال سلطان مغرور فرمود وے بعرض

رسانید که از زبان درازی احوالِ من باین صورت گردید همیشه از راهِ
خیرخواهی بخدمتِ سلطانِ ظالم معروض میداشتم که خیراندیشی
این دولتِ خداداد را سرمایهٔ سود و بهبودِ خود نماید و در زمرهٔ متابعان
حضرت آید تا موجبِ فلاح و رستگاریِ او شود و ازین مهالکه
آسان بدر رود و چند کلماتِ ثنا و توحید بسامعش رسانیده که
بادشاه جان بخش است اذیتِ جان و مال نخواهد رسید در غضب
شده مرا باین صورت گردانید سلطان گوشهٔ چشمِ التفات بوی
نموده در سلکِ مقربین منسلک فرمود بعد چندی بغرضِ والا
رسانید که ازین عنایتِ بی نهایت میخواهم جان بازی کرده خدمت
نمایانی بجای آرم و بطورِ خوش بی جمعیتی و نفاقِ امراء و عدمِ
استعدادِ مال و زر و هنگامهٔ سپاه برای طلبِ تنخواه ظاهر ساخت
بادشاه را بر گفته اش اعتماد آمده وی را نواخت هر روز نظر بیشتر
از بیشتر نموده رتبه اش می افزود ارکانِ سلطنت هر یک التماس
نموده اول یکی گفت این شخص از طرفِ مخالف است بداخلت
زیاده نباید داد که هرگز خیرخواهِ این دولت نخواهد بود شخصِ دویم گفت

اگر دخل دادن در امور با ینطور منظور بود باید اوّل امتحان شود سیمی
گفت این شخص از طرفِ مخالف است موافق شد باید شکر یهٔ
این بجا آورد که واقفِ راز عدو بدست آمده اکثر مبالغ خطیر مصرف
میرسد تا اینچنین کسے براے دست یافتن بر اعدا بهدست میشود
بادشاه گفت که این شخص بس اذیت کشیده واقعی میگوید حالا در دشمن
تابِ مقاومت نبود باید تا خود سازی نموده بصلاح همین که واقفِ
کار است تعاقبش کرده مارا از روزگارش بر آورد مفتری چون دید
که کار باینجا کشید مخفی با سلطان خود پیام فرستاد که وقتِ فرصت
کار را از دست نباید داد الحال کار خود میکنم و لشکرِ دشمن بجاے
قلب میرسانم در اندک دست و پا زنی کارش باتمام رسانید و بیک
جانب کنگرهاے قلعه را منهدم سازید و در کمین گاه جمعیتِ خود را با سامان
جنگ مستعد بدارید که دشمن تصور کند اینجانب شکسته یورش
آورده گشته گرد سلطان منهزم شده بموجبِ خیر خواه خود
عمل نموده و از آنجا که بعرضِ سلطانِ غالب رسانید که وقتی که
شریکِ صحبتِ پادشاهِ ظالم بودم از اهلِ مشورت سماعت مینمودم

فلان قلعه مستحکم است لشکر بآنجا کشیده محصور باید گردید تا قابو بدست
آید مخالف از شبخونی از هم پاشد شاید اگر قضا ایشانرا باین خیال در آنجا
کشیده از اقبال بیهال چون واقف کارم زود بپا داشتش خواهند
رسید راهی مخفی پیدا کنم که باحسن وجه قلعه مفتوح گردد و دشمن بدست
آید سلطان ساده رارای وی پسند افتاده رو بجانب
آن قلعه نهاده بالشکر عظیم بپای قلعه رسیده مفتری راه نمائی کرده
از جای که کنگرهای قلعه ریخته بود شاه را با سپاه برده تا مکانی
که سلطان خود را با سامان جنگ در کمین گاه نشانیده همگی را بقتل
رسانید سر سلطان بر سر سنان کرده نزد شاه برد لمصنفه۔

مشو غافل لظاهرهای دشمن	که چون صباغ هر دم رنگی آرد

حکایت

گازری خری را پوست شیر پوشانید بشبها در زراعت های
مردم سر داد هیچ یک هم توانستش مانع شده که خر از دست رفته روزی
حاصل این تلبیس ببار خواهد آمد بر کشتهای شان گوش نهاده هیچ جواب
نمیداد و دهقین از اذیت بجان آمدند و از دهشت شیر بر خر دست انداز

نمی ستدند القصہ قاشے خرد زراعت گاہ بعادتِ خویش بہیچے برآورد از حالش آگاہی کماہی حاصل کرد چوبے بر فرقش زد کہ شگافتہ خون برآمد گازر متاسف گردید کہ اگر سخنِ یاران می شنیدم کارِ خر باینجا نمی رسید۔ للمصنفہ۔

مکر ہر چند کار گر افتد	لیک در راستی خلل نرسد

حکایت

کنجشکے بر درختے آشیانہ داشت بجہتی برآمدہ آشیانہ جائے دیگر بنہادہ کہ الفتِ وطنِ مالوف نگذاشت بخانہ مراجعت نمودہ دید طوطی در آشیانہ اش جا گزیدہ کنجشک گفت تو کیستی کہ خانۂ غیر را خانۂ خود دانستی جواب داد کہ اگر ملک شماست قبالہ کجاست نشنیدہ کہ کنارِ دریا و بر بیابان و دریا و کوہہائے عظیم الشان مالِ کسی نیست مال لا یملک راہر کہ متصرف شود بید تصرفِ مالک بود گفتگوی ہر دو بطول انجامید کہ زاغے در رسید وجہ مجادلہ پرسید طوطی تصرف را دلیل ملکیتِ خود آورد کنجشک اذانِ خود دانستہ اظہار غصبِ او کرد زاغ گفت نزاع مکنید شحنہ درین نزدیکی است

ہمراہ من بیائید تا بکیفیتِ دعوے برسد و انصاف کند عذر کردہ ہر دو را نزدیکِ گربہ آوردچون چشم شان بدشمن افتاد زبان بطعن زاغ کشادند کہ تو عجب منصفی کردی مارا بجاے کہ خانہ برانداز فست آوردی زاغ گفت این گربہ ہوا وہوسِ دنیا را گذاشتہ در صحرا بریاضت دست از تعدی برداشتہ گربہ از دور آواز داد کہ من دست از دنیا شستہ بعبادت نشستہ باین کارہا کارے ندارم دردِ سربہ من مدہید پیشِ حاکمِ دیگر رفتہ رفع نزاع خود کنید کنجشک و طوطی تصور نمودہ کہ واقعی مرتاض خواہد بو گفتند ما جاے رفتنی نیستم بر انصاف تو راضی ہستیم گفت من کرم نمی شنوم پیشتر رفتند و ما بہ النزاع گفتند گربہ پنجہ زدہ منصف شد ملحضہ ۔

بیازارد بہرساعت دلی را	بترس از خوے بد گر خصلتِ خود

حکایت دو کس را ظاہر دوستی بود یکے درپے دیگر شدہ سعی ہامی نمود کہ بہر طور او را از پا درآرد و مالی کہ دارد بدست آرد روزے تقریبی با رفیق نمود کہ بسیر میروم و تماشاے باغ و راغ می کنم آشنا سے غافل کہ دوستِ ظاہری را بیگانہ میدانست نہ بیگانہ ہمراہش

از آبادی برآمد و متوجه سیرِ صحرا شد وی چند اوباش جابے در کمین داشته خواست
کارش با تمام رساند و از قیدِ حیاتش برهاند در کمین گاهش برده اوباشان را خبر کرد
دوست غافل چون اوباش را دیده از دوست ظاهری پرسید که اینها کیستند
و درینجا پنهان برائے چیستند گفت نمیدانم کدام اند مگر دزد داشته جواهرِ
گران بہائے که داری تفویضِ ایشان کن چرا نزدِ خود میگذاری وی
بپاسخ آمد که اے دوستِ جانیِ من تو پیش ازین چرا آگاه نمودی
که جواهرِ مکنونِ خاطر را همراه آوردی تواضعِ شان میکردم مرا معلوم نبود که
ایشان خریداریِ جواهر خواهند نمود دوستش پرسید بتحقیق جواهر
را در مکان گذاشته همراه برنداشته گفت آرے اگر اعتماد نداری
همراه بیا تا در صندوقچه که هست ملاحظه نما در جوابش گفت بشرطِ آنکه
همراه گرفته باز آئی و در صحرا سیر و تماشا نمائی قبول کرده روی
بشهر آوردند بعد رسیدن به آبادی دوستِ غافل عاقل
جواهر را از جیب برآورده نمود که صندوقچه همین بود جواب گفت
چرا آنجا نشان ندادی خریداران منتظر اند بیا برویم و در آنجا بفروشیم
دوستِ غافل از دوستی گفت مرا حکایتِ غوکِ دانا و گاوِ ابله

بیاد می آید پس فہیم نشاید پرسید چگونہ بوده است آن در جواب
آمد اما قصۂ غوک چنان بود کہ غوکی در چاہے جا گزیده چندان از ہمہ
قومان رنجید کہ پے دفع شان بہلاک خود راضی گردید از چاه برآمد
و بر در سوراخ مار رسید آوازے برآورد کہ آذوقۂ وافری خوراک
تو خواہم کرد الا اینکہ اذیت جانی بمن نرسانی مار کہ از گرسنگی چون گوش
روزه دار منتظر صدائے طعام بود بذوق تمام مشی نمود در چاہی کہ
غوک نشان داده افتاد ہمہ غوکہا چیده چیده بلعید نوبت بغوک دانا
رسید مار گفت گرسنگی من نرفت الحال غیر تو نیست جز خوردن تو چاره
چیست غوک گفت من خود پیش تو حاضرم کجا میروم اگر مرا خواہی
خوردام وز کفایت تو خواہد کرد این اراده دارم کہ شیوهٔ دوستی
نگذارم و جائے بہتر برائے تو پیدا نموده ام مار گفت از این چہ بہتر
جلد بتلاش بپرداز و آذوقہ مہیا ساز غوک دانا از آنجا خود را رہانیده
بچاہے دیگر خزید مار منتظر مانده وے باز نگردیده باز گوگفت غوکی برائے
خبر آذوقہ رفت طول کشیده پیام مسرت انجام نرسانید تو تجسس
کرده غوک را بدست آورده پیام مار را بشنودش برو غوک گفت

نصیحتِ بزرگان نشنیده پیشِ گرسنه طعام نباید نهاد که دست اندازی
خواهد کرد و از صحبتِ دزدان اجتناب باید داشت سنگ خوراکِ
ادیم چگونه خواهد گذاشت باوے بگو چشم براه من مدار از صحبتِ
تو سیرم معذور دار حکایتِ گاوِ ابله این است شیرے در بیشه بود
چندے به سببِ عارضه شکار نمود بار روباه گفت بتلاشِ صیدے
باید رفت روباه بهر سو دوید تا بر سرِ گاوے رسیده پرسید چرا
این قدر ضعیف و ناتوان شدی و از کجا درین بیابان آمدی گفت
من مالِ گازرم همه روز بار بردوش میبرم و آب و دانه چندان نمی دهد
که بخورم لهذا نحیف و لاغرم روباه گفت این قدر تاب و رنج چرا می
کشی درین نزدیکی صحرائیست که از جوشش گیاه یک کفِ خاک
پیدا نیست در آنجا بیا و از آب و علف خود را فربه نما گاو ابله همراهِ
روباه شد در آن دشت آمد شیر که از دور گاو را ملاحظه کرده غریوے
برآورد گاو یقین نموده این روباه باوے بر سرِ بازی بود برگردیده
بجانبِ صحراے خود دوید روباه نزد شیر رفت و گفت سعی ها کردم
و باین تردد شکار براے تو آوردم شیوهٔ بے صبری ورزیده

هنوز آب ندیده موزه کشیدی چرا التمست غیر مترتب رها کنی و دست
تغابن بر سر زنی شیر گفت از من سهو شد اما روباهی از بازی
خود باز نخواهی آمد گاو در دام تو است رو براه گذار بهتر تدبیر که دانی بیار
روباه گفت زمانه بازی گر است بازی میکنم اگر دسترس شود گاو را
در رسن بسته می آورم به تمهیدی پیش گاو آمده گفت تو عجب
نامردی بودی که ترسیده بعبث رسیدی وی گفت تو عجب مکاری که
مرا فریفته آب و علف کردی و بنزد شیر بردی روباه گفت آن که
شنیده مهمود ماده گاو بود که ترا دیده از خوشی آواز برکشید از بس همواره
خیال شیر در نظر داری از توهم هرچه بینی شیر پنداری ازین خیال
درگذر ماده گاو را انتظار برآورد هرگاه بچها خواهند شد من شادیها
خواهم کرد گاو ابله بفریب روباه بآن صحرا روان گردیده بجای
رسید که شیر بآسانی کارش باتمام رسانید هرگاه مطمح نظر دانائی
و نادانی باشد چگونه بگفته تو اعتماد آید خیریت تو این است که ازین جا
بروی و از دست من برهی والا بنزد شحنه رفته شکایت گفته که تعزیرت
کنند و کارت تا تازیانه کشند لمصنفه۔

عاقلی از مکرِ او هشیار باش	مرد بد در فکرِ بد بینی بود

حکایت

تاجری طرح عشقِ پری پیکری ریخته دل در دامِ زلفش آویخته قدم
نهادنش بر در نمیگذاشت و روز و شب در برش میداشت و گماشته
اش نیز همیشه مردم دیده تماشاے ماهوشی میگماشت شبی آن
زن بعشوه و ناز از سخن زبان کشید و خاموش گردید تاجر هر چند
خواست بسخن آید زبان در کامش نگردید دستش کشیده بسینه
چسپانید که اے ماه هرچه خواهی بخواه گفت دل میخواهد تو اسپ من
شده سوارت شوم گفت اینک ریشم بدست آمده هرچه گوئی
می شوم القصه تاجر را اسپ ساخته و خود سوارش شده هر سو
می تاخت تا جاے بجولان آمده از پشت انداخت گماشته را
نیز حالتی روے نمود معشوقه اش ریشش گرفته گفت جاے
این خار و خس صفائی بهتر خواهد بود وے که دل و دین بنازش باخته
ریش را نیازش ساخت صبح که تاجر گماشته را دید از استعجاب پرسید
که شب ریشِ سیاه دراز بود و صبح بیاضِ عذار تعالی نموده گماشته

که شهیان احوال شبیهٔ تاجر بوسے رسانیده فی الفور برزبان
گذرانید در لیشم ازدواد دوی اسپ ریخته گردید تاجر گفت تو هم
چون من گرفتاری گفت آرے اگرچه حکایت عجیب زنی بیاد دارم
اما از بیخبری از خود خبری ندارم پرسید چگونه است آن گفت
آهن گری را زنے بود دلربائی می نمود آهن گر بیچاره جان در کوفت
صرف می کرد زن کوفت از دل برمی آورد روزے او باشی مختلط
شده پسند خاطرش گردید او باش که گرفتاری آن زن را فهمید
گفت ارادهٔ وطن دارم زن گفت من کنیز توام تنها رفتن تو نمیگذارم
گفت سرمایه که داری توشهٔ راه کرده همراه بیا زن هرچه سامان
خانه بود برداشت بالاتفاق رفتند تا بکنار دریا رسیدند او باش گفت
کشتی نیست آنچه داری بده تا اسباب ته کنم و بعد ترا از عبور بر دوش
کشم زن مایهٔ آبرو بدست او باش داد او باش دیگر باره قدم واپس
ننهاد زن که مضطر و حیران گردیده دید گربه پارچهٔ گوشت بدندان گرفته
میدوید که بجاے بخورد ماهی از آب برجست گربه گوشت انگند
بر سر دم نشست که ماهی بگیرد ماهی در آب خزید و گوشت را زاغی

از زمین برگرفته در هوا پرید آن زن گریه وار از زین سو مانده و از آن
سو رانده مایوس شده بخانه آمد زبان بطعن و تشنیع شوهر دراز کرده
که من برای آب آوردن برفتم تو سامان خانه روفتی و بما در و خواهر
خود حواله نمودی گیرم که از مکر زن آگاه بودم شهوت چشمم را پوشیده
بر وقت وا نمودم۔ لمصنفه

از مکر زن مشو غافل که بر مرد	کند صد عشوه بهر دلفریبی

حکایت

بقال پسری شوریده مزاج افتاده مال اندوخته پدر بباد داد مفلسی
از در و دیوارش می بارید از تنگی معاش دل تنگ گردیده شبی
خواست خود را مسموم کند که در خواب شخصی را دید میگوید فردا شخصی باین
صورت هویدا میگردد چوبی بر سرش باید زد که طلا شود هر چند دست
و پایش بریده شود باز عود کند صبح که سر برداشت خواب را خیال
انگاشت که هر چه در دل بود در عالم رؤیا خیالش مجسم شود حجامی
را طلبیده متوجه اصلاح گردید که شخصی بهمان شکل از در درآمد چوبی
با متحان بر سرش زد فی الفور آن شخص طلا شد حجام را استعجابی

شد از آنجا بر آمده در تجسس افتاده که این چنین اشخاص را
پیدا کرده فریب داده بخانه آورده طلا باید نمود بعدِ تفحص چند با کسِ آنصورت
پیدا کرد زبان بلابه نزد ایشان کشود که برائے خوردنِ طعام قدم
در غریب خانه گذارید و مرا سرفراز گردانید ایشان گفتند در خانهٔ
غیر کفو چگونه توان رفت گفت ردِ دعوت ممنوع است اقسام اطعمه
سیدانم ذائقهٔ شما شیرین میگردانم قبول کرده روئے بخانه اش
آوردند حجام درِ خانه محکم ساخته چوبی بر سرِ هر یک نواخت باهم
در دهشت و دشت شده بغوغا آمدند مردمان شحنه از در و دیوار ریخته
همه را گرفتار کرده بردند شحنه استفسارِ احوال نمود که لازمهٔ مهمانداری
همین بود حجام گفت چون احوالِ فلان بدین منوال شد از من
هم بطمع این عمل سر زد شحنه بقتال پسر را طلبیده مستفسرِ احوال
گردید وے حقیقتِ احوال بعرض رسانید شحنه گفت آن مقسومِ
تو بود و حجام را مقید نمود که این مثل بآن ماند که زنی تا آل کار نا شنیده
آخر نداست کشید هم جلیسان از کیفیتِ آن پرسیدند گفت زنی حامله
بود وضع حمل پسری بصورتِ انسان و حیوانی بصورت راسو نموده هواره

محافظتِ پسرش راسو می کرد روزے برائے آوردنِ آب رفتہ
طفل را بشوہر سپرد و پدر نیز بتلاشِ طعام از خانہ بیرون شد کہ ماری
بجانبِ گہوارۂ طفل آمد راسو دویدہ سرش بُرید چون باز گردید دہن
راسو را خون آلودہ دید بخیالش رسید طفل را کشتہ باشد سبوچہ
آب کہ در سر داشت بر سرش زد کہ مغزش از ہم پاشید قدمی پیشتر
نہاد نظرش بر گہوارۂ طفل و مارِ سر بریدہ افتاد از کردارِ ناہنجارِ خود نادم
شد و دستِ تغابن بر سر زد ازین است کہ بزرگان گفتہ اند ہر کہ تخم
بیتابی بکارد حاصل ندامت بردارد۔ لمصنفہ

اول اندیشہ و لبعد از آن کردار	نرسد لغزشت در آخرِ کار

حکایت

چار کس بے معاش بودند برائے قسمت آزمائی از شہر بیرون
رفتہ بفقیرے دوچار گشتہ کیفیتِ عسرت بیان نمودند فقیر چار گل از
جیب برآوردہ براں ہیرائی ہر چار کرد کہ بصحرائے بروید و گلہا
کہ دادہ ام بر زمین افگنید ہرچہ مقسوم است زمین را کندہ برآورید
ہر چار را گلہائے مراد بدست آمدہ راہی شدند اولی گل بزمین افگند زمین کندہ

سبد مسی بر آمده بر دوش گرفته رفت دوّمین گل بر زمین انداخت آن گل زمین را کنده تصنّد و تیجه
نقره سرمایهٔ زندگی ساخت سومین گل بر زمین زده زمین را کند سبحہائے
طلا پیدا کرده سرمایهٔ عمر بدست آورد چارمین گل بر زمین زده کنده
ازآن گل زمین کشتی جواهر بر آمد اعتنا نموده با خود اندیشید که قدمی
پیشتر روم و چیزے بیشتر پیدا کنم چند گامی زیاده نهاده که چشمش
بر شخصے افتاد که طوق در گردن و زنجیر در پا و منقل آتشی در سر داشت
تا از کیفیت طوق و زنجیر و منقل پرسید که از وے جدا گردیده در
گردن و پاے این افتاده محکم پیچید گفت اے شخص بسم الله
نگفتم بلا گفتم بچه جهت مخلصے خود ساخته بلاے خویش به گردن
من انداختی گفت سلسله همچنین آمده هم گوش به پند بزرگان نهاده
باین بلا افتاده بودم حال حصّهٔ تو است درین گفتگو بودند که شخصی
اولین رسیده رفیق چارم خود را ببلا مبتلا دید گفت من از بزرگان
دو نصیحت شنیده ام از همه چیز طمع بریده اکتفا بمس کرده گل مراد بدست
آوردم و ترا که کشتی جواهر بدست افتاد از طمع دل بر او نهاده طالب
افزونتر گشتی از راحت زندگانی درگذشتی پرسید آن دو نصیحت

چه بوده گفت نصیحت اول اینکه گاوے و خرے دوستی کردند و
همواره بصحرا رفتندے شبی در مزرعهٔ گندم چریده شکم سیر گردیدند خر چون
آسایش یافت بنزد گاو شتافت و گفت دل میخواهد سرود سرایم و نغمه
که دارم بسرایم گاو گفت تو ابلهے بدزدی آمده هینق میکشی زارع
آگاه گشته رسن بگلویت بسته دست و پایت شکسته کشته می
شوی خر گفت سرود من چندان دل زارع را خوش خواهد کرد که تو بره
جوے ضیافتانه خواهد آورد گاو گفت اگر همین منظور است من از تو
جدا میشوم و چند قدمی پیش میروم حصهٔ خود ضیافتانه بتو بخشیدم
خر گفت بهتر ترا بے بهره نمیگذارم حصهٔ تو باز نموده می آرم گاو دوید
و خر هینق کشید زارع آواز خر شنیده چوب بر دست گرفته
بر سرش رسیده سر و مغزش کوبید و خون از لاشه اش جاری گردید
خر افتان و خیزان خود را بگاو رسانید گاو تا خر را کله خورده دید زبان بطعن
کشود که ترا زارع ضیافت معقولی نمود نصیحت دوم اینکه نساجی برای
کاری بصحرا رفته توشه که داشت در زیر درختی گذاشته ارادهٔ نماز
کردن نمود اول پارهٔ نان بزمین انداخته شیطانی که بر درخت بود آن

نان خوردہ از سرور مجسم شدہ صورتی ہویدا گردید و بزبان آورد هرچہ مراد داری بخواہ کہ بتو می بخشم و حاجت ترا بر می آورم نساج گفت رفتہ از زوجۂ خود پرسیدہ باز می گردم از انجا بجانب خانہ دوید ما بین راہ آشنائی را دید از سبب تعجیلش پرسید سرگذشت خود بیان نمود آشنایش فرمود سلطنت بخواہ کہ تو بادشاہ مشوی و من وزیرت گردم گفت برای کسی نروم و سخن کسی نشنوم مگر از زنم پس بہ پیش زوجہ آمدہ زبان بحقیقت حال کشود و پند آشنا را نیز در سلطنت خواستن بیان نمود زن گفت در سلطنت قباحتہاست اول کہ وسہ دشمن جان شوند دوم سپاہ تقاضای طلب تنخواہ می کند سوم فکر آبادی مملکت چندان جانکاہ بود کہ عمارت تن منہدم کند چہارم عدالت قسمی کہ باید از کسی نشاید و باین سبب عاقبت برباد شود و حاکم ظالم بدو زخ رود پس صلاح اینست کہ انکہ دو دست و دو پا و دو چشم کہ یک پارچہ بافتہ می شود آنگاہ کہ دو دست و دو پا و دو چشم دیگر بہم رسد دو پارچہ بافتہ شود بفراغت گذرد دیگر احتیاج بہم نمیرسد مرد بگفتۂ زن عمل کردہ بنزد شیطان آمدہ ملتجی باو شد حسب دلخواہ نساج فی الفور دو دست و دو پا و دو

چشم دیگر بهم رسانیده بجانب شهر روان گردید اهل شهر که هیئت غریب
وشکل عجیب دیده همگی شیطان دانسته از بیم رسیده سنگ چوب
بجانبش انداخته کارش تمام ساختند این دو حکایت بیاد داشتم که
سبد پس برداشتم و گوش بر پند کاملان گذاشتم تو که از کشتی جواهر
چشم پوشیده سخن کاملان نشنیدی بسزاے خود رسیدی للمصنفه

هر قدر بیشتر طمع باشد	هوشمندی به پند گوش بنه

حکایت

دو پادشاه شیوهٔ وفاق از دست داده اتفاقِ نفاق شان
افتاد یکے لشکرے عظیمی آراسته بهلاکِ مخالف میخواست و
دیگرے که فوجش مهیا بود پیش دستی نمود بادشاه را عرصه تنگ
گشته از ارکانِ دولت و اعیانِ سلطنت مشورت فرمود جمعی بر آن
رفتند که نگاه داشتنِ سپاه کرده سامانِ جنگ فراهم آورده مقابله
با عدو شده بدست خواهد آمد و برخی معروض داشتند که از داب
و رعبِ پادشاه بدخواه هراسان گشته لشکرش برهم خواهد شکست سلطان
پرسید در خصم داب و رعب چگونه بهم خواهد رسید با آنکه جمعیتش

بیش و کارش پیش است گفتند تدبیرے مثلِ خرگوش کرده دشمن
را ہراس در دل آورده که منہزم شود و ملکش بدست آید پرسید
چگونه بود تدبیر خرگوش گفت خرگوشی در صحراے خوش آب و ہواے
بسر می برد فیلے گذارش در آنجا افتاده براے ماندن خوش کرد خرگوش
از بیم پامالی بچگان اندیشید باہم قومان مصلحت برآوردن فیل دید
ہمگی اقرارِ عجز خود نموده راهِ وادی درماندگی پیمودند مگر خرگوش
پیری اظہار کرد که فیل را برمی آورم بادلی تدبیری خرگوش مغتنم دانسته
اجازه داد که کارِ خود بکن ہرچه بادا باد خرگوش پیر بر قلهٔ کوہے رفت
و بآوازِ بلند وقتے که فیل می آمد گفت که باش در جاے خویش و قدم
مگذار پیش که پادشاهِ والا جاهِ ما درینجا اطراق کرده پہناے دشت
را بزیر پا آورده خیریت تو در این است که ازینجا باز گردی و ازین صحرا
بصحراے دیگر روے اگر او بار تو آمده باشد باز اقبال خواہی کرد و
دیگر باره روے باین وادی خواہی آورد فیل گفت این ہمه طوطیه براے
چه اگر راست میگوئی سلطانِ خود را نشان ده خرگوش گفت مقدور
ملک نیست رویش ببیند یا پی محابا سوییش نگرد درین گفتگو شب رسیده

ماه طالع گردید خرگوش به فیل نوید رسانید که اگر بسیار اصرار داری
جمالِ عالم آرایش نگری برلب تالابچه برو در روے سلطانِ ما را که چون
ماه منور است تماشا کن فیل برلب تالابچه آمده عکسِ ماه را در تالاب
از تموجِ آب و اهتزازِ هوا متحرک دیده بترسید و از آنجا باز گردید که
این خرگوش واقعی گفت باید سرِ خود گرفته ازین صحرا بسلامت
رفت ازاین چنین تدبیر ها دشمن هراسان شود و ملک را گذاشته
فرار کند جمعی گفتند آن از جنسِ وحوش بود که توهم کرده فرار
نمود اینکه انسان مبادا فریب نخورد و فرار نکند و سلطنت تباه
شود دور اندیشی شرط باشد که ملک و مال و جان بآن مضمون ماند
چنانچه غوکی از دور اندیشی محفوظ گردید و ماهیان که دور اندیشی
ننمودند روز ستان با نتهار سید پرسید چگونه بوده است آن
گفتند غوکی در چاهی جا کرده و دو ماهی یکے صد عقل و دیگرے
هزار عقل تام در آنجا بسر می برد موسم تابستان رسید و آبِ
چاه کم گردید غوک گفت مناسب این است ازین چاه بجاے دیگر رویم
مبادا رفته رفته آب خشک شده گرفتار شویم ماهیانِ صد عقل

و هزار عقل گفتند دیوانه گشته که از وطنِ مالوف درگذشته
همیشه در چاه آب خواهد بود پیروی احتمالِ ضعیف نشاید نمود غوک
گفت واقعی دیوانه ام که جابجا می شوم این بگفت و از آنجا بچاه
دیگر بسلامت برفت بعدِ چندی که آب چاه از حدتِ گرما خشکید ماهی
گیر بسرِ وقتِ ماهیِ هزار عقل و صد عقل آمد هر دو را ببلا گرفتار
گردانید بجانبِ چاهی که غوک بود گذار نموده غوک خروشید که من
پیش از وقوعِ واقعه سخن راست گفتم شما دروغ انگاشته گوش
بر پند نداشته باین بلا مبتلا گردیدید شما که نصف عقلی هم ندارید
از بیخردی نامِ صد و هزار عقل بر خود میگذارید پیر همچنان نشود از بے
تأمل اندیشیِ شاه کارِ خود مثلِ ماهیان تباه نماید دشمن دست یابد بهادر
شاه برنجید که شما میخواهید باین سخنان فوج نگاهدارید و خزائن
مرا بباد دهید پس دو کس مقید ساخته و دیگران را از نظر انداخت
عرض کردند که ما شیوهٔ خیرخواهی از دست نداده ایم حالتِ ما بطورِ گنجشک
برعکس نتیجه داده بپاے خود در دامِ بلا افتادیم سلطان پرسید
که چه حسبِ شما قابلِ پاسخ نیستید و از سوختهٔ ولی این سخنان میپرسید

قصۂ گنجشک چہ بود کیفیت معروض دارید گفتند میمونی در موسم سرما
بزیر درختی لرزان نشستہ گنجشکی بحالش متاسف گشتہ گفت اگرچہ
دستی نداریم آشیانہ بنا کردہ بآسایش میگذرانیم تو باین ہمہ دست
و پا زلی از بیجائی و سرما لرزہ میکنی میمون را سخنِ گنجشک بد آمد آزردہ
خاطر گشتہ دست انداختہ آشیانۂ گنجشک درہم شکستہ پادشاہ کہ
خود سر و خود رائے بود سخنِ خیرخواہان را اعتنا نمودہ از دشمن شکست
فاحش بوے رسیدہ ملکش ویران گردید لمصنفہ

متاعِ خوب ہر جائیکہ یابید — بجان منت خریداری نمائید

حکایت

بادشاہی لاولد بود شبہا بآرزوے اولاد دستِ نیاز بدرگاہِ
بے نیاز دراز می نمود بعدِ مدتے مدید تیرِ دعایش بہدفِ اجابت
رسیدہ از حرم دختری متولد گردید کہ سرپستان داشت منجمین
اظہارِ نحوستش کردہ سلطان مہرش از مہرۂ دل برآوردہ خواست
لک اشرفی جہیز دہد و دختر در نکاحِ کسی آوردہ از شہر بدر کند تا دہ سال
منادی ندا میکرد کسے خیالِ وصالش در دل نمی آورد مگر شخصے اعمی

سلطان دختر را نکاح کرده مع لک اشرفی بوے سپرده از شهر برآورد
نابینا با زوجۂ وشخصی که عصاکشش گردیده بشهری رسیده خانه خریده
بآسایش وعیش سکونت گزید وچون از چشم معذور بود نگاه
باینجانب وآن جانب نمی نمود عصاکش چشم بجمالِ عدیم المثالِ
دختر دوخته بمشورتِ فیما بین آتشِ فساد برآوردن پاے اعمی از میان
افروخت وباخود اندیشید که هرگاه بظاهر اورا بکشیم بگوشِ شحنه رسیده
انتقام خواهد کشید رفته ماری باسر دوم آورده در دیگ بار کرده
کفچه بدستِ اعمی داد که ماهی خوبی براے تو طبخ می شود تو از کفچه
در هم زدن که بجوشد اعمی براے احاق بکفچه زنی مشغول گشت
که دودِ زهر مار در چشمش گذشت فی الفور روشن گردیده سر مار راکه
هویدا بود دید دانست زنش با عصاکش مختلط است ومیخواهد به تقریبی
اتمام حجت نموده بفراغت گذراند چشم وزبان بند نموده خاموش
گردید چون هر دو خوابیدند سنگی بر سرِ عصاکش زد که مغزش پاشید
وپارهٔ از سنگ پاره شکسته بر پستانِ سیمی زنش رسیده زائل
گشته نکبتی که منجمین حکم کرده بودند از زوالِ پستان درگذشت۔ لمصنفه

اقبال شود یاور و صد عیب شود دور	در تحتِ سلیمان بکند جلوه گری مور

حکایت

تاجری سرچنگ زمانه خورده مفلوک گردیده کتابت را شیوهٔ خود
کرد هر روز چند خطی مینوشت و باین وسیله دارش میگذشت اتفاقاً
روزے دو سه مقتضی گردیده کسے خطی ننویسانیده بفاقه کشی میگذرانید
تا یکروز برائے کسی کتابتی نوشت چند فلوس عایدش گشت اطفال
دهن دریده که خواهانِ نان بودند بر دستار خوان دست دراز نمودند
در آن حال فقیرے آواز داد تاجر دست رد بر سینه اش ننهاد ماحضری
که بود تواضعش نمود فقیر از گرسنگی چندان دست انداز شد
که دیگر چیزے بنظر نیامد بعد از صرفِ طعام بکلمه و کلام آمده پرسید
که شما وجه معیشتی دارید تاجر گفت اکنون بخطاطے میگذرد تا آینده
چه نصیب شود فقیر گفت بپائے فلان درخت در بادیه برو درویشی
خفته با آهستگی بیدار کرده قدم بوسش شو متمنی بر میداری تاجر بگفته
فقیر عمل نمود درویش را بیدار کرده پرسید تو کیستی گفت خادم الفقرا
این قدر التماس هست مرا بازگوئے باز کے میخوابی گفت وقت

خوابیدن خبرت میکنم تاجر همین قدر استفاده حاصل کرده برگردید فی الفور شخصی آمده دو فلوسی داده عرضی در بیانِ احوالِ خود بسلطان نویسانید سلطان را املا وانشا پسند افتاد حکم باحضارش داد چون تاجر مشرفیابِ حضور گشت بادشاه فرمود که این قابلِ منشی گری سرکار است و باین وسیله مرتبه اسش از اوجِ سپهر درگذشت روزی بخاطرِ تاجر رسید باید خبرے گرفت که درویش باز خوابید خوابید باضطراب دوید همی برفرقِ سلطان زو مارمی از دستارش برآمد شاه شرمندهٔ احسانش شده ویرا نواخت تاجر دانست تاحال نخفته بکارِ منشی گری پرداخت بعدِ چندے باز بخاطر رسید که درویش خفته یا نه باید دید هراسان سلطان را از تخت کشید که طاقِ ایوان خراب گردید بادشاه به مرتبه اش افزود اعتماد بکرامتش نمودند بدی متمادی منقضی گردید روزے تاجر خوابید درویشی از در در آمده گفت هنگامِ خوابیدنِ من در رسید تاجر همه اموالِ خود بسه حصه نموده اول طلبِ ملازمان و سپاه را داد بعد حصهٔ آل واولاد جدا نهاده مابقی در راهِ خدا صرف فرمود درآن اثنا خواجه سرائے بجهتی از تاجر ناخوش بوده شکایت نمود که این نمک نشناس بمرتبه رسیده

پاسِ حرمِ محترم نداشت قدم از جادهٔ ننگ و ناموس فراتر گذاشت
نائرهٔ غضبِ سلطانی بجوش آمده حکم بدار کشیدن صادر شد آن صدقات
بجانش رسیده رائے شاه منحرف گردیده با خود اندیشید که بے تحقیق
رفیق را نباید بقتل رسانید تهدید بخواجه سرا نموده آنچه حق است ظاهر سازد
وے از خوفِ جان گفت افترا بود در آن حال درویش باز آمد که من نه
خوابیده از دیرے بیدارم تاجر گفت اکنون احتیاجی بتو ندارم من کار
خود به دیگرے میگزارم پادشاه او را طلبید و تاجر که از دنیا دست بردار
شده پا دراز کشید به هزار تملق بخود رامش نموده نوازش فرمود مصنفه

بخت بیدار شود از فضلش	نکبتِ دورِ فلک گردد دور

حکایت

ساهوکاری در شهری رفته زن گرفت با عروس دریک محافه
نشست و بطرفِ ولایتِ خود برگشت بابینِ راه در مجادله افتاده
در مناظره کشادند عروس میگفت صحبت اثر دارد و ساهو اظهار مینمود
که خوے کسی مبدل نمی شود عروس برگفتهٔ خود اصرار مینمود و ساهوکار
انکارش می افزود آخر الامر ساهو را چندان مکدر ساخت که وے را در

صحرائے پرهول از محافه انداخت عروس در آن بیابان لق و دق که نشان
آدمی نبود متوحش شد راهِ صحرا پیمود از دور کاه فروشی دید که پشتارهٔ
کاہے بہ سر می کشید آوازِ حزین فریادی برکشید که آتشی در خرمنِ
بیچاره افتاده باآبِ رحمت فرونشان کاه فروش از عجز درماندگی
آن عاجزه پرسید عروس احوالِ گذشته را در بیان آورده استدعا کرد
که من دخترِ توام و تو پدرِ من مرا بخانهٔ خود ببری گفت مرا خانه
نیست هر چه از کاه فروشی می یابم نانی بکف آورده گذرِ اوقات
مینمایم بقولِ شیخ سعدی علیه الرحمة جامه ندارم دامن از کجا آرم
عروس گفت نیت بخیر دار که از برکتِ آنخانه و آب و دانه بسیار بهم
میرسد دو گل مهر از جیب بر آورده داد که خانهٔ مستعار از کرایه بدست
آورد چیزے آذوقه فراهم نموده مرا در آنجا ببر کاه فروش این را
مغتنم دانسته بگفتهٔ وے عمل کرد شبانگاه او را خفیه بخانه برد صبح
خواست بعادت هر روزه بصحرا رود و پشتارهٔ کاہے آورد عروس
منع کردید دو گل مهر دیگر داد که در میدان کاه فروشان رفته
پشتارهای کاه گرفته انبار نما وقتِ گرانی همه فروخته زرش فراهم

فرماکاه فروش چنان نمود در زمان اندکی پنج شش هزار روپیه
پیدا کرده بخدمت عروس آورد که الحال حکم عروس گفت باز چه فروشی
چیست شما کاه فروش بگفته وے رفته مبلغ لک روپیه بهم رسانیده
باز از عروس پرسید که اینقدر فراهم شده فکر آینده چیست گفت حالا قدم برتر گذار و پیشهٔ
ساهوکاری پیش آر کاه فروش از کسب ساهوکاری سرمایهٔ معقول پیدا نمود نیز بعروس
رفت و حقیقت احوال بگفت عروس زبان بجوابش کشاد که این شیوه
نباید از دست داد و بفرمایش وزیر مدارات نموده در پے ملاقات وزیر
باید بود کاه فروش بهمین راه که وے گفت رفت تا بخدمت وزیر
رسیده شرف پابوسش گزیده هر بار چندان لآلی آبدار پیشکش برد که
دل دستور را بدست آورد روزی وزیر پرسید خواهش تو چیست
که این قدر چاپلوسی ها داری گفت از توجه جناب عالی همه مقصود من
بر آید وزیر سکوت نمود کاه فروش کیفیت را بعروس گفت عروس فرمود اگر آینده
وزیر از تو پرسد باید بعرض رساند که آرزوے ملازمت سلطان
دارم بعد چند روزے وزیر از خدمات کاه فروش محظوظ گشته فرمود خدمت
تو پسند افتاد هر مطلبی که داری بلا تکلف معروض دار کاه فروش بوزیر

عرض کرد که بفضل الهی و یمن اقبال بیهمال وزارت پناهی همه چیز
میسر است وقتی که همه چیز بهم رسید بهتر از آن چیست که مقتبس
انوار ظل سبحانی گردم وزیر بخوشنودی تمام معروضه وے پذیرا نموده
دستش گرفته سرش را بر قدم ظل سبحانی سوده کاه فروش از خدمات
شایان در خدمت سلطان نیز مقرب شد بنزد عروس آمد که الحال نوبت
با نتهار سیده بازچه میفرمائی گفت اسپے تیز گام صبا رفتار و
میوهٔ تر و خشک و صراحی آب مهیا بدار چون ظل سبحانی بجانب
صحرا بسیر و شکار متوجه شود همراه رکاب ظفر انتسابش باش که اگر از لشکر
دور افتد و گرسنه و تشنه گردد ما حضری که حاضر داری بحضورش
بر که از تو خوشنودی حاصل شود بتو منصبی عطا کند باید منصب
مختاری دروازه هاے شهر و داروغگی محصول خانه بگیری که مطلب
من هم بر آوری کاه فروش بگفتهٔ عروس سراسر عمل نموده اتفاقاً
روزے بادشاه را اتفاق شکار افتاده با لشکریان عنان
عزیمت بجانب صحرا منعطف گردیده از خدم و حشم دور گردیده خواهش
آب و طعام بهم رسانید هر قدر چپ و راست خود ملاحظه کرد خبر کاه فروش

راندند ازوے پرسید که آب و نانی هست گاه فروش ماحضری که
داشت بر سر دست گرفته پیش نهاد سلطان را حاضر باشی وے خوش آمده
مستفسر شد که مقصود تو چیست گاه فروش بعرض رسانید که از طفیلِ
اقبالِ سلطان همه چیز مهیا است مگر اینکه اگر بداروغگی محصول خانه و
مختاریِ دروازهاے شهر سرفراز فرمایند نوازش بے اندازه
در حقِ فدوی فرموده باشند بادشاه گفت در پیشِ خدماتِ تو این
مالیتی ندارد بتو بخشیدم چون وزیر موافقتِ کلی داشت به تشریفاتِ
خاص اختصاص یافت مقصودِ عروس که تلاشِ شوهر بود بگاه فروش
امر نمود که هر مسافر آید باید که نام پدر و جد و شغل عملش دریافته بمن اطلاع
دهی گاه فروش همین طور نمود که روزے ساهوے که شوهرِ عروس
بود براے تجارت واردِ آن شهر شد گاه فروش نام آبا و اجدادش
دریافته بعادتِ معهود در خدمتِ عروس بگفت عروس از شادی
در پیرهن نگنجید و غنچهٔ دهنش مُهر از شیرین کلامی برچید گفت ساهو را
در جاے فرود آر و محافظتش نما که جاے نرود و روزے
مهمانیِ او کن تا من از دستِ خود طعام پخته پیشش برده میزبانش

گردم کاه فروش دعوت ساهو نمود چون نوبت بچیدن طعام رسید
عروس تبدیل لباس فرموده طعام را در برویش چید و برزبان گذرانید
که الصحبت موثر کساهو از طعام دست کشید و گفت من ازین مهمانی
باز آمده دست شستم که باین حجت زن خود در صحرا گذاشتم باز همان
آش در کاسه است عروس گفت ترا قدر نیست پیش ناقدروان قدردانی
چیست من همان عروس توام و این همان کاه فروش بیابانی حقیقت
حال از وے باید پرسید که از کجا بکجا رسید ساهوکار از گفتار خود بعد
دریافت آن کردار نادم گردیده عروس را در بر کشید۔ لمصنفه۔

گرچه تبدیل خو نمی گردد	لیک صحبت عجب اثر دارد

حکایت

سپاهی بحسن خدمات مقرب شاهنشاه گردیده روزے سلطان
عثمان عزیمت بجانب صحرا جهت سیر وشکار منعطف گردانیده مادهٔ آهوے
از دور دید سپاهی حکم داد که دستگیرش کن سپاهی بر سر تاخت
شمشیری بر پهلویش زد که بچه از شکمش بیرون شد دلش بر حال
آن بچه رحم آمد با خود عهد کرد که جاے تیغ چوب در نیام خواهم گذاشت

دگاہے تیغ برنخواهم داشت همان پیمان موکد کرده بعمل آورد و حاسدان
از تقرب‌پیشش در آتش رشک بودند بسلطان عرض نمودند هر گاه حال
مقربین این باشد چوب در نیام گذارند دیگران را چه رسد سلطان
را اعتبار نیامده و بر حسد ایشان حمل کرد که بگفتهٔ بدخواه حال رفیق گاه
بیگاه را تباه نتوان ساخت گفتند اگر صدق این مقال نرسید
بخاطر والاے سلطان مثل اینکه همین گوے همین میدان سلطان
را که چشم مروت و پاس خاطر حرمت چاکران منظور بود در پردهٔ تفتیش
نموده شمشیر خود را از نیام کشید که ببیند چه قدر جوهر و بچه آبداری موج زن
است مقربین در ثناے جوهرش درفشانی کردند و دست بدست
همه ارکان و اعیان و سپاهیان دیده از صفایش محو گردیده بخوبیش
اعتراف آوردند بهمگی ایما فرمود که شمشیرهاے خود را باید نمود هر یک
شمشیر از نیام کشیده بملاحظه رسانیدند چون نوبت بسپاهی مذکور
رسید در دل اندیشید که اگر سلطان چوب را خواهد دید مورد مواخذه
خواهم گردید از همه گسسته بجناب باری بکمال عجز و انکسار پیوسته
عجز و نیاز که در درگاه بے نیاز مقبول است الحاح پسند افتاده

تا دست بقبضه برده از نیام بر آورد بجاے چوب تیغ آبدار نمودار
شد رنگ از رخسارهٔ استاد پرید و قدر سپاهی برتر گردید۔ لمصنفه

عجز در درگاه او مقبول شد
غیر ازین برتر دران درگاه نیست

حکایت

سلطانی فریفتهٔ معشوقی بود از فرط محبت لمحه از خود جدائی نمود روزے
وزیر با تدبیر معروضداشت که سه کس را لازم آمد خوش آمد نسازد اول پیر
هدایت کننده است اگر شیوهٔ راستی پیشه نگیرد باید حق را باطل نماید دوم
حکیم اگر رعایت مریض بسازد و حکم به پرهیز ننماید مریض را در هلاکت
اندازد سویم وزیر اگر حسن و قبیح و نزاکت هاے امور ریاست بعرض
سلطان نرساند خصم غالب و مملکت ویران گردد و لهذا از جسارت معروض
میدارد که در دربار علی رؤس الاشهاد جلیس معشوقه بودن شایان سلطنت
نیست پادشاه فرمود که چندان دلم بعشوه ربوده که بے او دمی نتوانم بود
وزیر عرض داشت که این حالت بر وجاهت احوال خداوند تاج و سریر
ظاهر است الا ریاست مقتضی این نیست چون دل در گرو معشوق
است تصورش حرز جان ساخته بخیالش باید پرداخت سلطان را رای

وزیر پسند افتاده تصویرش کشیده در بر و نهاد پیر کاملی که همواره مجلیس
شاه بود تصویر معشوق را بوسے نمود که چه خوش نقش کشیده
پیر بعد ملاحظه فرمود که بسیار زیبا و بانزاکت است مگر از قلم اندازی خال
ران نمودار نگردانیده سلطان را حیرتی رو داد که این از کجا واقف
این سر شده نظر بخال رانش کشاد آهسته وزیر را فرمود که باید قتلش
نمود وزیر صائب تدبیر پیر را پنهان ساخته شهرت قتلش در السنه و
افواه انداخت سلطان را فرزندار جمندی بود اغلب سیر و شکار می نمود
روزے در شکارگاه سر بصحرا نهاده از لشکریان دور افتاده شیر
دو چار شده از هیبتش بر درختے بر آمد میمونی که بر سر شاخه درخت
بود تواضع شهزاده نمود که شیر در زیر درخت بر سر دُم نشسته غریدن آغاز
کرده طلبگار پسر سلطان گشته بعد از ساعتی شاهزاده که از بیخوابی بیتاب
بود بمیمون فرمود دمی محافظت من میکنی تا استراحت کنم گفت آرے
زانوے خود بستر نموده پسر سلطان غنود شیر بمیمون گفت این ناجنس
آخر ترا هلاک میکند پس انسب این بود که ویرا از درخت بینداز می و مرا
ازین طعمه سیر سازی که راه خود گیرم و از خوردن تو بگذرم میمون گفت

این شایانِ مروت نیست که هر که در پناهِ کسی آید با وی چنین
سلوک نماید وقتی که شاهزاده بیدار گردید میمون بعرض رسانید که مرا
نیز خواب گرفته چه باشد اجازت یابم که از طفیلِ تو می بیاسایم شاهزاده
سر میمون در زانو نهاد میمون تن بخواب درداد شیر گفت این میمون غیر
کفو میخواهد ترا فریب دهد چون من بروم از اینجا خود ترا بخورد بهتر این است
که او را برای آذوقه من بیندازی و مرا از خود ممنون سازی تا از این جا
بروم و در تو دندان طمع فرو نبرم شاهزاده بخود اندیشید که ع
چه خوش بود که برآید بیک کرشمه دو کار
راست میگوید رفع هر دو بلیه میشود میمون را انداخت میمون که از خواب
غفلت بیدار شد شاخه را محکم گرفته دست آویز نموده بر درخت در آویخت
شیر از ناامیدی برفت و شاهزاده هیبت زده گشت میمون با وی گفت
اندیشه مدار لیکن این نسخه در حافظه بسپار و خاموش باید ورنه است
درین اثنا صبح شد شاهزاده از درخت فرود آمد دیوانه وار در بیابان ها میگردید
و همین لفظ بزبان می گذرانید سلطان از مفارقت پسر در اضطراب
افتاد لشکریان را حکم داد تجسس کنان هر سو شتافتند شاهزاده را یافته

در حضورِ لامع النور آوردند سلطان حقیقتِ حال هر چند پرسید جز سخنی
که داشت بر زبان نگذرانید حیرت بر حیرتش افزود که چسان علاجش
توان نمود همه حکیمان و افسون نگران بعلاجش پرداختند کارے نساختند
سلطان دستِ تاسف بر هم سود که اگر آن پیر می‌بود علاجش می‌نمود وزیر
که پیر را از نظر ها نهفته باو کیفیتِ دیوانگیِ شاهزاده و تاسفِ شاه
بر بودنِ پیر گفت پیر فرمود در خدمتِ سلطان این تقریب باید نمود که در خانهٔ
من زنِ مرتاضیه هست اظهار میکند که از افسون من جنون شاهزاده زایل
شده بصحت و سلامت خواهد زیست بهمین تدبیر او را اینجا بیار تا علاجش
شود وزیر در پایهٔ سریر سلطنت مسیر همایون تقریر معروض داشت سلطان
که منتظر این نوید بود شاهزاده در خانهٔ وزیر قدم رنجه نمود پیر در پسِ پرده رفته
بشاهزاده گفت چرا دیوانه شدهٔ شاهزاده که در خود نمانده همان سخن بر زبان
راند پیر گفت کسے که جان بخشی نموده احسان کند در عوضش هر که
دعا نماید موجبِ دعا باشد شاهزاده سخنِ دعا را فراموش کرده بر زبان
آورد که تلافی این چگونه شاید پیر فرمود اعمالِ نیک را رد نشاید در
عوضِ احسانِ محسنی که در ایذائش دعا کرده بود شمارد شاهزاده هشیار

گزیده شاه از پیر پرسید که چگونه احوال گذشته شاه زاده بر تو روشن گشت که از دیوانگی در گذشت پیر گفت بطوریکه حال آن معشوقه سلطان را واقف بودم سرگذشت شاهزاده را مشاهده نمودم سلطان از جبار جسته وزیر را در بر کشید که از رای سلیم تو خون ناحق کردن گیرم نشد و پیر دوباره بدست آمد و شاهزاده شفا یافت و ظن بد در حق زوجه برده بودم بسوی نیکی شتافت لمصنفه۔

ہر کہ احسان کرد بادی بد کند		تیشہ را از خود بپای خود زند

حکایت

زنارداری صبیهٔ داشت با پسر گفت عمر خواهرت بسر حد بلوغ رسیده کسی که لیاقت داشته باشد همسرش بیار و بازوجه و برادر نیز همین اظهار کرد و هر سه تجسس کنان رفتند اتفاقاً تا بتلاش سه شخص بهم رسانیده آوردند صبیهٔ زناردار بس حسین بود هر سه را فریفته خود نمود پدر دختر در تفکر افتاد که هر سه حسب الطلب آمده اند یک دختر بکدام یک باید داد قضارا شبی آن پری را مار گزیده از جان بری گشت از انتقال دختر هر سه پسر پریشان احوال شده یکی همراهش خود را بسوختن

دروازۂ دیگرے جاے کہ او را سوختہ بودند خاکستر نشین گشتہ جاروب کشی میکرد سومی دیوانہ وار سر بصحرا نہادہ ملک بملک میگردید تا بشہری رسید کہ شخصی مرتاض متوطن آنجا بودہ با حق تعالی عہد نمودہ کہ ہر کہ نو وارد شود ضیافت وے کند چون عاشق دیوانہ تازہ وارد بود ضیافتش نمود انواع اقسام اطعمہ پیش آورد کہ پسری میزبان داشت بسن پنج وشش ماہہ گریستن آغاز کرد ہر چند دایہ و مادرش دیر انسلی دادہ سودمند نیفتاد و مادر طفل اندیشید کہ مہمان از آواز گریہ اش خواہد رنجید طفل را در تنور آتش انداختہ بسوخت فقیر تا آن احوال را دید دست از طعام کشید مالک خانہ ہر قدر سماجت و دلجوئیش نمود فقیر فرمود کہ طعام از خانۂ ہمچو بیرحمان خوردن حرام است کسے کہ فرزند خود بسوزد از او چہ توقع بود میزبان گفت اگر تو باین جہت رنجیدہ دست از طعام کشیدی بطرفۃ العینی زندہ می سازم فی الفور افسونی دمیدہ زندہ گردید باز تکلیف خوردن طعام بمہمان کرد مہمان بر زبان آورد کہ طعام نخواہم خورد مگر اینکہ اول حاجتی دارم بر آوری و سوال مرا روا کنی میزبان مرتاض حاجت مہمان سوختہ جان پرسید وے

بعرض رسانید که از برای خدا این افسون بر من مسکین لطف فرما
صاحب خانه در دل اندیشید که نعمت همان بهترین بود که حصهٔ دیگران
هم شود افسون را بفقیر بخشید فقیر از طعام سیری حاصل کرده بشهر
معشوقه اش برگردید افسون را در آنجا که ویرا سوخته بودند دمید معشوقه با
عاشقی که همراهش سوخته شده از قدرت الهی بوجود آمد درمیان
هر سه عاشق مناقشه افتاد کسی که همراهش خود را سوخته میگفت
این حق من است که جان در راهش دادم و آنکه افسون دمیده بود ادعا
نمود که باعث حیاتش شدم از برای خودم و آنکه مجاور شده جاروب
کشی میکرد بزبان آورد که حق منست که از دنیا بی ادب تنگ آمدم
و در فراقش خاکسار شدم القصه قضیه بطول انجامید کسی بداد
ستان نرسید هر سه بدربار سلطانی که صیت عدلش اطراف و اکناف
عالم را گرفته رفته دادخواه شدند سلطان فرمود بشنوید که دیوانی
بحق خواهم نمود شخصی که صبیهٔ زناردار را زنده کرد پدر او بود که علت الحیات
شود شخصی که همراهش خود را سوخته باز همراهش زنده گشت برادر
است که در یک آن موجود شده گویا از بطن یک مادر هر دو آمده

این هنر دور از بسند و کسے که دل در گروش بسته در فراقش خاکستر نشین گشته حق وے بود باید او شوہرش شود ۔ لمصنفہ

عدل کردن زیب سلطانی بود		در ممالک نام بانیکی برد

حکایت

امیری را دختر جمیلہ بود روزی بربام موے خود را که تیره تر از شام است دامی نمود شیطانی مفتون از جمالش گردیده ویرا در ہوا برد امیر از گم شدن دختر نہایت در تفکر افتاده باہر فقیر و درویش و عاملی که وارد می شد از خو بیایان می نہاد تا شخصی آمده گفت چرا این قدر تجسس کنان متفکری اگر دختر خود شرط سیکنی که بمن جی وہی نشانش دہم و از جاو مقامش باتو میگویم امیر اقرار کرد که اگر پیدا شود در حبالہ تو در خواہم آورد آن شخص گفت شیطانی دختر ترا که فلان نشان دارد برداشته بہ ہوا برده در فلان صحرا پنہان از خلائق گذاشته امیر گفت نشانش دادی در باز آمدنش و را امیدواری بر ویم تا شادی شے گفت آن قدر قدرت زیاده ندارم که دخترت بنز دتو آرم بعد چندی شخصی دیگر رسیده کیفیت پنہانی دختر و بردن شیطان در بیابان

از امیر شنیده بعرض وے رسانید که اگر دختر خود در نکاح من می آری
اسپ چوبی سپیدہم که سوار شده در ہوا پرد و ہر کجا خواہی ترا ببرد تا
بآسانی دختر را بیاری امیر قبول کرده آن اسپ را بدست آورد
چند روزی منقضی گردید که شخصی دیگر رسیده کیفیت دختر از امیر
شنید آن نیز خواستگارش شد که این کار از من بر خواہد آمد اگر دختر
خود بمن دہی شیطان را بزور علم در ته تیغ آورم و دیده تو از جمال عدیم
المثالش روشن کنم سلطان که از مہر پدری بیقرار بود آنرا ہم قبول نمود
پس اسپ چوبی را بوے داده شخص سیومی سوار شده رو بصحرا
نہاده چون اجل ناگہانی بر سر شیطان رسید بیک ضرب او را داخل
جہنم گردانیده دختر را ردیف خود کرده در نزد پدر برد پس ہر سه کس
گلو گیر گردیده ہر یک نقش خیال وصالش می کشید امیر لاچار شده
بخدمت سلطان رفت و حقیقت احوال را گفت سلطان فرمود آنکه
نشان دختر داده بمنزله جاسوسی بود و یرا انعام رسد و آنکه اسپ آورد حکم
کار سے نکرد اسپ بے سواری را سے چه کار این انیز نمیرسد که دختر
را نکاح کند شخصی سیومین که شیطان را بزور بازو کشته باید و یرا شایان زاری و بحکم

عدالت دختر را در حبالۂ نکاحش در آری لمصنفہ

عقد ہاے عدل واکردن بسی مشکل بود	راہ این منزل بود باریکتر از تار موے

حکایت

شخصے ملازمت سلطانی اختیار کرد کہ روزے خدمت نمایانی بظہور خواہم آورد سلطان در ماہ پانصد روپیہ مقرر نمودہ حاضر باشِ حضوری بود شبی آوازِ مہیب بگوش شاہ رسید براے امتحان نو ملازم را در پیے آواز فرستاد خود ہم در عقبش روان گردید تا دریافت کند کہ آیا آن خدمت را بجا می آورد یا ہم سر خود گرفتہ میرود دید کہ سپاہی بہواے آواز در صحرا رفت و بازنی کہ غوغا داشت گفت تو کیستی و در بیابان براے چیستی چرا این ہمہ میخروشی در عہدِ دولت مہدِ سلطانِ عادلِ ما کسے راستمی نہ رسید دو چرا بہاری بنالید آن زن رو بہ او نمودہ آورد کہ چرا نخروشم کہ ہنگام مفارقتِ سلطان رسید دیگر این چنین شاہِ عادل باذل براے من میسر نخواہد گردید سپاہی گفت مفارقتِ پادشاہ چگونہ خواہد شد و کدام بلاے ناگہانی خدا نکردہ خواہد آمد وے گفت من دولتم سہ روز دیگر

بقاے عمر سلطان بود لهذا می گریم که کسے مثل او پیدا نشود آن جوان
گفت آیا این بلیه رو بهی دارد تا بروئیه آن سلطان زنده ماند ما و تو که بهره
مشکور وے آیم زود باش تا وقت از دست نرفته چاره کنیم آن زن
گفت کسی را که یک پسر باشد و در فلان ساعت تولد نماید اگر آنرا
بمعبدی که در بیت بیابان است آورده ذبح کرده خونش بر سر روے
بت آنجا پاشد بلا درگذرد و عمر سلطان دراز گردد سپاهی با خود اندیشید
که فرزند من همان ساعت متولد گردید فی الفور بجانب خانهٔ خود رفت
و باز وجه گفت که زمان جدائی رسید سخن من بشنو بخانهٔ پدر خویش
برو زن گفت چه بد دیدی که از من مفارقت گزیدی با آنکه همه عمر
از تو براحت گذرانیده ام در مشقت و رنج کجا جدا شوم راز خود بگوی
زنهار جدا سے مجوی آن مرد آنکه شنید که سلطان را اجل ناگهانی
رسید و دفعیهٔ آن خون فرزند ماست بزودی باید برخواست وی را در
فلان معبد برده ذبح کرده خونش را باید بروے آن بت پاشید
زن گفت از نمکش پرورش یافته ایم ازین چه بهتر که جانهاے خود
نثارش کنم پسرش که خفته بود این کیفیت شنیده چشم کشوده برخواست

که زنده باشید کارِ خود بکنید خواهرش التماس نمود که من هم همراهِ شما ها خواهم بود همه دستِ یکدیگر گرفته بجانب آن معبد مقدس سلطان نیز دور دور تعاقب نموده هشیار کارِ ایشان می بود چون همگی به بتکده رسیدند پسر پیش دویده سرِ خود بریده پدرِ خونش بسر بت پاشید خواهر که برادر را کشته دید دردم سرِ خود بریده مادر که حالت آن دو فرزند را تباه دید خود را بے تحاشی تصدق گردانید پدر با خود اندیشید که محنت جهان برائے ایشان بود بعد ازین زندگانی نتوان نمود سرِ خود از بدن جدا ساخته در قدم بت انداخت سلطان را دل برِ خیر اندیشی رفیق بسوخته آتشِ غیرتش افروخت خواست خود را هلاک کند که آوازی از بت برآمد تو خود را از برائے چه بکشتن میدهی قضائے تو دور گردید بنا بید درین بلیه پاهی پادشاه فرمود مرا بلا قبول است بے این چهار شخص زندگی خوش نخواهد نمود زندگیِ این چنین وفا کیشان از زندگیِ من افضل واولی است باز آواز آمد که منظور زندگیِ جناب والا است برائے خاطر تو با ایشان حیات بخشیدیم و بلیه ترا هم رد گردانیدیم در ساعت هر چهار از خوابِ عدم بیدار شده بادشاه نهانی بخانه آمده باستراحت خوابید

تا صبح طالع گشت جوانِ سپاہی عیال و اطفال بخانۂ خود رسانیدہ
در دربار حاضر گردید شاہ پرسید کہ آواز شبینہ از چہ بود کہ غوغا می کرد
جوان عرض نمود کہ زنی در صحرا غوغا داشت تسکینش کردہ روبشہر
آوردم سلطان از کردار و اطوارِ آنجوان تعجب نمودہ یومًا فیومًا قدرش
افزود۔ لمصنفہ۔

خدمتِ مخدوم ہر کس کرد از دل اختیار	نامِ خود در ہر دو عالم میگذارد یادگار

حکایت

کلالی از صدمۂ سفال چہرہ اش مجروح گردیدہ از تنگیٔ معاش
خود را در سلکِ ملازمانِ امیری کشید امیر دانست شخصی نجیب بودہ
باشد کہ در چہرہ اش آثارِ زخم آمدہ ویرا دوست میداشت و ہیچ چیز خاطرش
فرو نمی گذاشت روزے پرسید کہ بر چہرہ ات در کدام جنگ زخم رسید
وے بعرض رسانید کہ این زخم سفال است امیر بشناخت کہ او
کلال است از نظر انداخت یکے از ندما عرض نمود کہ وجہ بر آوردنِ
اینچنین مقربی چہ بود گفت غیر را بے دریافتِ حقیقت در مجلسِ
خود جا نباید داد و این از کم ظرفی اسحٰق در نظرش بود بر آوردہ دور رطہ۔

بلا افتادہ در مقامِ کجی راستی گزید و بالِ جانش گردید لمصنفہ

یارِ من در راستی دانی چہ فتنہ می شود		مصلحت آنست قولِ شیخ سعدی یاد کن

حکایت

تاجری پسری داشت بیکارہ اوباش وضع و آوارہ ہر چند نصیحتش نمود اثر پذیر نبود تا بمرضی مبتلا گردید قریب بہلاکت رسید فرزند را طلبیدہ در آغوش کشید کہ اے جانِ پدر ہر چہ گفتم نشنیدی الحال وقتِ رفتنِ من آمد و ہنگامِ جدائی شد این یک سخن بشنو بعد انچہ خواہی بکن دہ لک روپیہ برائے تو گذاشتم آرزوی یازدہ لک داشتم بہر طور کہ بتوانی یک لک دیگر شامل دہ لک گردانی پسر قبول نمودہ پدر رحلت فرمود بعد از ایامِ عزا دو لک روپیہ برفقا داد کہ خریدِ مال کنند و منافعش بیاورند یارانش خوردند باز دو لک روپیہ دیگر بر آوردہ حوالۂ ایشان کرد کہ جنس بخرند و منافعی بدست آورند در راہ بیغما رفت سوداگر پسری بتاسف گفت دریغا وصیتِ پدر بجا نیاوردہ مبلغ معتدبہ ضرر کردم در تردد افتادہ باز مبلغی بر آوردہ رہ بمسافرت نہادہ رنج راہ برا گزیدہ مشقتِ بسیار کشید تلافیِ مافات گردیدہ یازدہ لک روپیہ

بہم رسانید ہم جلیسان اوباش وضع قدیم کہ دوست صمیم بودند اظہار نمودند الحال کہ بمراد رسیدی بموجب وصیت پدر یازدہ لک را فراہم گردانیدی چرا لعیش نکوشی وسخوری وپوشی دے گفت خون جگر خوردہ پارہ زر بدست آوردہ چگونہ جگر پارۂ خود خورم یا بکسی دہم

لمصنفہ

قدر زر آنکس ہمین داند کہ خود بدست کرد | ازترد ہاسے بسیاری وبعد از رنجہا

حکایت

وزیری عاقل بود بسلطان عرض نمود کہ اللہ تعالی وتقدس ذات جناب عالی را بصفات حمیدہ آفریدہ شہرۂ دادرسی از قاف تا قاف رسیدہ حکایتی از عدل یاد دارم داد آن میخواہم سلطان فرمود دادرسی کار ہر مرد نیست از دست ہر کہ آید تمتع از دو جہان بیابد مافی الضمیر خود عرض نما وزیر با تدبیر براے امتحان فراست سلطان عرض نمود کہ دختر بقالے بود کہ آفتاب عالمتاب از ماہ عارضش کسب ضیا می کرد دائرۂ خالش دل خلقی بدام می آورد روزے بسیر وتماشا بظرف بوستان سرو قامتش خرامان گردیدہ ساہی مفتون جمال عدیم

المثالش شده دروے پیچیده خواست دست اندازی کند دختر
بعجز و الحاح پیش آمد که در کیش ما پیش از کتخدائی اینچنین عملی مستوجب
دوزخ و روسیاهی ست در امانت خیانت نتوان نمود بعد شادی شرط
است که اول مقصودت برآورد ثانیاً فبها طبع تو خواهد بود سپاهی باین
شرط او را رهائی داد بعد چندے که عروسیش اتفاق افتاد در کنار
شوهر غمگین نشسته ملول گشت شوهر از سبب غم و اندوهش پرسید
عروس آهی کشید که مرا با سپاهی اینچنین عهد و پیمان شده الحال وقت
ایفاے عهد آمده شوهر دید که بے رفتن عروس بنزد سپاهی چاره نیست
لاجرم راضی گردید عروس سر و بر بجواهر و گوهر آراسته و پیراسته چادری
در سر کشیده بجانب خانهٔ سپاهی خرامید در عرض راه رهزنی دستش
گرفت گفت کجا میروی وے کیفیت عهد با سپاهی و اجازت دادن
شوهرش بیان کرد دزد بخاطر آورد هرگاه شوهرش اجازت داده سد راهش
نتوان شد باوے پیمان درمیان نهاد که بزودی برگردد و زیور و زر
بدزد دهد دختر قبول کرده رو بخانهٔ سپاهی آورده سپاهی از آمدنش پرسید
عروس اجازت شوهر و دزد را ظاهر گردانید سپاهی دست اندازی نمود

رخصتش فرمود چون به دزد رسید کیفیت سپاهی را بسمعش
رسانید دزد نیز رخصتش گردانید آیا مروت کدام یک بیشتر و ازین
سه کدام با انصاف بیشتر اند بادشاه فرمود که شوهرش دید که شب اول
باختهٔ دیگریست پس آینده چسان خواهد زیست از وے مایوس گردید
و سپاهی از آگاهی شوهرش ترسید که بکوتوال و قاضی خواهد رسانید
دست از وصالش کشید انصاف این است که دزد مروت پیشه و
رحم کیش بوده باید آفرین و تحسین او نمود - لمصنفه

نام سلطان زان بماند تا قیامت یادگار	در امور سلطنت از عدل بهتر هیچ نیست

حکایت

شخصے برزنی عشق پیدا کرد بعیش و عشرت بسر می برد شبے
باران بسیار بارید نتوانست بخانهٔ معشوقه رسد یکباره رود خانه رفته هرچند
دست و پا زنی کرد فائده نمود اتفاقاً مردهٔ بروے آب بود تصور کشتی
کرده که معشوقه درینجا برائے من آورده بروی‌اش افتاده قدم درکناره
نهاده بطرف خانهٔ جانانه اش روان شد تا بدروازه اش آمد در را مسدود
دید تا کوبید هیچ جوابی نشنید بر دیوارش نگریسته ماری آویخته دیده

از استیلاے شوق مثلِ بازی گری که ریسمان بدست پیچد مار را بدست
پیچیده پادر شکمِ دیوار گذارده خود را ببام رسانید معشوقه را در خواب دید
وبیدار کرد چون وی را از بیهوشی بهوش آورد پرسید درین شدت باران
وانداد در چگونه آمدی وے گفت که خود رهبر گشته منکر شدی
کشتی در کناره گذاشتی سوار شدم و کمند انداختی بیام برآمدم آن پری
گفت از هر دو پری ام کمند کجا به بنیم و کشتی کو ملاحظه نمایم درین حیص بیص
روزِ روشن شد بجاے کمند مار و بجاے کشتی مرده را دیدند معشوق
بعاشق گفت اگر این شوق بخدا امید اشتی به مراد رسیده قدم در منزلِ
اعلے میگذاشتی سخنِ دلبر از تیرِ غمزه چست تر از سینه اش در گذشت
وازکرده خود نادم گشت خاک بر سر افشانده در راهِ خدا راهی گردید بکوه و
صحراے بے سر و پا بشهری رسید نگاهش بجمالِ زنِ جمیله که بر در ایستاده
بود افتاد و نفسِ اماره گلوگیرش شده قدم فراتر نهاد بدریوزه گری بردرش
نشست و می نگذشت که تلقینِ معشوقه بخاطرش آمده اسپے را لگام
گسسته بود پابند نموده درین اثنا صاحب خانه رسیده پرسید تو
کیستی گفت به گدا اے بر درت آمدم سوالی دارم چشم خیره شد سرمه میخواهد

میلے گرم کردہ دربکش صاحب خانہ گفت تو اعمی هستی بازچہ میخواهی
گفت دل روشن ندارم میخواهم چشم از روشنائی ظاهر پوشیده
بباطن آرم صاحب خانہ گفت مبتدی هستی ترا همین باید این بگفت
و میلے در چشمش کشید درنابینائے بهر سو گام زن گشته بسر چاهی
رسید قدم را برداشتہ خواست پیشتر گذارد آوازے از غیب آمد
که پا از جا مدار چاهی است عمیق مبادا در وے افتی و بتور سد آفتی
وے گفت الحال که قدم بر جادهٔ راستی نهاده ام کے مبتلا ببلا شوم
عذرم بپذیر بهایی که نمودهٔ دستی گیر تا ازین صعوبت وارهم باز سروشی
بگوشش رسید اگر خواهی بنیایت وهم اعمی گفت روشنائی بخش که تجلی
انوارت ببینم چون ازاو شده بود بدولش بیک چشم زدن جلوه نمود۔

	المصنفه	
هرکه جان را نثار حق سازد		لطفِ او گوهرِ مراد دهد

حکایت

ساهوکارے ارادهٔ تجارت نموده راهِ مسافرت ملکی پیمود شخصی بزوجه
اش که در حسن عدیم المثال بود عشقی پیدا کرده هرچند خواست در کنارش

کشتی کناره گیر شده بدست نمی آمد عاجز گشته رو بمعبدی آورده بچله
کشتی نشست باین نیت که اگر وصالش اتفاق نخواهد افتاد جان خود
خواهم داد که چندی نگذشت که ندائے از غیب شنید زن ساهو که صالحه
بود از تملق و چاپلوسی ملوث بگناه نمی شود و بدست نمی آید آن شخص
مناجات کرد که اگر دامنش از ریاضت بدست نتوان آورد بارے
باین مراد رسم که بشکل ساهو شوم دعایش مستجاب شده بشکل
ساهو بر آمد از شادی در پیرهن نگنجیده خود را بدروازهٔ ساهو رسانید
دربانان وی را مالک خانه پنداشته منعش نه کردند قدم در خانه گذاشت
زوجهٔ ساهو او را شوهر فهمیده پرسید که چرا باین زودی مراجعت نمود
گفت کاریکه پیش نهاد خاطر بود بانصرام رسید با زن مختلط گردیده
بعیش و عشرت میگذرانید روزے بدربانان تاکید اکید کرد
که مرا با بازیگری در جائے نزاع افتاده اگر شبیه من شده رو باینجا
آورد راهش در درون ندهید بلکه تنبیهش کنید اتفاقاً بعد چندے
مالک خانه وارد شد خواست در خانه قدم نهد دربان مانع آمد تنبیهش
نموده در بر رویش نگشودند حیرت بر حیرتش افزوده بدربار سلطانی رفت

وحقیقتِ احوال بواقفانِ حضور گفت سلطان ہر دو را طلبیدہ بے تفاوت دیدہ استعجاب نمودہ پرسید کہ کدام مالکِ خانہ اند مالکِ خانہ می گفت من مالکم و این مقلد مقلد میگفت مالک منم و مقلد دوست شاد در شک افتاد کہ ازین ہر دو خانۂ دزن یکدام یک باید داد بعدِ تامل و فکر بخاطرش رسیدہ زوجۂ ساہو را در خفیہ طلبیدہ کیفیتِ شب روزِ شادی را پرسید آن زن آنچہ کہ گذشتہ بود عرض نمود باز ساہو را در گوشہ طلبیدہ از حقیقتِ شبِ شادی پرسید ساہو مطابقِ گفتۂ زنِ خود بعرض رسانید بعد از آن شخصے کہ شبیہ ساہو بود در کناری طلب نمودہ استفسارِ کیفیتِ شبِ شادی نمود شخص مذکور را دید واہی گو دست بقتل آورد ساہو و زنش را سرفراز نمودہ بخانہ روانہ کرد لمصنفہ

شہرۂ آسودگی از مشرق تا مغرب دو		عدلِ سلطان موجبِ امن خلائق میشود

حکایت

دزدی بالمیک نام بود راہ زنی مینمود بزرگی در آن وادی کہ دزد مسکن داشت گذارش افتاد دزد بعادتِ خود دستِ تطاول کشاد بزرگ بدزد فرمود سامانی کہ دارم تصرف باید نمود الا سخنے می گویم از اہل و

وعیال وسترکای خود بہ پسر کہ در دنیا تا این مدت ہر ثروت بدست آوردہ
تقسیم شماکردہ ام آیا در عقبے عقوبتی کہ بہ سد حصہ بر شما می شود یا نہ یاران ش
گفتند اے عزیز یک راحتِ اینجا ہیم عقبی جائیست کہ شرکت آنجا گنجایش
ندارد اول بہ پسر از این جسد کہ ہمراہِ تو می شود دیگر بہ ما چہ رسد انچہ از ایشان
شنیدہ بود گوش زد فقیر نمود کہ آن بزرگ فرمود مالی کہ بردہ تقسیم اینہا کنی
و در عقبی عقوبتش تو تنہا بری در دعرض نمود کہ چشم غفلت دوختہ
بودم از کرمِ تو کشود کسانیکہ شریکِ من بباشند چرا تقسیم مالی پابند دستی
کہ بظلم در از کردانیدم از تلقینِ تو باز کشیدم و عمری کہ بغارت کردنِ مال
مردم بسر رسانیدم از آن متنبہ گردیدم دنیا ہیچ است در ہیچ دل بہ چہ
بندم و بکہ پیوندم و براہست افتادہ سر پابیت نہادہ ام راہی بنما کہ بمنزل
رسم دستم گیر کہ ازین بلیہ برہم آن بزرگ فرمود راہی بہ از یادِ الٰہی نخواہد
بود ہر کہ در راہِ راست افتاد قدم در ورطۂ کجی نخواہد نہاد و از دستِ
ظلمِ رہزنان جان بسلامت بمنزل بردہ ازین جادۂ مستقیم برنگردد منتظر
فضلِ وی باش جنابِ باری رئوف و رحیم و غفار و ستار است
برتوبہ بخشد و در مرویت نہ بندد لمصنفہ

فضلِ او یک لحظہ سازد ذرّہ را آفتاب	ابرِ رحمت قطرہ را مانندِ دریا می کند

حکایت

دو برادرِ مفلس کہ بزہد و تقوی متصف بودند خواہشِ بنائے مسجد نمودند ہر قدر سعی و تلاش کردہ کہ مشتِ زری بدست آوردہ صرفِ تیاری مسجد کنند نشد روزی در گوشہ پا بدامان کشیدہ باہم متشاور گردیدند کہ اگر جان نثارِ راہِ جانان شود سزد بگدائے رفتیم کسے چیزے تواضع ننمود نوکری کردیم فائدہ نبود نہ زری داریم کہ از داد و ستد چیزے بدست آریم و نہ متاعی کہ سوداگری کنم پس چہ سازم بجز دزدی باین نیت برخواستہ روان شدند ہمہ جا بطورِ عیاران نظر انداختہ تا بمعبدِ ہنودان آمدند در گردنِ بتِ اسجاد و حمایلِ گران بہا دیدند با خود اندیشیدند کہ بہر طور حمایل ہا بدست آرند از حفاظتِ محافظان و آمد و رفتِ پرستش کنندگان پیش دستی آنہا پیش رفت نشد از آن مایوس بر آمدہ بخانۂ معمارانِ بتکدہ بتقریبی رفتند سرِ کلاوۂ سخن وا کردہ از ین در و از آن در گفتند تا سخن باینجا رسید کہ فلان معبد بہمہ جہت بے نقص است مگر یکدرِ دیگر اگر بود خوشتر می نمود معمارِ خالی الذہن گفت دیگر ہم میتوان کشود باین نہج کہ گل

بالائے معبد کلس پیدا است او را پیچیده راه آمد و شد یک کس وا خواهد گردید هر دو برادر از استماع این خبر شادان و فرحان روان شدند تا بمعبد آمده مقرر نمودند که در همین جا باید بود تا شب هنگام یکی در اندرون بتکده پنهان شویم و دیگرے بر سر گنبد برایم کلس را پیچ داده دست بیرون کشاده در پے مقصود یا براه گذاریم بموجب گفتار بکردار آوردند آن یک که در اندرون مخفی گشته حمایل ها برداشته نیمه شب خواست از راه کلس برآید دید از کمر پائین بند شده بیالا و زیر برآمدن نشاید یا برادر خود که در سر گنبد کلس برآورده بود اظهار نمود که من اکنون بگیر آمده رها ازین بتکده نخواهم شد پس بهتر آنست حمایل را تو برداری براهی که در پیش داریم قدم بگذاری سخت از شمشیر گردنم بزن تا شهید بمیرم و کشته از دست کافران نشوم زهے سعادت که در راه او جان نثار کنم زنهار براه دیگر صرف بسازی که ایمان خود را بباازی برادر بموجب گفته او عمل نمود حمایل ها بر داشته راه مقصد بپیمود برادر خود را زنده دید که معمار آورده بنا سے مسجد کرده از روے تعجب پرسید که من ترا کشته بودم که زنده گردانید وے گفت

من نمیدانم چہ گذشت اینقدر ہست کہ کسے دستم گرفتہ ازآن بردا شتہ
از قدرتِ کاملۂ او اینہا بعید نیست درراہِ او ہر کہ بمیرد زندہ کردنش
چیزے نیست لمصنفہ

خالقش در ہر زمان صد جان تازہ میدہد	ہر کہ جان را از تہ دل در رہش سازد نثار

حکایت

سلطان سخی و عادل و باذل با مساکین و فقرا الفتے بے انتہا
می نمود روزے از نخوت بخاطرش رسید کہ ہمچو من صاحب کرمی
چشم زمانہ ندیدہ پیر از خیالِ فاسدش مطلع گردیدہ با خود گفت انجامش
بخیر باد از راہ باطن در پئے اصلاحِ حالش افتاد روزے جائے کہ ہر
روز ہزاران فقرا و ضعفا را طعام میخورانید را سوے کہ داغہائے
طلا بر پشت داشت ظاہر گردید بخاک غلط و اغلطی زدہ در پئے کار
خود شد لمحہ نگذشید کہ باز را سوے آمدہ در خاک غلطیدہ بمکانِ خود پیر
گردید ہمین نہج دو سہ بار را سو کار کرد سلطان شبہہ بخاطر آورد
پرسید از پیر خود کہ این راسو را چہ شد بارہا امروز این حکمت نمود
آیا در کشمکش دردے خواہد بود پیر بسلطان فرمود از خود را سو بپرس

تا جواب تو گوید بادشاه بار ہو در سخن آمد کہ اے جانور چہ باعث
گردید کہ از عجز و انکسار بخاک میغلطی خالہاے طلا کہ در پشت داری
از کجا پیدا شد را سو بزبان آمدہ گفت از تشنیع ہم قومان در میان ایشان
کمی تو اہم رفت میگویند از آن کہ این قشقہ آوردی چرا سراپا طلا نگردی
لہذا بردرِ تو آمدہ ام کہ از برکتِ این گروہ بہم رسانیدم چنانچہ روزی
کاروانی گذارش افتاد و قافلہ سالار را حالتِ گرسنگی رو داد در زیر
درختی فرود آمدہ خواست طعامی کہ داشت بخورد فقیرے بر خورد
قافلہ سالار گرسنگی بر خود پسندیدہ طعام را نذر گذرانید چون فقیر از خوردن
طعام فارغ گشت دست را شستہ یگان یگان از قطرات آبے
کہ از دستش بر پشت من چکید طلا گردید لیکن ہر قدر بخاک غلطیدہ
اثری از این ہزاران کہ طعام میخورانی ندیدم سلطان متنبہ گردید کہ از تبختر
من این اثر بظہور رسید خیالی کہ داشتم خام بود از روے تواضع
بہ پیر التجا نمود پیر فرمود کہ تواضع یک حبہ از صدقِ دل برتر از لکھوکھا
تبختر المصنفہ

بر این رہ رو کہ راہ راست باشد		تواضع کن تکبر دور گردان

حکایت

روزے زناردارے مرتاض بدنیا پشت پا زده در شهری توطن کرده بگوشه افتاد و قدم از در بیرون نمی گذاشت زوجه اش از گدائی چیزے پیدا کرده روبرویش می آورد از اتفاقات قحط سال شد و باران نبارید چشم دل مردم و دیده و دست از دادن کشیدند زنِ زناردار از دریوزه گری تا هفت شبانه روز تک و دو بسیار کرد آذوقه بدست نیاورد پیشِ شوهر آمد که حالِ هر دو پیش رفت نخواهد شد کار از حد گذشته زناردار که در وظائف و اذکار مستغرق بود جوابش نفرمود لیکن زن از جان سیر گردیده دستِ فرزندِ خود گرفته بر سرِ چاهی رفت که خود را در آن چاه افگند تا از آن سختی برهد در آن حالتِ اضطرار رو گردانید درختِ انبه پُر بار دید که فی الفور از زمین روئید حیرت بر حیرتش افزود شکرِ الٰهی نموده چند انبه از شاخهاے آن درخت فرود آورده برد زناردار قوتِ لایموت کرد همین طور هر روز آن درخت انبه میداد زن میچید روبروے شوهر و فرزند می نهاد راجه آن دیار از باعثِ بے مزه سامان شدن ثمرهاے دریافتِ ماجرا برآمده در هر محله و کوچه گشتافت اثری

از آثار خلایق نیافت مگر همین زناردار و عیال و اطفالش که از طراوت
بشره و نیکل لشکر و از خشک سالی بی خبر بود راجه از حقیقت حال سوال
نمود زناردار از محویت لب بجواب نگشود راجه بکمال تملق پیش آمده
ازو نشستن مستفسر شده زن سر کلاوه سخن کشوده چگونگی احوال بیان نمود راجه
دریاب زناردار افتاد که من اراده ارادت دارم راهی نشان باید
داد که در وادی صعب بیابان رسم و از ین تیه ضلالت برهم زنار
دار بخیال نیاورده گریست چاپلوسیش از حیثیت راجه قدمش
نگذاشته چست کمر خدمتش بر میان بست زناردار شبی خیال
فرمود که این بلا از کجا آمده مصدع اوقات من شده زن و فرزند گذاشته
فرار نمود چون صبح راجه دید زناردار نبود باز نش گفت که شوهرت از باعث
ابرام ما بدر رفت کجا رویم که او را بجوییم راجه و زن زناردار و فرزندش
دست یک دیگر گرفته تجسس کنان بکوه و صحرا رفته دیدند در پناه کوهی
بریاضت ایستاده باز راجه در قدمش افتاد که هر که در پناه می آید پناهش
باید داد آخر راج را گذاشته از ملک و مال گذشتم و بچشم داشت گوشه
چشم التفاتی از زمره خدامم گشتم زناردار چشم گشاده بجانبش

دید و بیک چشم زدن ویرا مثلِ خود گردانید لمصنفہ

ہر کس نگاہ خود را بر روے یار دوزد	ہر سو نظر کند او مس را طلا نماید

حکایت

روزے سری کشن بارجن فرمود کہ راجہ ذمی ہمت صاحبِ مروت منبع اخلاقِ حمیدہ و صفاتِ پسندیدہ نشان میدہم کہ نامش موہج دہجہ است ارجن التماس نمود کہ من ہم نامش شنیدہ ام کہ بزیور اخلاق آراستہ و پیراستہ مشتاقِ جمالش گردیدہ ام این بگفت و ہمراہش رفت و وقتے کہ بدروازۂ راجۂ مذکور رسیدند سری کشن بارجن فرمود کہ تبدیلِ لباس خود باید گردانید تا بشکلِ زنار دار در خانہ اش در آئیم ہمان طور کردہ رو بخانہ اش آوردہ بدربان گفتند براجہ معروض دارند دو زنار دار مسافر برای خواہش چیزے درین دیار وارد شدہ بدروازۂ تو آمدہ اند راجہ در پرستش گاہ شنیدہ گفتہ فرستاد لمحہ توقف کنید کہ از پرستش فراغت یابم بے دغدغۂ خاطر بخدمت شتابم سری کشن و ارجن این جواب را شنیدہ باز گردیدند سپاہیانِ اخبار رفتنِ شان براجہ رسانیدند راجہ مضطربانہ دوان دوان در پے شان شتافتہ شرفِ

خدمت دریافته زبان بلا به کشوده التماس نمود چرا قدم رنجه بغریب خانه
نمود و نه باز ملاقات نکرده مراجعت فرمودند یک زنار دار اظهار کرد
مارا مطلبی بابت دروازه آورد مطلب اینست که در راه شیری
به پسرم برخورد خواست ویرا که سرمایهٔ عمرِ من است بخورد من گفتم
بجاے پسرِ من حاضرم قبول نمود آخرا صرارِ بسیار کردم که خواهش
تو هر چه خواهد بود اداے سعادتمند خواهم فرمود شیر گفت اگر نیم جسم پسر راجه
مورج دهج را باین شرط که مادر و پدر نش اره بر سرش کشیده تا پایان
با جدا گردانیده و اشک از چشمش جاری نگردید آن نیمه جسم بمن دهید
خونِ پسرِ ترا خواهم بخشید راجه از استماعِ این سخن گفت زهی سعادتِ پسرِ من که
بکارِ مردانِ خدا آید و جان را فداے پسرِ زناردار نماید زوجهٔ راجه گفت جانِ
فرزند سهل بود امیدوارم که جانِ خود را نذر کنم اگر قبول شود پسرِ راجه فرمود شیر خواهشِ
من کند تسمیکه مرضی زنار دار است دیر مکنید زود مقصودش برآورید راجه یکطرف
اره بدست گرفته زنش طرفِ دیگر هر دو اره بر سر کشیده تا به بینی بریده یک چشمِ پسر
اشک بارید زنار دار اظهار نمود شرطیکه بمیان آمده بود عمل نشد الحال میروم و به شکسته
سر و کارے ندارم راجه بپاے زنار دار افتاد و زبان کشاد که گریستن یک

چشمم این از چیست وجهش صعوبت نیست وجهش اینست نقصِ
جسم بکار رفتن زند تمامی آید و نقصش بیکار می ماند لهذا بر حالِ خود
میگریست سرکش را هم محض بود فی الفور بحالتِ اصلی باز گشت راجه
دلپسرش را در بر کشیده دعائے مزید حیات فرمود پس رو بجانبِ ارجن
کرد که اخلاق و تواضع این معنی دارد راجه و زن و فرزندش زبان ثنای
سری کشن کشاد جواهر گران بها و لآلی پر ضیا بطریقِ نذر دادند — لمصنفه

که هر سه در دلِ سلطان بباید	شجاعت هم سخاوت هم تواضع

حکایت

سلطانی را امیرے بود که هر گاه لب بخنده می کشاد گلِ طلا
از دهنش می افتاد شهرهٔ این اعجوبه بممالکِ بعید رسیده سلطانی
دیگر شنید معتمدی با خط بخدمتِ سلطان برائے دریافتِ آن
روان گردانید چون رسول و نامه بخدمتِ سلطان آمده از مضمونش
آگاه شد امیرِ خود را طلب فرمود مکالماتِ مضحکانه نمود لب بتبسم
نکشود سلطان را از شنیدنش آتشِ غضب ملتهب گردیده وے را
مقید گردانید بعد چندے وزیر دریایه سر بگردون مسیر بعرض رسانید

که امیر هرچند مجرم باشد ازآنجا که سلطان ظلّ الله آمد سزد عفو جرائمش
نماید بگناهِ ادنیٰ انتقام نشاید و بے دریافت حقیقتِ احوال تنبیه
و تهدید نشاید از امیر وجه نخندیدن باید پرسید که درآن وقت چه
باعثِ عدمِ ضحک گردید این سخن پسندِ سلطان افتاده حکم باحضارش
داد و باوفورِ ملاطفت فرموده استفسارِ احوالش نمود که سبب
نخندیدن چه بود امیر عرض کرد که بعضی خیالات درآن دم رو آورده
باعثِ انقباض گردید که اگر بزبان رود خفتِ خود شود سلطان اصرار
فرمود که افشائے این اسرار باید نمود امیر بعرض رسانید چند مراتب
است که ظاهر نباید گردانید اوّل تلفِ مال هرگاه فاش شود عرض
خود رود که گفته اند یکے نقصان مایه دویم شماتتِ همسایه دوم مناقشهٔ
خانه که اگر کسے پرده ور دے بے پردگی میشود سیوم رازِ دل که اگر
بگوشِ کسے گوش زد شد بگوش رسد چهارم کیشِ خویش که
اگر فاش نماید در تهلکه غیر آئین آید پنجم داشتنِ مال که اگر حالِ خود
گوید ذریعے یا کی اعتباری مفلس را نبود و در بضاعت همه کس
شریکش شود ششم مشورت با زنان که عقلِ زن ظن باشد در شورش شان

بکارِ خود درماند ہفتم تعدادِ عمر کہ اگر کم شمرد بدانشش اعتماد نکنند و اگر بسیار گوید بر تجربۂ قصتش گمان برند پس امورِ ناگفتنی بسیار و واردات خیال بے شمار است سلطان برای سیر آفرین فرمود دانشش وزیر تحسین نمود المصنف

نزدِ سلطان وزیرِ باتدبیر | گوہرے بے بہا بود در تاج

حکایت

تاجرے از گردشِ فلکِ دوّار سرمایہ اش بباد رفت با زوجۂ خود گفت ارادۂ سفر دارم کہ شاید از سعی و تلاش چیزے بدست آرم از سرمایۂ دیرینہ اگر چیزے داری بمن بسپار کہ مالی خرید کردہ سودی برآرم زن زیورِ چہار صد روپیہ کہ داشت پیشِ شوہر گذاشت سوداگر زیور را فروختہ چہار صد روپیہ نقد نمودہ راہِ مسافرت پیمود اتفاقاً سوارِ جہاز گردیدہ شخصِ دانشمندی را دید کہ اہلِ جہاز بگردش فراہم آمدہ و از ہر طرف سخنہا ذکر میشد سوداگر نیز نزدِ دانشمند رفتہ سوال نمود وی فرمود سخن صد روپیہ بگویم یا ہزار روپیہ یا لک روپیہ سوداگر گفت چندان بضاعتی ندارم کہ سخنی از صد روپیہ زیادہ تر بخرم فی الفور صد روپیہ از کمر کشادہ در خدمتِ دانشمند نہاد و دانشمند گفت ہر کرا ایزد متعال بزرگ سازد ہر شخص را باید کہ نظر

بجانش انداز دبقول آنکه بیت

آدمی را بچشم حال نگر		از خیال پری و دی بگذر

تاجر گفت نصیحت دیگر فرما دانشمند گفت بیار مبلغ صد روپیه را
سوداگر صد روپیه دیگر از کمر وا کرده درخدمتش برد دانشمند گفت
درخدمت آقاے خود سخن راست بے کم وکاست بگو سوداگر گفت
نصیحت دیگر بیان ساز دانشمند فرمود مبلغ معهود مهیا ساز سوداگر
صد روپیه باز بدانشمند داد که زبان به پند کشاد که هر کجا قرآن شریف
خوانده شود باید شخص بے ساعت پیشتر نه رود که از برکت استماع
کلام ربانی بلاهاے ناگهانی رد گردد تاجر گفت باینقدر سیری من نگردید
مبلغ صد روپیه دیگر داشت درخدمتش گذرانید دانشمند گفت هر گاه
طعام آماده بود باید شخص دست از آن نکشد اول طعام بخورد بعد در پے
کار دیگر برود عیب پوشی مهمان کند تاجر چهار نصیحت دانشمند را
ذخیره کرده از کشتی فرود آمده رو براه آورد تا قریب بشهری رسید
بخادم خود انگشتری داده که وجهش آب ونان باید خرید خادم تا
در درون دروازه رسید خلایق را از وضیع وشریف دید که چون حلقه

انگشتر گردش فراهم گردیده گفتند سلطان اینجا رحلت کرده و ما عهد نموده‌ایم
که هر که امروز اول بار رو بشهر آورد او را بسلطانی برداریم و بر تخت بنشانیم
این بگفتند و ویرا برداشته بدار السلطنت رفتند بتعظیم تمام بر سر
تخت نشانیده نذرها گذرانیدند تاجر بانتظار خادم تمام شب آشفته
علی الصباح افتان و خیزان از گرسنگی بشهر رفت و از محنت و مشقت
در زمرهٔ مزدوران بسر بردمی نمود تا روزی سلطان اراده بسیر باغ و بوستان
فرمود با انبوهی از پیاده و سواره بجائے که سوداگر بمشقت مزدوری گرفتار بود
رسید تاجر را بکار تیاری دیوار دید تاجر نیز خادم خود را بسلطنت دیده بشناخت
دانشمند بخاطر گذرانیده دم در کشید سلطان یکے از ملازمان بنزدش فرستاد
که بماهوار پانصد روپیه قدم در سلک ملازمان باید نهاد و گاهی گاهے بسلام حاضر شده
ماه بماه درماهه بدست خواهد آمد سوداگر غنیمت دانسته کمر خدمت بر میان بست روزے
سلطان اراده شکار داشت سوداگر را معتمد دانسته بدربانی محل سرا گذاشت خود
بسیر و شکار روان گردید معشوقهٔ سلطان که گرفتار عشق بود آشنائے خود را
طلبیده تمام شب آسایش نمود سوداگر آمده غیر را در خانهٔ سلطان دید که معشوقه اش
خوابیده و دوشالۀ که در کمر داشت وا کرده بر سر هر دو کشید چون صبح شد شحنه

از خواب بر آمد معشوقۂ سلطان گفت باید ازین دیار رفت که پردۂ ما در پیش
بیگانہ که این دو شاله بر بالاے ما انداخته سلطان را ازین راز آگاه
خواهد گردانید معشوقۂ سلطان گفت تو غم مخور من فکر او میکنم و بیکری گردنش
میزنم رفتن عسس و آمدن سلطان که معشوقه تبدیل لباس گردانیده
بر سرِ راهش خروشان دوید و بطعن و تشنیع زبان کشاد که دربان بے
اعتماد در سرِ دروازه میگذاری که بے تحاشی از در در آید و با من کش
مکش نماید بمشقت بسیار از دستِ او محفوظ ماندم مگر دو شاله اش را
نشانه بدست آوردم سلطان متغیر الاحوال در دل اندیشید که در سرِ دربار بیاید
بقتلش رسانید چند کس زیرِ درختی فرستاد که شخصے را چٹھی خواهم
داد هر که آن چٹھی بنزدِ شما آورد باید قتلش کرد بعد چٹھی بدستِ سوداگر
داده روانه گردانید که چٹھی را باشخاص که در زیرِ فلان درخت اند باید
رسانید سوداگر چٹھی را گرفته روانه گردید در عرضِ راه آوازِ قاری قرآنِ
شریف شنیده بیندِ دانشمند بخاطرش رسیده بسماعتِ قرآن
دو سه گهڑی ایستاده گوش کشاد در ضمنِ این که خاتمه بخیر شد خادم
سوداگر را باز بیندِ دانشمند بخاطر رسیده بجانبِ خانه روانه گردیده مشغول

خوردن طعام گشت که عسس از بس مضطرب الاحوال بود درویش گذشت بزیر درخت روم تا کشتن دربان بچشم خود ببینم تا بزیر آن درخت رسید جلادان که منتظر بودند یکی برجسته دست کوتوال بسته بقتل رسانید آنگاه سرش از قفا جدا کردند و درطشتی گذاشته بخدمت سلطان بردند سلطان در تعجب افتاد که حکم بقتل دیگری شد سر دیگری آمد از سوداگر دریافت باید نمود که حقیقت این معامله چه خواهد بود سوداگر از طعام فارغ گردیده در زیر همان درخت آمده هیچکس را ندید چیزی بر سر زده بنزد سلطان روان شد سوداگر را پیش طلبیده ازش پرسید که بعد تشریف بانکار چه چگونه گذشت سوداگر غافل از پند دیگر دانشمند نگشته در خدمت آقاے خود سخن راست بیکم و کاست گفت سلطان معشوقه را مقتول ساخته سوداگر را بنواخت لمصنفہ

راستی راهی است راه مستقیم	گر در آن خارے فتد دور افگند

حکایت

بزرگی سر آمد خلق روزگار بر ثروت دنیا پشت پا زده در گوشۂ تنهائی منزوی شده اکثر اوقات در حمد و ثنائے جناب باری تعالی

کبت و دهرپت و دهره و غزلیات در سلک نظم درمی آورد سلطان
آنند بار که نیز کبت و دهره و غزلیات موزون میکرد بر طبع زاد آن بزرگ
حسد خورده باوے گفت سخنوری شاعالمے را درگرفت و سخن من که
شاهانه است ازو بالا نرفت بزرگ موصوف فرمود مالک ملک نیستم
که منادی کنم ترا ملک و جمعیت است بر همه ما تقید فرما که طبع زاد شاه را
اشتهار دهند سلطان فرمود من این و آن را نمیدانم این قدر هست که تصنیف
خود و تصنیف ترا در حجره میگذارم کودکے لا یعلم را حکم میکنم در درون حجره
رود کتاب هر که بر آرد افضل بود آن بکوچاک دلی فرمود منکه مسکینم البته
کتابهم هم مسکین خواهد بود و عوانے هم سری ندارم که کتاب خود در حجره
برابر تصنیف تو گذارم سلطان از بس درین امر مبالغه نمود بزرگ
موصوف فرمود که آنچه تعلق بخاطر والا ست آن اولی است سلطان هر دو
کتاب را در درون حجره نهاده کودکی را که تعلیم کرده بود که فلان کتاب که
تصنیف من است بیار او را در درون حجره فرستاد کودک اقبال
نموده آن بزرگ هم برگفته سلطان اعتماد فرمود که کودک از حجره بر آمد کتاب
آن بزرگ در دستش بود سلطان چون تصنیف خود را ندید باتهزا

گفت که بزرگ کتاب خود را درین طرف داشته گذاشته لهذا کودک
اول او را دیده برداشته بخادمی امر کرد که آن کتاب را در زیر نهد
و کتابِ سلطان بر بالایش گذارد بعد از برآمدنِ خادم بکودک گفت
الحال در حجره رفته یک کتاب بردار بنگر و بیار کودک باز کتابِ آن بزرگ را برآورد
شاه متغیر گردیده بکودک فرمود این کتاب منظور نیست کتابِ دیگر بیار باز کودک
رفته همان برآورد شاه در غضب شد که چشمان ترا برآورده کور خواهم کرد کودک بگریست
که تقصیرِ من چیست در حجره که میروم بے حواس می شوم شخصے همین کتاب بدستم
می دهد که بگیر و ببر سلطان استعجاب نموده از خجالت با بزرگ فرمود که از ملکِ من تشریف
بملکِ دیگر برند بزرگ تهیهٔ سفر کرده از آنجا برآمد مریدان برائے زاد و راحله پنج شش گل
مهر تحفه پیشش بردند بزرگِ موصوف انکار ورزید که این بلا را همراهِ ما نباید گردانید زبان
بمعذرت کشاده باصرار در پیشش نهادند بزرگِ مذکور که بے پروا بود
بخاطر نیاورد که در کجا گذاشته اند هیچ اعتنا نمی نمود منزل بمنزل برید
طے بادیه کرده تا بجائے که مسکنِ دزدان بود رسید دزدان از کمین
برآمده در پے تاراجش شدند بزرگ فرمود شما کیستید و چرا می آئید
اگر خواهشِ همین پیراهنی که در بر من است دارید تواضعِ شماست این

گفت و پیراهن از بدن بر آورده حوالہ کرد و زدان با خود مشورت کردند که
شخص پُرمکریست اگر از ینجا برہد از دستِ ما نزد حاکم فریاد کرده خانمانِ ما را
بغارت دہد یکے گفت گردنش باید زد تا ریشۂ فساد نماند دیگرے
گفت دست و پایش بُریده در مغاکی اندازیم تا از ینجا رفته دست و
پا زنی نکند این گفتند و ہر دو دست و پایش بریده در مغاکی انداختہ رو
رفتند بزرگِ مذکور در آن حالت ہم مستغرقِ یادِ الٰہی بوده ندانست
دست که برید و پا کجا شد بعد دو روزے پادشاہی در آن صحرا شکار آمده
درونِ مغاک روشنائی دید که در شبِ تار مانند مہتاب درخشان گردیده
بصد شتاب خود را در سرِ آن مغاک رسانید شخصے بے پا و دستے
مستغرقِ بحرِ معرفت ملاحظه نمود که از جبینش نورِ عرفان لامع و تابان بود
بر درِ مغاک رکاب خالی کرده سوال فرمود که کیستی و درین مغاک از بہرِ
چیستی بزرگ فرمود مسکینم که از نابینائے درینجا افتاده شاه توقیرش
کرده زبان بلابه کشاد که اگر در خانۂ من تشریف آری سرِ من از افتخار
بر آری بزرگ فرمود که آنچه رضائے الٰہی و خواہشِ سلطان بود ہمان
کند سلطان بزرگ را بخانه برده التماسِ سخنِ ہدایت کرد بزرگ فرمود ہر کار

خیر کہ از دست بر آید سلطان در آن کوشش نماید این سخن چون تیرے
چست کہ از کمان بجهد بسینۂ سلطان نشست و از همان روز آغاز
در خیرات کرده هر صادر و وارد که رومی آورد دامانِ امید پر از گوهر
سیم و شهرہ داد و دهش سلطان در اندک زمان گوش زدِ خاص و عام
خلقِ جهان گردید همان دزدان لباسِ درویشی پوشیده خود را بر درِ
سلطان رسانیدند چون اغلب سلطان در پیش بزرگ نشسته
متوجه داد و دهش میگشت دزدان بهمان جا آمدند و بزرگِ مذکور را
دیده مضطرب شدند آن بزرگ نیز دزدان را شناخته در پیشِ
شاه بتوصیفِ شان پرداخت که ایشان مستثنای وقت اند هر چه
از دستِ تو بر آید در حقِ ایشان کوتاهی نشاید پادشاه جواهر گران بها و
لآلیِ پر ضیا به آنها داد دزدان از بیمِ آن که این راز را افشا کند استعجال
نموده بدرقه خواستند که آنها را بسلامت از سرحدِ سلطان بسرحدِ
دیگر برد آن بزرگ تا این سخن از آنها شنید بسلطان فرمود بدرقۂ
معقول همراه بتاکیدِ تمام باید نمود تا ایشان را بخوبی برند سلطان بموجبِ
گفتۂ بزرگ بدرقه همراه کرده دزدان مالِ کثیر را سرمایۂ عافیت نموده راهِ

مسافرت نمودند بعد از طے دو سہ منزل محافظان از ایشان
پرسیدند کہ شمارا با آن بزرگ چہ نسبت بود کہ این ہمہ سعی و اہتمام نزدِ
سلطان فرمود دزدان گفتند کہ او سر آمدِ دزدانِ روزگار است پیش
سلطانی از دزدی بگیر آمد سلطان حکم بقتلش داده ما پایان امانِ جانِ بخشش
خواستیم قبول شد بلاے جان بہ سست دست و پایش پیچیده ہر دو دست
و پایش برید لہذا سفارش ما می کرد تا سر او پوشیم و کیفیتِ احوالش
بسلطان نگوییم بمجرد برآمدن این سخن از زبان شان زمین شق گردیده
دزدان را بلعید محافظان مضطر بانہ از آنجا باز آمده نزدِ سلطان گفتند
کہ چنین و چنان شد بزرگِ موصوف کہ نزد سلطان نشستہ تا این
کیفیت را استماع نمود احوالش دگرگون گردیده بیخود خواست دست
تاسف برہم سوده و پاے تغابن بر زمین ساید کہ دست و پایش
بحالتِ اصلی باز آمد سلطان زیاده معتقد شد ہر چند استفسارِ حقیقت
حال نمود بزرگ ہیچ نفرمود زوجہ اش کہ در محل سلطان آمد و رفت داشت
روزی از کنیزکی خبر آورد کہ فلان شخص مرد و زنش ہمراہش خود را بسوخت
وا زوجہ بزرگ زبان بانہ را کشاد کہ اگر وفاتِ جانان خود شنیده

چشم از حیات می پوشید شیوه مردی بود و الا خود را سوختن نامردیست
زوجهٔ سلطان را این سخن پسند نیفتاد و در پی امتحانش شده بدست
خادمه پیام غم فرجام رحلت شدن بزرگ باو داد زوجهٔ بزرگ تا این
خبر وحشت اثر از خادمه شنیده از دار دنیای فانی سوی بهشت جاودانی
خرامیده ملکهٔ زمان مضطرب الاحوال وقوع این واقعه هائله بمسامع علیهٔ عالیهٔ
سلطان رسانید سلطان سراسیمه در پای بزرگ افتاد زبان بمعذرت
کشاد که در محل من اینچنین حرکت لغوی رو داد امیدوارم قلم عفو بر جرائم
اعمالم کشی و گناه من و اهل حرم بخشی بزرگ فرمود بابای من تقصیر
تو چیست در مقدر وی همان بود اگر امروز نمی مرد بعد چند سالی میمرد
امروز را آن روز تصور باید کرد سلطان گفت هرچند نزد شما همه مساویست
اما این حرکت در خانهٔ من باعث بدنامی است نام من بزشتی تا قیام
قیامت بماند و کسی این قشقهٔ بدنامی بجز حضرت از سر من بر ندارد میخواهم
بتصرف خود زنده گردانی و مرا ازین غم بدنامی برهانی بزرگ از اصرار
سلطان چون دانست که وی ازین فکر بیرون نخواهد رفت طنبوره بدست
گرفت و غزلیات تصنیف خود سرائید فی الفور از وجد و سماع جان تازه

در قالب زوجه دمید زوجه بزرگ بحرکت در آمد سلطان نقاره شادیانه زد لمصنفه

آنانکه جلوه است بسر و چشم جا دهند	از عیب هر کدا که بر آید نهان کنند

حکایت

امیری را فقیری مصاحب بود شبی در موسم سرما فقیر بی سبب خنده نمود امیر وجه خندیدنش پرسید که بی جهت خندیدن ممنوع است اگر راهی داشت هم اظهارش فرو نباید گذاشت فقیر تجاهل نمود امیر اصرارش افزود وقتی که نوبت برنجش رسید فقیر نقاب از چهرهٔ شاهد مطلب کشید که ماده گاوی در زیر پوشاک بسته بگوساله میگوید هنگام سرماست و جای من گرم اگر در اینجا آئی از گرمی زمین آسایش یابی گوساله پرسید وجه گرمی آن گل زمین چیست گفت در اینجا از نقره کانیست گوساله جواب داد که در جای من کان زر است از آنهم گرم تر است من نمی آیم از این جهت خندیدم امیر زیاده معتقد فقیر شده که مرا زبان جانوران بیاموز فقیر انکار کرد امیر روی بالتجا آورد که این همه ترا پرورش کردم در امر چنین انکار نمودن مناسب

نیست فقیر گفت ہر چند خیر نیست آموختن این مشروط بشرطی است
که احدی را واقف اسرار نسازی والا جان را رایگان در بازی امیر قبول
کرده این علم بدست آورد اتفاقاً روزے با معشوقه بر دستار خوان
نشسته بود از تماشای عجیب که موری دانۂ برنج در دہن گرفته
بر برنج میرفت موری دیگر خواست از دہنش بگیرد ندا دکه مرا مهمانِ سلطان
در پیش است کے خواهم داد بخندید معشوقه وجه خندیدنش پرسید
امیر را خوفِ جان بود ابا نمود معشوقه از اصرار گفت اگر مرا ازین اسرار
آگاه سازی بهتر والا جان خواهم داد امیر در تفکر افتاد که اگر گویم مشکل
و اگر نگویم مشکل لاچار قرار کرد که بعد از زیارتِ حرمین الشریفین ترا ازین
راز واقف سازم که در زیارت گاه اگر اینچنین واقع شود موجب نجاتِ
ابد بود با این اراده تهیۂ سفر حرمین کردند چون متصل آن مکانِ شریف
آمدند شنید بزی ماده که شکم داشت با بز نر گفت دل من سبزی که
در کنار چاه است میخواهد بز نر در کنارِ چاه رفته و دید سبزی در قعرِ چاه رسیده
با خود اندیشید که اگر قدم در آن گذارم جانِ شیرین بتلخی بسپارم برگردید
بز ماده پرسید که گیاهِ سبز آورده گفت نه من مثلِ امیر نیستم که با صرار زن

رایگان جان دهم امیر متنبه شده با معشوقه فرمود که تو خواهی جان بدهی یا ندهی هرگز این راز از من نشنوی لمصنفه۔

راز خود با کسے نباید گفت	که بسے اندران خطر باشد

حکایت

هیمه فروشی فلاکت کشیده از مفلوکی و ناسازگاری زمانه صحرا بصحرا می گردید هیچ جز چوب خشک حاصل نمی کرد روزے از نکبت طالع چوب هم بدست نیاورد بر سر خود زده بازگشت اطفال را از دیدن حالش شعلهٔ آتش در جان افروخت از غوغاے اطفال شبانه دلش بسوخت از خانه بسوے دشت برگشت که ازین زیستن نازیستن به متصل درخت آمده بر سر شاخه اش تبر زد از قدرت الهی لعبتی از شاخهٔ درخت برآمد از جذبه خواست تبر بر سرش زند آوازی شنید که هشیار باش غافل نباید گردید وقتے که بثروت رسی سرمایه ترا حاصل می شود رایگان بباد ندهی هم مفلوک گفت بسیار سرچنگ زمانه خورده ام و همچون سنگ فلاخن گرد اگرد صحرا طے کرده ام قدر این نعمت چگونه فراموش کنم لعبت ثمرهٔ درخت بدستش داد زبان به نصیحتش کشاد

هر روز هزار روپیه نقد ثمر این ثمره یابی باید این ثمره را در صندوقچه
محفوظ بداری و با طهارت در صندوقچه واکرده هزار روپیه یومیه که بر آری
در صرف معاش و معاد خود آری و این راز را با کسی نباید گفت که ثمره
بی ثمره شده از دست خواهد رفت همیه فروش شکریه بجا آورده
ثمره برداشته بخانه برده در صندوقچه نهاد هر صبح که کلید دریچت خود
بدست آورده سر صندوقچه میکشاد هزار روپیه می یافت تا یاوری طالع مبلغ یومیه
را صرف معاش و معاد می ساخت از آنجا که نفس اماره نمی گذارد
و بخواهش گوناگون هر ور را در گرداب تحیر میدارد از فراهم آمدن سرمایه
باد نخوت در سر او پیچید پردهٔ شهوت چشمش پوشیده همچون مجنون مفتون
پری چهرهٔ گردیده هر چه مال و منال داشت صرف معشوقه کرده شبانه روز
دلبر از بر نمی گذاشت و از بیخبری غافل از خدا و خود شد تا شبی
شیشهٔ می بدست و در پیاله در کشاکش آمد حالتش دگرگون گردیده
معشوقه قابو یافته پرسید که تو ملازم کسی نیستی و راه مداخل هم نداری
اینقدر مبلغ از کجا می آری همیه فروش که بیخود از خود بود سر صندوقچه
سر گشوده حقیقت ثمره و صندوقچه منکشف نمود معشوقه بجز شنید که این صندوقچه

بمن داده مفلوک که شیفته و فریفتهٔ آن بود صندوقچه را حوالهٔ آن نمود
معشوقه از سر و ریسمان بریده در خود هم نگنجید وقت صبح که قفل صندوقچه
کشود هیچ نبود با مفلوک بر سر خشونت رفته گفت که با من استهزا کردی از اینجا
برو و از من دور شو همه فروش از برگشتگی طالع ثمرهٔ زندگانی بر باد داد و دامن
معشوقه از دست داد هر که بر نصیحت عمل نکرده افشای راز کند اقبالش
مبدل بادبار شود لمصنفه۔

نصیحت را بگوش هوش بشنو	که هیچ دولت است از پند حرفی

حکایت

سلطانی را نه شاهزاده از بطن حرم محترم خاص و یکصد از کنیزکان
و خواص بود بعد وفات سلطان نوبت سلطنت بشاهزادهٔ کلان رسید
با آن یکصد برادری که از بطون مختلف بودند سلطان را عناد روداد در صدد
قطع رشتهٔ حیات شان افتاد روزی بتقریب سیر در قلعهٔ رفته
تمهید ضیافت کرده بعد ساعتی خود برخاسته محافظان را گفت
همگی را مقید سازند هم محافظان همه را در جای مقید نمودند که هیچ آذوقه
زیاده از طعام دو سه روزه نبود شاهزادگان مقید باهم مشورت کردند

که برادرِ کلان عجب سلوکی بما کرده که روا دار آذوقه هم نشد همه از گرسنگی
جان بحق خواهیم نمود و کسے برائے انتقام هم باقی نخواهد بود
پس بهتر آنست که برادرِ کلان را اینقدر آذوقه دو سه روزه که هست
بسپاریم که ازین آذوقه بسر بردِ اوقاتِ خود تا شش ماه نماید درین
عرصه اگر فضلِ حق سبحانه شاملِ حال گردید انتقامِ مظلومان هم خواهد کشید
باین نیت همه ها جوورا از ضربِ دستِ یکدیگر هلاک کردند سلطان تا شش
ماه خبرگیریِ آنها نکرده دانسته که همه ها تلف شده اند بعدِ شش
ماه محافظان را امر نمود که حالِ مقیدان را بعرض رسانند محافظان درِ قیدخانه
کشاده دیدند که همه ازین جهانِ فانی بعالمِ جاودانی شتافته مگر شاهزاده
کلان باقی مانده حقیقتِ حال را بعرض رسانیدند سلطان را در آن اوان
مشکلی پیش آمده بود که سلطانِ مملکتی دیگر صندوقچه فرستاده بر آن
ثبت نموده که درین وانگردد و شیرے که در آن حبس است کشته
شود اگر جوابِ این امر داده شد فوج کشی ازین جانب می شود باید آماده
نزاع و جدال بود از امرا و ارکان استفسار کرد که در ذهنِ شما ها تدبیرِ این
عقده کشائی چه می آید همه ها در لجۀ تحیر فرو رفتند هر قدر دست و پا زنی کرده

گوہر مراد بر نیاوردند بالاتفاق عرض کردند کہ عقل درین بحرِ بے پایان
غوطہ میخورد سلطان کہ قائلِ عقلِ برادرِ کلان معتقد بود ویرا طلبیدہ امیدوار
سرفرازی درصورتِ جواب دادنِ امر درپیش فرمود شاہزادہ مذکور
آداب بجا آوردہ زبان عجز توامان بعرض کشاد کہ صندوقچہ را حاضر سازند
ملاحظہ کردہ آنچہ بعقلِ ناقص آید جواب خواہم داد سلطان صندوقچہ بشاہزادہ
سپرد شاہزادہ اطراف و جوانبش را ملاحظہ کرد بعرض رسانید
کہ جواب دادنِ این امر چندان دشوار نیست بشرطِ اینکہ امانِ جان یابم
و بموجبِ ارشاد سرفراز شوم حکم شود تا سلاخی از آہن تابیدہ بحضور
آرند و تماشای کشتہ شدنِ شیر درہمین مجلس نمایند حسب الایمای
سلطان سلاخ تابیدہ آوردہ حوالۂ شاہزادہ کردند شاہزادہ سلاخ بجای
نشانی کہ از سوراخ باریک تر بود نہاد فی الفور در صندوقچہ و استادہ شیری
کہ از لاک ساختہ بودند گداختہ افتاد سلطان ازین عقدہ کشائی مسرور
شدہ شاہزادہ را بخلاعِ فاخرہ و عہدۂ خانہ سامانی سرفراز فرمود شاہزادہ از سرفرازی
عہدۂ خانہ سامانی جانی تازہ یافتہ درپی سرانجامِ خانہ براندازی سلطان افتاد و
معمولِ سلطان چنین بود کہ بخششِ طعام بفقرامی فرمود و خود ہم از راہِ دریچہ اکثر ملاقاتِ مرتاضین

محمود شاهزاده که از ذریعهٔ خانه سامانی بابت عهده مامور بود روزے از دور
فقیرے سر و پا برهنه مرتاض دید که خاری بپایش خلید و در همانجا نشسته
خار از پا کشیده و خار بن متصل راه را شکسته در آتش سوزانید
شاهزاده با خود اندیشید که این فقیر بحال گرفتاری ما خواهد رسید فقیر را انواع
و اقسام طعام خورانید بعد فراغت از طعام اظهار دردمندی خود کرده
استعانت خواست فقیر گفت ما را که فقیرم از اعانت کسے چکار شاهزاده
با خود اندیشید که این طور بدام نمی آید از بد دعایش کار سلطان را
باتمام باید رسانید فقیر را برده بر تخت سلطان نشانید درین ضمن سلطان
بعادت معهود دریچه را کشود دید فقیرے بر تخت نشسته پرسید تو کیستی که به
تخت ما نشسته فقیر جواب داد تخت از ماست و از عنایت فقرا
بتو رسید سلطان را از شنیدن این سخن آتش غضب ملتهب
گردید حکم نمود که موے سر فقیر کشیده از تخت بزیر آورند ملازمان بموجب
حکم عمل کردند فقیر وقت رفتن بشاهزاده گفت که آن وقت اعانت
بود الحال طالع تو یاوری کرده اعانت خواهم نمود زود باشد که سلطان
بپاداش عمل خود رسد از آنجا بشهر سلطان ملکی دیگر رفت و با حاجیان

ودر پایان گفت کہ بعرضِ سلطان رسانند فلان فقیر از دور آوازۂ نیکنامی
شنید مستدعی شرفِ خدمت گردیدہ تا سوالِ فقیر بسمعِ سلطان
رسید ویرا طلبید فقیر بعدِ اداے دعا وثنائی پادشاہ بعرض رسانید کہ
سلطنتِ فلان سلطان نذرِ تو آوردہ ام و مبارک باد و تہنیت بتو میدہم
کہ نصفِ ملکِ تو تسخیر ازانِ تو است سلطان گفت نہ ملک در قبضہ
و تصرفِ ما و نہ نشانی از متصرفِ شدان پیدا کہ نزد معاند جمعیتِ بیشمار
و خزائنِ بسیار است مبارک بادِ تو از کجا روا دارم فقیر گفت اللہ تعالے
در زبانِ ما تاثیری بخشیدہ از برکتِ آن ہرچہ گویم بظہور رسد سلطان
گفت با معاند دو سہ بار مجادلہ اتفاق شد خصم غالب آمد فقیر گفت
کل امرٍ مرہونٌ باوقاتہا - حال نوبت بتو رسید دل قوی باید گردانید
سلطان توکل با اللہ تعالے کردہ عزمِ خانہ براندازیِ مخالف نمودہ از
ملکِ خود بجانب ملکِ غنیم نہضتِ اجلال فرمود خصم از آمد آمدِ لشکرِ
فیروزی اثرِ مخالف حواس باختہ با جمعیتِ کثیر بمقابلہ پرداخت از آنجا
کہ فضلِ الٰہی شاملِ حالِ سلطان بود ببرکتِ تاثیرِ زبانِ فقیر شکستِ
عظیم بر فوجِ غنیم دادہ منہزم فرمود و لاوران چیرہ دست دست درازی

کرده سرِ غنیم را بریده بر سرِ سنان نمودند غلغلهٔ شور و سرور از اطراف
و جوانب برخواسته شور و غوغا از ثری به ثریا رسید و کورکهٔ شادی
و شادمانی گوشِ جهانِ جهانیان را کر گردانید فقیر سلطان را بر تختی که خود نشسته
بود نشانید و زبان بسفارشِ شاهزاده کشود که با وی عهد نموده بودم
که ترا سلطنتِ نصفِ این مملکت خواهم داد باید ایفای عهدِ فقیر بر
سلطان واجب گردید سلطان غنیمتِ نصفِ ملک را غنیمت
دانسته نصفِ مملکت را بشاهزاده بخشید شاهزاده از طفیلِ فقیر بر سلطنت
نصفِ مملکت قائم گشته زبان بشکریه کشود فقیر گفت شکرِ جنابِ باری
باید نمود که بداد مظلومان رسید که در مثل آمده که کرد که نیافت برادرِ کلانِ تو که
شیوهٔ عناد می ورزید مید انست افعی کشتن و بچه اش نگاهداشتن
کارِ خردمندان نیست الاظلم بے جهت چشمانش را پوشید و غضب
الٰهی بروے نازل گردید حالا بتو مبارک باد میدهم که بر ملکِ خود قائم
و دائم باش لمصنفه —

مشو ایمن از آن شخصی چو پسمل کرده نخواهی
که مارِ خفته را بیدار کرده سر نهٔ شانی

حکایت

فقیرے بس کامل و مرتاض بود مریدے داشت سعادتِ دارین
حاصل کردہ ارادۂ خدمت گذاریش نمودہ بعرض رسانید از عنایات
بے غایات بمدارجِ اعلے رسیدہ در خدمتِ ذی سعادت بہرہ مند
گردیدم امیدوارم در جلدوی این الطاف کہ تربیت یافتہ ام بخدمتی
سرفراز شوم تا از سرانجام آن حقوقِ پیری را ادا کنم پیر فرمود مرا
احتیاجی نیست اگر ترا ہمین خواہش است از صبیہ ام بپرس کہ آرزویش
چیست بعمل آر مرید حسب الارشاد از صبیۂ پیر سوال کرد کہ ہر مطلبی داشتہ
باشی از من بخواہ تا باین ذریعہ حقوقِ پیر از من ادا شود دخترِ پیر گفت
مرا ہمین مطلب بود کہ نزدِ فلان سلطان دو آویزۂ لعلِ بدخشان
است کہ در شبِ تار از ضیایش روز را منور گرداند در عرصۂ ہفتہ اگر
آوردی دعاے خیر میکنم والا دعاے شری نمایم مرید گفت بدیدۂ منت
دارم بہر سعی کہ بتوانم می آرم این بگفت و پدرودی در طلبِ مقصود
برفت در بینِ راہ شخصی را دید بگاؤ سوار و چوبی بر دست مزاحم گردید
کہ ہان کجا میروی مرید گفت با صبیۂ پیر قرار یک ہفتہ کردہ ام و براہ آمدہ

مانع نشوکه تضییع اوقات میگردد و فرصت از دست میرود گفت جائے
مخلصی تو نبود الا بخاطر پیر ترا میگذارم باین شرط که همه سرگین گاو بخوری
مرید اندیشید که در صحبت پیر آن بود راه منقطع شود قطع صحبت نموده
سرگین گاو خورده روبراه آورد همه جا منزل بریده تا بخدمت سلطان
رسید سلطان از در تعظیم و تکریم پیش آمده از مرید که پیرش شهره آفاق
بود و ذاتش همچو آفتاب عالمتاب شرق و غرب را روشن نموده بصد
منت زبان بعجز گشوده استفسار فرمود که هر چه فرمائے بجا آرم گفت
برائے صبیه پیر خواهش دو لعل بدخشان که در گوش حرم محترم شاه است
دارم که باین روشنائے روئے خود در دارین سفید نمایم سلطان گفت
آویزها باختیار من نیست باهل حرم بخشیده ام چیزے که بزبان بخشیده
شود باز خواستن کار دونان بود و عذر کردن هم نشاید باشد که از آن
کار چیزے بزبان آید باعث نقصان گردد اهلیه من مخیر است اجازت
دادم در محل رفته طلب فرمائے از کرمی او دور نیست آویزها بدست
شمائے مرید قدم در سرا وقات حرم محترم نهاد همه کنیزکان و خدمه را دیده
الانظرش بر زوجه شاه نیفتاد باز گردیده بمسامع علیه عالی رسانید که با فقرا استهزا

نسخرد چرا که نشانی از اهلِ حرم بود سلطان گفت خدمتِ بزرگان کرده که گاہے
سخنِ خلاف بزبان نیاورده ام زوجۀ من پارسا و طاهره است خاصۀ عصمتِ
وے این باشد که بے طهارت بچشمش در نیاید از من باستهزا بدگمان
مشو طهارت کرده برو که بنظرت آید و حاجتت برآید مرید تصور نمود که سرگین
گاو خورده دست ورد شسته ام سبب بے طهارتی همین خواهد بود رو
خود شسته وشو کرده رو بسرا و قات آورده زوجۀ سلطان را بکمالِ
تجمّل نشسته دید که کنیزکان بر پیرامونش صف کشیده زوجۀ شاه
از دور چشمش بفقیر افتاده برخواسته زبان بعجز کشاد که سبب چیست
قدم رنجه فرمودی و این کلبه را بنورِ معرفت منور نمودی گفت آویزهاے
گوشت اگر عطا شود از کرمی تو دور نبود فی الفور آن عاصمه آویزها برآورده
تواضعش کرد که ببرد و هرچه خواهشِ تو است بعمل آور لیکن
خاصیتِ این لعل این است که حاملش هرگاه بے طهارت شود از نزد
وے برود خواهش مندان بسیار خاصتاً پارسیت تجهک تا هم در طلبش
بوده هر چند سعی نمود بسبب عصمتِ من نتوانست ربود این بگفت و دعا
خیر کرده رخصت فرمود مرید آویزها بدست نموده پیش سلطان رفت

دعاے خیر دادہ روے براہ نہاد باین راہ ویرا احتیاجِ بول افتاد
بحیرت درماند کہ اگر در زمین گذارم معلوم نیست چہ میشود و اگر با خود بدارم
بے طہارت میشوم میر دو اطراف و جوانب دید کہ نشانی از آدمی باشد
آویزہا را بوے سپارم مار تجہک کہ در پے آویزہا بود از استماعِ خبر
بردن ہمراہِ مرید سے طے مراحل می نمود فی الفور بشکلِ زناردار ی گردیدہ مرید
را بنجا طر رسید کہ از قسمت این زناردار از غیب پیدا شدہ لعل را بوے
سپارم و بعدِ فراغِ طہارت باز ستانم باین تصور ویرا طلبیدہ گفت اگر در
امانت خیانت جا نزداری لمحہ حاجتی دارم چیزے بتو می سپارم زناردار
گفت خیانت در امانت کارِ دزدان بود ہر چیز بدہی بے شک بتو مسترد
شود مرید آویزہا دادہ خود برفع حاجت نشست بعدِ فراغ دید نہ آویزہ
و نہ اثرِ زناردار بہم میرسید زناردار را تصور بار نمودہ کہ در قعرِ زمین خزیدہ چوبے
کہ در دست داشت و با کراست بود از توحش بر زمین زد کہ شق شد
خود ہم در عقبش روان گردید بجاے رسید کہ انبارہاے مار بود
از دیدتِ این متغیر الاحوال کہ دعوے باکہ و سوالِ متاع از کدام مار باید
نمود رو بدرگاہِ باری تعالی کہ کسِ بیکسان و دستگیرِ درماندگان است

آورده مناجات کرد که تو ملجا و ملاذ و کریم کارسازی از کریمی خود سببی ساز
که گره از کار فرو بسته بگشاید و آویزها باز بدست بیاید سروش غیبی آمد که
بر اسپی که ایستاده دم کن بموجب حکم عمل آورد آتش عظیم برخواسته
در پی یاران گرفت سلطان یاران متوحش شده بیاران گفت
که این آتش از کجا مشتعل گردیده که خانمان همه را سوزانید معلوم
میشود یاری از زمرهٔ ما تقصیر عظیمی کرده که بلاے ناگهانی رو آورده مناجی
کرد که هر که مجرم باشد حاضر شود سهم سلطان آن قدر بود که احدی اخفای
جرم خود نتواند نمود یار تجهک بنزد وے رفت قصه بردن آویزه فقیر
گفت سلطان امر نمود که فی الفور آویزها از کسے که آورده بنزد وے برده
زبان بعفو تقصیر خود باید کشود یار افتان و خیزان و بمعصیت خود پیچان
در قدم مرید افتاده آویزها داده زبان بعفو تقصیر کشاد مرید آویزها
در گوش جان کرده باز روے نیاز بدرگاه بے نیاز آورده لعبدیت ابت
شکر مناجات نمود که آتش فتنه فرو نشست و بیک لمحه در خدمت
صبیهٔ پیر که همان روز روز هفتم بود برسید تیر دعایش بهدف اجابت رسید
که ندا آمد برهنه اسپ سوار شده چشم باید پوشید که تا چشم وا کنی

خود را در خدمت صبیهٔ پیر بینی مرید بر اسپ سوار شده چشم پوشید در طرفة العینی
خود را بر دروازه صبیهٔ پیر دید که وے در دل گفت امروز روزِ هفتم است مرید از قرار
خود بر سر بیقراری رفت خواست در حقش بد دعاے کند که مرید آویزهاے گوش زنانه
صبیهٔ پیر از خوشنودی زبان به دعاے خیر کشود مرید از آنجا بخدمت پیر آمد خواست
حقیقتِ حال را انکشاف کند پیر گفت اگر سرگین گاو می خورانیدم این قدر قدرت نمی
یافتی که بر باران ظفر یابی و از زهر شان بر هی آن سرگین خود آبحیات بود که ترا زنده داشت
و هلاکت از زهر نگذاشت خدمتی که نمودی مراد خود حاصل فرمودی الله تعالی
و تقدس بر تو ببخشاید و کامت برآید ـ للمصنف

زفیضِ خدمتِ پیرِ خردمند		شود شاگرد فرزانه برومند

حکایت

زناردارے مفلوک شده از گردشِ فلک به تنگ آمده در بدرمی شتافت
از شومیِ طالع بهره نمی یافت لاچار از کشمکشِ زمانه خواست خود را به دریا
افگند و قتے که بکنارِ بحر رسید آوازی شنید که چرا از نادانی خویش
را هلاک میگردانی گفت تابِ گرسنگی ندارم و بیتابیِ طفلان دیدن
نتوانم از شنیدنِ احوالِ زناردار موج ترحم دریا بجوش آمد تا قوسی در

طلاطم پیدا شده بدستِ زناردار رسید واز دریا اشاره گردید که این ناقوس
در پرستش گاهِ خود بدار هر روز پیچ گل مهر بتو خواهد بخشید زناردار سجدات
شکر بجا آورده ناقوس برگرفته بجانبِ خانه رفت با بینِ راه در خانهٔ
زناردار ی وارد گردید صبح که اراده رفتن کرد بخاطر آورده امتحانِ ناقوس
دریا کنم در پرستش گاه شتافت ناقوس را گذارده بعدِ فراغ پنج گل
مهر بدستِ خود یافت صاحبِ خانه که از دور این کیفیت دید متحیر گردیده
خواهانِ ناقوس شد که بهر طور بدست آید با زناردار بسماجت و تملق
گفت که این خانه خانهٔ تواست میخواهم امشب دیگر ترا ضیافت نمایم
زناردار که معرّا از فیلسوفی زمانه بود قبولِ دعوت نمود صاحبِ خانه بدارات
طعامِ انواع واقسام فرمود و در طعام چند برگِ ورق الخیال آمیخت
با این خیال که زناردار بخیالِ خود نماند ناقوس را سرقت نماید زناردار که
با این فکر و خیال نبود از خود بیخود شده بخواب و خیال رفت میزبان
ناقوسِ خود در جاے ناقوسِ مهمان گذاشته ناقوسش برگرفت
نسیم صبح که در دماغ زناردار وزیده بهوش آمده ناقوس نقلی را اصلی
پنداشته بشوق تمام برداشته بجانبِ خانه روان گردید و فتی که بخانه

رسید عیال و اطفال که تشنهٔ دیدار وے بودند بالحاح و زاری زبان بشکایت گرسنگی کشودند زنار دار تسلی خاطر شان کرده که مایهٔ جاودانی بدست آورده ام فی الفور ناقوس برگرفت و به پرستش گاه رفت بعد پرستش خواست که بهرهٔ از قسمت بردار د از سبب بے نصیبی تنگی از براے سرزنی خود بدست نیاورده چه جاے گل مهر پابوس شده بجانب دریا باز آمد که ظاهرا نوبته پنج گل مهر داده از سبب بے سلوکی دست رد بر سینه ام نهاد چون یکبار بدریا رسید باواز بلند مخاطب گردید که جاے استهزا همین بود من بیچاره که براے گدائی شهرت نیامدم از خود چیزے بخشیدی و باز پشیمان کردیدی از بے قسمتی خود تصور نمایم یا از سبب بے التفاتی تو شمارم از دریا آواز در آمد که ترا ناقوس عظیم یاوه گوئی در معاوضهٔ آن می بخشم که اگر خواهی هزار دهد و اگر هزار خواهی لاک بخشد و اگر لاک سوال کنی از کرور جواب آید مهمان خانه که مهمان گردیدی برو زنار دار باشعف بسیار ناقوس برگرفت و بخانهٔ میزبان سابق رفت صاحبخانه که در امید بروئیش بسته بود بکشود که باز این بلا از کجا آمد طلب گار ناقوس خود خواهد شد زنار دار هیچ لب بطلب ناقوس نکشاده آن شب ناقوس یاوه گو را در پرستش گاه

نہاد و مناجات کرد کہ ہزار روپیہ بمن بخش ناقوس گفت ایک ہی بخشم زنار دار
گفت ایک روپیہ بہ بخش ناقوس گفت کرور سیدہم صاحب خانہ کہ چاشتہ خورستہ
بود از دیدن این احوال مفتون گردید کہ بہر طور این ناقوس را باید دزدید باز زنار دار گفت
دوش از راہ رسیدہ نیارمیدہ امشب نیز در خانۂ من مہمان شو قرو آسایش یافتہ بر دباین
تدبیر زنار دار را نگاہ داشت شبا ہنگام مثل سابق ناقوس یادہ گو را
برگرفتہ ناقوس اولی را بجایش گذاشت۔ وقت صبح زنار دار ناقوس
برگرفتہ بخانہ رفت ہر روز کہ پرستش میکرد پنج گل مہر بدست می آورد
بیزبان کہ ناقوس یادہ گو سرقت نمود در پرستش گاہ بردہ زبان بمناجات
کشود کہ ہزار روپیہ بدہ جواب آمد وقتیکہ سوال ایک کرد جواب
کرور شنید لیکن بجاے کرور خذف ہم نہ بخشید مایوس گردید ہرکہ نقد
گذارد و روبہ نسیہ آرد بصاحب خانہ ماند کہ ناقوس اصلی را گذاشتہ ناقوس
یادہ گو برداشت۔ للمصنفہ۔

اے برادر نقد را برطاقِ نسیہ درمنہ　　یادہ گوئی فرع نادانیست اصلش ہیچ نیست

حکایت

زوجۂ امیری حاملہ بود از شوہر استدعا نمود کہ مرا بخانۂ پدر فرست

تا در زیر دست باد و ازین بار گران سبکبار شوم امیر دست زده بر سینه
اش نهاد اجازت داد زوجهٔ امیر تهیهٔ سامان سفر کرده سوار کشتی گشته
رو بخانهٔ پدر آورد اتفاقاً از گردش فلکی آن فلک سیر در تباهی
آمد زوجهٔ امیر بر تختهٔ پاره جان براز قدرت الهی شد و بجزیره رسیده وضع حمل
نموده چون آن جزیره صحرائی لق و دق و در وے نشانی از آدمی نبود از
گرسنگی جانش برلب آمده که فقیری از راه رسیده پرسید تو کیستی و درین
بیابان از برائے چیستی آن عاجزه احوال نام آوری شوهر و تباهی خود در
رفتن بخانهٔ پدر بعجز و انکسار گفت بغتتاً چشم پوشیده ازین عالم رفت
فقیر را بر حال پسرش رحم آمده در کنار خود پیچیده از کنارهٔ دریا روان گردید
از دور پیل دمانی بروی حمله کرد فقیر دست و پا گم نموده آن طفل را از
دست داده رو بدرختی آورده پا بر سر شاخه اش نهاد پیل طفل را
بخرطوم بر داشت که شیرے بر سرش رسیده از هیبتش گذاشته
فراری گردید شیر دم علم کرده در عقبش دوید وقتے که هر دو از نظر
ناپدید شدند فقیر از سر درخت بزیر آمده طفل را غنیمت دانسته برداشته
بعجلت روان شد تا بشهری رسید مردمان پرسیدند که از کجا می آئی و

و این طفل کیست فقیر گفت این طفل تباہی زدہ و من گرفتارِ حالِ وے
قطرۂ شیر بدہید شاید بلطفِ مادری در حقِ او لعل آید شخصی در آن میان
گفت این طفل را پرورش کردہ چہ خواہی نمود گفت در دامنِ پدرش
کہ امیر کبیر است خواہم گذاشت و دامانِ آرزو از گوہر خواہم انباشت
وے گفت این وقتِ احسان نیست کہ مردم زمانہ احسان فراموش
اند چنانچہ سلطانی در سیر و شکار از ہمراہیان دور گردیدہ از تابِ تشنگی بیتاب
بہر سو می دوید تالابچہ بنظرش آمد از کمالِ تشنگی خواست کہ بکفِ آبی
آتشِ خود فرو نشاند اسپے دید ایستادہ و سوارش خفتہ بنزدِ وے
رفتہ از خوابِ خوشش بیدارش نمود پرسید کہ کیستی و درین صحرا چگونہ افتادی
گفت سلطانِ فلان دیارم متوجہ شکار گردیدہ از لشکریان دور افتادہ
باینجا رسیدم تو کیستی و درینجا از چہ آمدہ سلطان نیز حالِ خود بیان
نمود ہر دو در یک جا شب را بسر بردند و باہم دوستی نمودہ عہد و پیمان
کردند کہ اگر ازینجا رہائی یابیم بخانۂ ہر یک اولاد شود نسبت بایکدیگر
نمائیم درین ضمن لشکر ہر دو رسیدہ ہر یک بجانبِ دیارِ خود برگردیدند
بعدِ چندے از عنایتِ الٰہی ہر دو سلطان را دو صبیہ متولد گردید سلطان

اوّل دختر را مشهور به پسر گردانید سلطان آنچه راست بود اشتهار فرمود چون
هر دو را عهد و پیمان بود ارسالِ رسل و رسائل نمودند بعدِ تکرار چنان قرار یافت
که سلطانِ اول بولایتِ سلطانِ دوم رود بآئین همین سلطانِ اول صبیهٔ
خود را ملبس بلباسِ پسر گردانیده باتجملِ تمام بجانبِ ولایتِ سلطانِ دوم
روان گردید صبیهٔ سلطان درین اندیشه که هرگاه نکاح از صبیهٔ سلطانِ
دیگر شد حاصل ننگ و عار بسیار خواهد آمد تحتی که ندارم تمرا کجا بردارم
یوماً فیوماً می کاهید و رنگش کهربائی می گردید و بجنابِ مجیب الدعوات
مناجات میکرد که آلتِ مردی عنایت شود والا از جان دادن مرا دریغ
نبود همین در دل میگفت و جبراً و قهراً همراهِ پدر میرفت روزی زیر
درختان را مضربِ خیامِ سلطان نمودند انواع و اقسام درختها گرداگرد
سراپرده بودند که صبیه در و مندِ سلطان باواز بلند آغاز گریه و زاری فرمود
دیوی که در درخت می بود از دریافت احوالِ زن رحم بر حالش نموده
گفت که مردی خود بتو می بخشم باین شرط که بعدِ انصرامِ کار واپس دهی
صبیه بکمالِ مسرت قبول کرده بمجرد این که لفظِ قبول از زبان برآورد حالتش
دگرگون گردیده آلتِ مردی بهم رسانیده سلطان از دریافتِ احوالش

شادیانهٔ شادی نواخت و در ولایت سلطان بکمالِ شادمانی درآمده

بسر انجامِ عیش و شادی پرداخت محتاجان کامیاب مقاصدِ خود شدند

و شهرها از خوانِ نعمت برچیدند بعد انصرام شادی بطرفِ ولایتِ خود

نهضتِ اجلال فرمود صبیهٔ سلطان که حالا آنرا پسر باید گفت گل مراد

چیده از احتیاطی که دیده نخواست ایفاے عهدِ خود باد یو کند و دریں زمانه

بایں طور بود که احسان مردان را فراموش شود تو که تعجب بسیار میکنی

و میخواهی پسرِ امیر را بشوهر دوے برده منتهی میری باید دید که شب حامله

چه زاید فقیر گفت منهم حکایتی بیاد دارم تو برائی و سن برایں مفلوکی بود که

سرشت خواست براه خدا تالابچه بسازد لیکن دسترسِ باش

نداشت تا بمعاد چه رسد حیران و سرگردان براے وجه تعمیر منتظر و ساهو کار

شد که براے خدا از تو سوالی دارم اگر سوالم رد نکنی مقبولِ درگاه شوی

و مبلغی که از تو می ستانم باز بتو میرسانم ساهو که خدا ترس بود نام خدا

شنیده سوالش رد نمود و مبلغی که خواسته بود بی کم و کاست بوے

سپرد مفلوک زری که بدست آورده خرچ تالابچه کرد و روزی بر لب

تالاب نشسته بود که ساهو گذار بآن مقام نمود از مفلوک پرسید

اکنون زر واپس میدهی یا ثواب بخش مفلوک گفت که من ثواب

دادن نمی توانم و قدرت هم ندارم که اداے دین نمایم ساهو را استعجابی

شد که این عجب شخص بود نه زر میدهد و نه ثواب تالاچه می بخشد درین اثنا

گادی تازه از کمال تشنگی خود را بر لب تالاچه رسانید سیراب گردید

ندائے از آسمان رسید که ثواب یک آشامیدن گاو بمثابه بخشایش

کرور روپیه است نوید عفو جرائم ساهو و مفلوک گردید چنانچه در مثل

است که گفته اند نکوئی کن و در آب انداز بابن اراده مع طفل روان شده

منزل بمنزل بریده تعبهاے بسیار کشیده تا بمنزل مقصود رسید که دولتخانه

امیر بود امیر ازوے پرسید که تو کیستی و از کجائی فقیر گفت سیاح ام و این

پسر تو است که تباهی زده امانت بسلامت رسید امیر طفل را از فقیر

گرفته باز هم تجاهل ورزید که ترا نمی شناسم و این پسر را نمیدانم مثل

مشهور است ع

جهان دیده بسیار گوید دروغ

المصنف

فقیر گفت سن که نیک سرشتم از بدان بدی رسد کار نیکان نیکی بود

لطف براحسان فراموشان نیکان است و بس — ورنه ایمعنی بری از انتفاع خویش نیست

حکایت

درویشی سیاح وارد شهری اعجوبه تمام شد از شنیدن نامش حیرت زده
بیرون این بلده رحل اقامت آورده که اعجوبهای آنجا را نه بیند مریدی برای
خریدن آذوقه بشهر فرستاده مرید غوغای عظیمی دیده تماشا ایستاد
که زن حامله دهقان چوبی بر خر گازر که بر سر غله رفته بود زده پایش
لنگ نمود گازر دویده لگدی بر شکمش زده اسقاط حملش شد دهقان
استغاثه بنزد سلطان برده سلطان حکم کرد گازر خر خود بدهقان دهد تا پایش درست
کند و زن دهقان بخانه گازر رود تا او را از صحبتش حمل شود مرید این انصاف
شنیده بخندید ملازمان وی را دستگیر نموده بقید خانه بردند درویش
که چشم براه بود چندی انتظار کشیده مرید دیگر را بطلبش در شهر روان
نمود وی نیز چون داخل شهر گردید زنی با مردی می جنگید که شب صحبت
کرده هزار روپیه اجرت مقاربت باید بده مرد او جدال طول کشیده
تا بسمع سلطان رسید سلطان حقیقت احوال پرسید مرد گفت من شب
خواب دیدم که با این خفتم امروز با وی باستهزا گفتم اکنون گریبان گیر شده
که مبلغ هزار روپیه بده سلطان فرمود چهارم حصه سرکار است اول داخل

باید نمود آنگاه ادای حق وی باید کرد این مرید نیز از دادن این گونه داد
لب به تبسم کشاد ملازمان شاه او را هم بگناه همین مقید ساختند درویش
از بنیاد دن مریدان متوحش شده بشهر در آمد همه جا از ساکنان آن دیار احوال
مریدان استفسار میکرد تا پی بقید کردن ایشان برد از آنجا که دانا بود پیش
سلطان رفته زبان به ثنایش کشود که هیچو تو عادلی بچشم خود ندیده و بگوش
خویش نشنیده من جهان گردم بهر دیار رو آورده ام مالا مال از عدل
و انصاف تو گشته صیت داد دهیت گوش جهانیان پر کرده از حد و حصر
در گذشته اما عجوبه دارم که این دو شخص نو وارد که بوجه خندیدگی در قید جفا
گرفتار اند قابل این اند که اخراج بلده شده در شهر نگذارند روی
این چنین مردم سیاح به سلطان که ستایش پرست بود بقول اینکه
احمق را ستایش خوش می آید هر دو را اخراج بلده فرمود درویش لرزان
و ترسان سر خود گرفته از آنجا بیرون رفت بسجده شکر افتاده زبان باین بیت
کشاد المصنفه

بترس از حاکم عادل که عدلش اینچنین باشد
بجای خر دهاند زوجه دهقان گازر را

حکایت

امیرے طوطی داشت خوش بیان که از شیرین کلامیش مرغِ جان
در بساطِ گلستانِ انبساط با هتزاز و طائرِ روح بوستانِ مسرت در پرواز
روزے امیر از طوطی پرسید که تو طائرِ صحرائے هستی اگر از خواصِ درختان
که انواع و اقسام فوائد مترتب است دانسته باشی باید بیان نمائی طوطی
بپاسخش پرداخته که از خواصِ درختان شناختی ندارم الا از خود خبر دارم
که سه لعلِ بدخشان هر یک بوزنِ دوازده مثقال در صندوقچهٔ شکم
پنهان و از احتباسِ هوائے قفس که مخالفِ طبیعت می باشد
گداخته اگر اتفاقِ هوائے صحرا که موافق است افتد باز نضارت تازه
پیدا کنند و دو سخن سرمایهٔ خود دارم در ادائے حقِ نمک گوش گزار میگردانم
امیر پرسید که دو سخن با فوائدِ تام کدام اند و بے بعرض رسانید یکی آنکه
هر چیزے بقیاس نباید اعتماد را نشاید دوم هر چیزے که از دست
بیرون شود تاسف بروے روا نبود امیر سخنِ طوطی را پسندیده بامید
انتفاعِ لعل ویرا رها گردانید طوطی از قفس رها شده جانِ تازه یافته
بال کشاده بر سرِ درختی شتافت امیر گفت الحال هوائے آسمانی

هنوز نرسیده باید در ایفای عهد لعل بدخشانی کوشید طوطی گفت سخن
اوّل فراموش کردی که هرچه بقیاس نیاید اعتماد را نشاید سنگ خود وزن
دوازده مثقال ندارم سه لعل دوازده مثقالی از کجا آرم امیر متأسف
گردید که طوطی مرا فریفته گردانید طوطی گفت بسخن دوم گوش نهادی که
غم تأسف رفته بر خود راه دادی این بگفت و اوج گرفت بجانب صحرا
رفت لمصنفه

چیزیکه قیاس را نشاید	تحقیق باعتماد ناید

حکایت

بازرگان پسری معرّی از عقل و دود نخوت در دماغش پیچیده از غرور
جوانی لاابالی گردید پدر هرچند خواست هموارش کند از ناهمواری مزاج براه نمی
آمد عاقبت از عاقبت اندیشی با خود اندیشید که از کدخدائی پای زنجیرش
کند و گردنش بزیر بار سنت طوق آورد پسر را که از سرکشی بند گسسته
بود پند پدر سودمند نمی افتاد و بگستاخی جواب می داد که هرزنی رنج پیچ بار کتک
پسر هر روز بر خود پسند و شایان همسری من بود پدر بوالهوس از هر کس
همین سوال می نمود احدی را سرگردانی این رنج نبودن عاقل باستماع

نسبت شطرنج پنج بارکتک درشتش و پنج تدبیر افتاده زبان وا و پدر بکمال
تعجیل انصرام شادی کرده زن را بخانه پسر آورد شب اول پسر خواست بعشوه
همان چوبان پنج بارکتک بر سر وے زند زن بر سر نصیحت آمد که من بلکه
تو اهم کجا پسر وهم هرگاه که خواهی بزن الحال مهمانان از اول مهربانی تو رنجیده
خاطر شوند و از بیجا مکدر بروند این کار بفردا گذار چون فردا شد و زن
همان آتش در کاسه دید بر سر طعن و تشنیع آمد که هنوز دهن از شیر نشسته
خود سر گشته اینقدر رعونت از چیست مال پدر می خوری از زندگانی بیخبری
وقتے که بدستیاری خود چیزے بدست آری کشتی که زنی رواست
بازرگان پسر را سخن زن موثر افتاده از پدر اجازت سفر خواست پدر از
الفت پدری مانع شد مفارقت فرزند را پسر که حمیت دامن گیرش
بود طوعاً و کرهاً اجازت گرفته بضاعت پدری را زاد و راحله نموده روے براه
گذاشت تا بر سر دریا چه رسیده طرفه ماجراے دید که سنگها بر سر آب
شناوری کنند ازین تماشاے عجیب و غریب شما ہلا زبان گفتند چند سنگ
از دریا بر آرید و در نزد خود بدارید که بعنوان تحائف ولایتی بر هم جیب
گفتار بکردار آورند بازرگان پسر به امید تمام سرمایه سنگ را بر سر گذاشته

روان گشت تا بولایتی رسید که صبیهٔ حاکم آنجا این عهد کرده بود کسیکه
نوادر و غرایب روزگار بملاحظهٔ من درآرد قبول نکاحش خواهم کرد و اگر کذب
ادعای نوادر غرایب ثابت شود در حبس ابد بماند بازرگان پسر نا تجربه کار بشطرنج شغا
که بزعم خود سنگهارا نوادر غرایب زمانه تصور کرده بود سنگی بر سینه گذاشته
از بیرنگی رنگی بروی کارگاه آورده پیام بصبیهٔ حاکم کرد که نوادر زمانه دارم
ومیخواهم ترا در حبالهٔ خود آرم صبیهٔ حاکم که از جوش جوانی در جوش واز اضطرار
صبری نداشت پیام بازرگان پسر را بوس و کنار بر سر گذاشت و چون
سنگلاخ شرطیه در میان بود سلسله جنبانی ادای شرطیه نمود بازرگان
پسر که از بازی زمانه خبر نداشت در شطرنج این بازی بانگشت یعنی مهرهای
سنگ که در پیادهٔ خود داشت با فیل و شتر گردانید پیاده‌ها در پیش
دوانیده خود با اسپ تجبر سوار شده پیش سلطان و وزیر که در لب
تالابچه بتماشا نشسته بودند مهرهای سنگ را در آب انداخت
از واژگونی طالع سنگها غرق گردید بازی باخت صبیهٔ حاکم ازین ادعای
کذب که بجوش طبیعت بیتاب بود صبر از دست داده پا بزنجیرش نمودند
مدتی برین منوال گذشت که زن بازرگان پسر تجسس شوهر از خسر

خود اجازتِ سفر خواست بازرگان رنجِ مفارقت کشیده اجازت داد که
از پسر دست شستم و از همراهی بلاد درگذشتم آن زن بیتاب گشتی خود را
در تلاطمِ بحرِ مواج انداخت و بمناجات پرداخت که از گرداب بلا به نسیم
الطاف الهی بساحلِ مراد رسم تیرِ دعایش بهدفِ اجابت رسیده
خود را بکناره رسانیده واردِ شهری که شوهرش مقید بود بطورِ بازرگانان
بود و از حقیقتِ احوالش آگاهی کماهی یافته بگوشه شتافت میمون
چند بدست نمود تعلیمِ سرود می فرمود چنانکه بچنگ میمونی داد و قانون
پیشِ میمونِ دیگر نهاد و دائره و دف هر یک را در کف برقص
و بازی در تعلیم سازی بعد از آموختنِ رقص و سرود نمودی پیامِ خواستگاری
بصبیهٔ حاکم فرمود چون کیفیتِ بیان همان شرط درمیان بود از آن
بازرگان برسمی که درصددِ تعلیم آمد ادای اداءِ این شرطیه خواست
زوجهٔ بازرگان پسر که از دانائی سررشتهٔ بازیِ میمون بدست خود داشت
بحیله میمون ها را ببازی آورد و حاکمِ آنجا که در انتظارِ این بازی بود بزبان
بازی تحسینش کرده نکاح خوانیِ دختر بوی نمود زنِ بازرگان پسر اول
شرطِ تخلصِ مقیدان بمیان نهاد و منجملهٔ آنها نسبتِ غلامی بشوهر خود داد

بعد اتمامِ ایامِ عروسی عروس و غلام مع سر انجام با دبدبہ تمام بر داشتہ رو بہ دیارِ خود گذاشت و قتیکہ بدولت سرائے خود رسید غلام را از غلامی آزاد گردانید و عروس و مال و منال بروے بخشید انگاہ چوبی را و برو ریش گذارد کہ این مستوجبِ ہمان پنج بار کفش اگرمیزبانی خادم بازرگان پسر دودِ نخوت کہ در سر داشت چون ہوا از سر گذاشت بالمصنفہ

تکبر کند ہر کہ شد بے ہنر
تا لش ندامت بود سر بسر

تمت تمام بعون الملک العلام مقصودِ اصلی بر حتی از بیانِ احوالِ بندگانِ عالی متعالی دام اقبالہٗ - و بعضے از احوالِ خود بود و لیکن بانضمامِ حکایاتِ عجیب و غریب اما بسببِ عدمِ فرصت بطورِ اختصار تحریر نمود -

—— ۰ ؛ ۰ ——